

ΟΙ ΩΡΕΣ

ΩΡΑ ΤΡΙΤΗ

I

Καὶ τώρα ἡ φύση θρηνησθεῖ τῶν πόθων μοναστήρι
 ποῦ σιὰ κελιά των κοῦρασε ἀταρτητοὺς καὶ δάκρυα
 δέσαν θλιμένες συντυχίες μετ' ἡν τοιχιά τοῦ πόνου.

Στις ξέθωρες τίς χρωματιές λές καὶ ριγοῦν δαχτύλια
 λαγνά καὶ ποῦ σιῆς δέησης τὴν ἀνελήτηρ σιῆση
 μοσκίσαν σὰ λιβατωιά καὶ σὰν κεριά κερώσιν,

καὶ πάνω ἀπ' τ' ἀνταρμάματα καὶ μέσ' ἀπ' τίς ἀνάσες
 ποῦ κλειοῦν ἀνείπωτος καθῆκον γλυστροδν, σὰ νὰ χορδίζουν
 κιδάρτες, ἄσπτες, βιβλικὰ ψαλτήριε καὶ κινύρες

ποῦ θὰ ρυθμίσουν κλαίγοντας τὴ λιαντεία τῆς θλίψεως.

II

Καὶ ξεκινάει τὸ θλιβερὸν ξωπόρισμα ἔτσι ἀγάλλι
 ποὺ λὲς κ' εἶται μακρόσυρτο κι' ἀνάριο μοιρολόγι
 πάνω σὲ χεῖλη π' ἀκλοθοῦν μὲ παιδεμὸ τῆ σκέψη.

Περνοῦν λιγὲς ραντίζοντας τὰ φροντιωτὰ τους ράσα
 ποὺ τίς λυγῆσαν τὸ κορμὶ μὲ τὸ βαρὺ τους πόνο
 μὲ δάκρυα ποὺ βουρκώνουνε τῆς μοναξιᾶς τὰ μάτια.

Κ' εἶναι τὰ φτωχοκόριττα ποὺ δὲ χαρήκαν γέλιο.
 Μπρὸς σι' ἄπλεξα τὰ νιάτα τους ἀλόχτησε ἔτσι ὁ κόσμος
 ποὺ πήραν τὸ μοναχιασμὸ πατέρα τους καὶ πάνε,
 παρὰ νὰ θάψουν ὄνειρα σὶν κρῶο παρκαμίνι,

III

Περνοῦν κ' οἱ λεῦκες οἱ ψηλές. Βασιλοποῦλες θάταν
 καὶ μοιάζουνε τὰ ράσα τους δαλμαιοῦλες ποὺ πέφτουν
 στὰ ρηγικὰ τους τὰ κορμιά ποὺ στήριζαν παλάτια.

Περνοῦν οἱ λεῦκες οἱ λευκές. Βασιλοποῦλες θάταν
 ποὺ ἤπιαν τῆ ζήση ὀλάκερη στῆς τιότης τὸ κροντήρι.
 Κι' ὡς πίκρανε τὰ χεῖλη τους, στερνὴ σταγόνα, ὁ κόρος

μαρμάρωσαν ξενόφρενες σ' ἐρημικὸ κοιτόβιο,
 γιὰ νάβρουν τὸ μειαγγωμὸ πάντα κνιτῶντας τὰ ὕψη.
 Καὶ ξεπερνοῦνε τίς λιγές, καθ'ὼς μέσα σὶς θλίψεις
 ποὺ δερνοσκοῦζουν ταρμαχτές οἱ θλίψεις ποὺ σωμαίνουν.

IV.

Καὶ πίσω τους μαυρολογοῦν τὰ μαῦρα κνπαρίσια,
 σὰν καλογέροι ποὺ μιλοῦν μὲ τ' ἄπειρο καὶ χύνουν
 πάνω στὰ γέρικα κορμιά τῆς προσευχῆς τὸ μῦρο.

Καὶ πίσω τους ἀκολουθοῦν τὰ μαῦρα κνπαρίσια
 σὰν ἀσκητές ποὺ θράφηκαν μὲ τ' οὐρανοῦ τὰ νιάτα
 τ' ἀγέραστα, κι' ἀγέραστοι σιηλώθηκαν καὶ στέκουν.

Κι' ὅπως περνοῦν ἀλόγιστα καὶ σὰν ἀπελπισμένα,
 λὲς καὶ τ' ἀνάλλαχτα περνοῦν τῶν ὄντων πεπρωμένα
 ποὺ σαλαγοῦν τῆς συμφορᾶς τὰ δαντικὰ κοπάδια
 σιη δύση ποὺ θὰ νεκρωθεῖ σιη λιτανεία τῆς θλίψης.

V

Σιην ἄκρη τοῦ ἀκροσφύραου κρεμιέται λωχτιάρι
 ὁ γήλιος. Τοῦ φθινόπωρον ριγῆσαν οἱ κινάρες
 κι' ἀκούστηκε τὰ μῦρεται τὸ θρηνερὸ λιτάρι :

Οἱ λιγές : — Δὲν ἔχουνε σωματὸ τῆς ζήσης οἱ τρομάρες.
 Ἀναμαλλιάρες γέροντας θρηνοῦμε, ἀλλοί ! τῆ θλίψη
 π' ἀφίνουν πίσω φεύγοντας οἱ μέρες — ἀλληλοῦγια . . .

Οἱ λεῦκες : — Μαῦρα θὰ ντυθοῦν ! μαῦρα ἢ γαλάζια τὰ ὕψη,
 ἄσπλαχνα πάντα καὶ βουβά ! καὶ μοιάζουμε κολῶνες
 ποὺ δὲν ἀντέχουν στὰ πυργιά τῆς σκέψης — ἀλληλοῦγια . . .

Τὰ κνπαρίσια : — Μᾶς κλοῦν τὰ μηνήματα — ἀλληλοῦγια . . .

I

Σὰ θύμῃσες, τῶν γεφυριῶν καρδιοριμύχτες, σκούζουν
σκούζουν, οἱ σκύλες π' ἀλυχτοῦν! οἱ φούριες πὸν χυμίζουν!
σκούζουν στριγγές ἀνεμικές σιῆς νιότης τῆ χαλάβρα.

Οἱ μέρες σέρονουνται ἄρρωστες σις νύχτες πάντῃ τάρφῃ.
Κι' ἀπάνω ἀπὸ τῆ σκέψη τους πὸν δέν κοιτάει ν' ἀνέβει,
καβάλλα σι' ἄγρια σὺννεφα κάποιος πελώριος χάρος

σωριάζει ὃ, τι σιηλώθηκε καὶ καίγει ὃ, τι ἔχει ἀντίσει.
Μές' σιῶν φαριῶν τῆ μελαγί κι' ἀδρομαλλοῦσα χήτη
χωρίζει μιά καὶ χάνεται τὸ κόκκινο φεγγάρι

διτὴ νύχτα, αἱματοστάλαχτο σιὰ χέρια του δρεκάνι.

II

Ἡ γῆς, ἀπλάδα ἀπελεισιῶς ὅπου φρυμάζ' ἡ γόμνια.
Καὶ μέσ' σι' ἀμπελοχώραγα τὰ κούσσουρα, κοπάδι
σκυλιῶν πὸν ρυάζειται μπρὸς σιουῦ βοριά τὸ βίτσι.

Καὶ πέρα, τ' ἀκροούρανο, τ' ἀκρόκαμπο — ὦ τρυάγνια!
μοιάζουν τὰ χεῖλια μᾶς; πληγῆς πὸν τὴν ἀψώνει ὁ πόρος
καὶ σμέγουν σὲ τρομαχτικὰ θανάτου μελαγάδα.

Καὶ μέσα σιὰ κορσέματα, σις κλίμας καὶ στοὺς βόγγους,
οὐά τᾶτανε τῶν τριόβαθων φακίσηδες διδάχοι
τὰ κυλαρίσια, ἀτάραχα κι' ὠραῖα κι' ἀπελεισμένα
καὶ κράζουν μὲ τῆ θλίψη τους: — Ἀκοῦστε μας, ἀκοῦστε!

III

Ξέρουμ' ἐμεῖς τὸ θάνατο, γι' αὐτὸ τὰ ξέρουμε ὅλα.
Ἀπάνω ἀπ' τὸ ξεγέλασμα τῆς νιότης σας, κι' ἀπάνω
σιτὸ μέτωμα τοῦ παιδεμοῦ καὶ σιουῦ γερομοῦ τις θλίψεις,

μιά σιῆρια ξέρουμ' εὐτυχιά, μιά! τὴν ἀκυπαρζία.
Δὲ ζεῖτ' ἐσεῖς, πεθαίνετε γιὰ τῆς ζωῆς τῆ ζήση.
Ἐκδικητῆς τῆς μάγισσας ὁ θάνατος. Κι' ἀκοῦστε!

Σπᾶστε τις κούνιες τῶν παιδιῶν κι' ἀνοίξτε τάφους, τάφους,
κι' ἀφήστε νὰ παγώσουνε τις μῆτρες. Σιὰ κρεβάτια
ἀλλάζετε μὲ τὸ σάβανο τὸ νεκρικὸ σεντόνι.

Λέστε, πῶς πέφτει ἀγνό, λευκὸ κ' εἰς ἠνικό — τὸ χιόνι . . .

Ο. ΜΠΕΚΕΣ

ΣΟΝΝΕΤΟ

Προλεγόμενα σιτὸ ποίημα «ΠΡΟΣ ΤΑ ΜΕΓΑΛΑ ΟΡΑΜΑΤΑ» *

Ἡ μοῖρα νύχτα νὰ διαβῶ μ' ὀρῶζει
τὸ δρόμο τῆς ζωῆς. Τοῦ θρήνου ὡς κλείσω
τὰ ρεῖθρα, κάθε νύχτα πὸν ἀγρυπνήσω,
τὸ νῦν μου ὁ θεῖος νόστος πλημμυρίζει.

*) Τὸ ποίημα αὐτὸ τοῦ ποιητῆ Μαρμύκη εἶναι ἓνα προεῖδημα ἢ ἓνα μεγάλο ποίημα
του, ἀδημοσίητο ἔκδομα, με τὴν τίτλο «Πρὸς τὰ μεγάλα Ὁράματα». Χαρακτηρῶν ὁ «Δόξος»
ἀπορροιάζονται σις σελίδες του τὸ κομμάτι τῆτος τοῦ μεγάλου ποιητῆ, τόσο τέλει σιτὴ
προσῆ, σιτὴ ἐπιτέλει, σις εἰσόδους, καὶ πὸν αὐτὰ τὰ ἀπόγραφα μὲ προσθήκη κ' ἓνας με-
γάλους. Χρῆματα ἰδιαιτέρως ἐκτετακ, πὸν τοῦ ἔργου, εἶναι ἕκαστος ἓνας γόπος τῶμα, μιά
σύντομη κριτική, σιτὴ ἀκούει μ' ὅλη τῆ σκεπτικὴ ἀισθηρότητι πὸν εἶχε διέξει γιὰ τὴν
τέχνη τοῦ Μαρμύκη, εἶχε μ' ὅλα τὰ ἄλλα σημαῖα τις ἀναμφισβήτητοι ἀρετῆς πὸν τὴν χα-
ρακτηρίζουν, καὶ προσεκεῖ μιά γέφυρα ἐξέλιξη σ' ἓνα γοργὸ ἐποχολογικὸν ἀνὰ μὴν
ἰδιαιτέρως ποιητικὴ γοσομυθολογία. Σπάνι τοῦ ἀντιβῆκε τὰ διαβάσει, καὶ πιστεύει ὅτι αὐ-
τὴ θὰ εἶναι ἡ γέφυρα πὸν πὸν ἀπορροιάζονται πὸν ἀγαπᾷ τὴν τέχνη γιὰ τὴν τέχνη,
ποίημα πὸν ποιητικὸν ὄρατο, πὸν ἐργασιῶν, πὸν μεγαλόλογο. Πάλαι ἐπὶ τῶν ἡ με-
σοκλαδικῶν ἡσυχί ἔτα: Δαυῖδ. Α. Π.

Τὰ οὐράνια βύθη ἰχθυόοντιας ὀρθρίζει
 νοσταλγική ἢ ματιά μου. "ὦ ἄς τραγουδήσω
 τὸ θεῖο τραγοῦδι τ' οὐρανοῦ κι' ἄς δύσω
 σὰν ὄραμα ποῦ σβεί κι' ὠραιοπιθίζει!

Στίς πνοὲς τῶν λυρισμῶν κλειστή ἢ ψυχὴ μου,
 ὡς τ' ἄνθι στήν ἰτιά, μυροβοσκάει,
 κ' εἶνε ἢ προὴ τοῦ τραγουδιοῦ μου ἐκείνη.

Ἐπέργειου κρήνου χιῶτο ἢ Προσευχή μου,
 τὴν Πόλη νέου Ναοῦ γὰ κρούσει πάει,
 ψηλά σὶ ἀέιναο Φῶς, τὸ φῶς ποῦ δίνει.

A. ΜΑΜΜΕΛΗΣ

"ΝΟΣΤΑΛΓΙΚΑ.."

ΑΝΘΟΓΥΑΛΙ

... και θέλω να αφηγηματική
 τις μαχαίρας αὐτῶν δι' ἑτά, και
 τις λόγους αὐτῶν δι' ἑτά

ΗΣΑΪΑΣ (Κεφ. II)

1

Στὸ τριπόδι τῶραϊο ἀλάνου σιάνου
 μέσ' σιὰ κομψότατα σαλόνια, ὀβίδα
 ταπεινώσου, καὶ ὑψώσου, καὶ στοχάσου

τὸ θάνατο πῶς κάποιες σκορποῦσες
 κι' ἔσβουες τῆ ζωὴ καὶ τὴν ἐλπίδα
 καὶ κάθειες φριχτὰ ποδοπατοῦσες!

2

Πῶς χάρεται ἢ ψυχὴ σὶν ἔμπαιγμό σου!
 Στάσου μὲ τὰ λουλούδια φορτωμένη
 καὶ θρήνα τὸν ἀπαίσιο δοξασμό σου...

Τοῦ Βάλ μόνο τὸ ξόανο σοῦ μοιάζει!...
 Πόσοι τόποι ἀπὸ σέν' ἀγριοσκαμένοι
 ἠσυχάζουν γιατί δὲν τοὺς ταράζει

3

τὸ ἄγριο τὸ μουγκρητὸ κι' ὁ τρανταγμὸς σου.
 Χρόνια δὲ θὰ γελάσει ὁ Μάης σ' ἐκείτους
 μιὰ θᾶχον συντροφιὰ: τὸ ρημογμὸ σου...

Τάφοι, τάφοι ἀπὸ σένατε ἀνοιγμένοι...
 Ἄπ' τὰ πέρατα τῆς γῆς ἀκούω θρήνους...
 Ρημάδια σὶ κατεντράλ οἱ παινεμένοι!

4

Ἄνθογυάλι, ἄς δροσίσουν σ' ἐσένα
 λουλούδια ἐλπιδοφόρα — τὰ καλά σου —
 τὰ φύλλα τους τὰ πολεμοθρεμένα.

Δροσιὰ πάντοτε ἄς βγαίνει κι' ὁμορφάδι
 ἀπ' τᾶδει' ἀπὸ μπαρόντι σωθικά σου,
 κι' ἄς μὴ ξαναπληγώσουν τὴν Ἑλλάδα!

5

Στὸ τριπόδι τῶραϊο ἀλάνου σιάσου
 μέσ' σιὰ κομψότατα σαλόνια, ὀβίδα
 ταπεινώσου, καὶ ὑψώσου καὶ στοχάσου

τὸ θάνατο πῶς κάποτες σκορποῦσες
κι' ἔσβυνες τῆ ζωῆ καὶ τὴν ἐλπίδα
καὶ κάθεις φριχτὰ ποδοπατοῦσες!

Απόμνημα 1919

ΦΟΙΒΟΣ ΑΝΑΤΟΛΕΑΣ

ΑΠΟ ΤΟ ΣΤΕΡΝΟ ΜΟΤΙΒΟ

Τώρα στήν καρδιά
σταχτιὰ ψυχὴ μου,
ἢ νοσταλγία
βραδυῶν ἐρήμων.

Σκλάβοι σου Ἄρτια
κερὰ δική μου,
ἢ Ἀρμονία,
οἱ στοχασμοὶ μου.

Καπνὸς τὰ πᾶθη
κι' οἱ δίφες. — Ποῦμαί ;
— σὲ κάποια βιάθη

παρπατιάω,
κι' οὔτε λυποῦμαι
κι' οὔτε ἀγαπᾶω.

Χλωμὲς ἀχτίδες
σιτὸ γκρίζο ἀπᾶνω,
μαβιὲς κοιμητίνες,
κλεισμένο πύλω.

Φεγγάρι πιάνω
καμημῶν σιροῖνες,
φωτὴ σοφράνο ;
ρυθμῶν γαλήνες.

Χανιά, Κρήτη 1920

Μακρονά σας, γύρω,
λειψάνου μῦθο,
ἀγδὰς μπουροῦζι.

Μέσα σας κόποιο
βροῦμικο, σάπισ,
βογκάει καὶ σκοῦζει.

Νεκρὸ τὸ σῶμα
βαρετὰ κι' ἢ σκέψη,
πάρνιεται ἀκόμα
νά μὲ δουλέψει.

Ποῦς θὰ γυιέγει
καὶ μὲ ἀπ' τὸ χῶμα,
καὶ θὰ μὲ στρέψει
πρὸς κάποιο δῶμα ;

Μόνο μαζὺ σου
ἢ Τριζομιά
ποῦ λέει : κουνήσου !

Στοῦ Νοῦ τὰ κέντρα
σκληρὴ βουκέντρα,
πρωὴ Λαγγεία.

ΘΡΑΣ. Ν. ΣΤΑΥΡΑΚΗΣ

Μ. ΒΑΛΣΑ

Η ΡΩΜΗ ΝΙΚΗΜΕΝΗ (U. C. DXXXVI 216 π. X.)

ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΠΑΡΩΔΗ

(Μετάφραση)

ΤΡΑΓΩΔΙΑ ΣΕ ΠΕΝΤΕ ΠΡΑΞΕΙΣ

II

ΕΣΤΙΑ

«Στις πρώτες σκηνές οἱ Ρωμαῖοι
πάντα ἀπόησαν ἐπισημαστικὰ γὰρ
μπορεῖσιν καὶ κατανοῶσιν τοὺς θε-
οὺς καὶ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ τίποτε
δὲ νθεωροῦσιν ἄλλο γὰρ τὸ μέγαλο
καὶ τὴν ἀριστοκρασίαν τους.»

Πολέμης

ΠΡΑΞΗ ΔΕΥΤΕΡΗ

Τὸ ἄγριο τοῦ ναοῦ τῆς Ἐστίας

ΣΚΗΝΗ VI

Φάβιος, Ἐννίος

Ἐννίος (μαίαιντος μετὰ τὸ Φάβιο)

Μὰ ἢ Ἐστία τὸ στέργει ; πῶς ἀσύλητους
δύνανται οἱ βέβηλες ματιές μας τοὺς ἱεροὺς
τοὺς χώρους ν' ἀντικρύσουν ; μπορεί νὰ διαβαί-
ῃ ἀντρας αὐτὲς τίς πύλες τίς σιδαισμένες
χωρὶς τῶν ἐξῆς ἱερῶν παρθένων τὴν αἰδῶ
ἀντροπίαστη ν' ἀφήσει ;

Φάβιος

Μπορεῖ, Ἐννίε ...

Ἐννίος

Μὲ βεβαίωσαν πῶς ὁ ναὸς αὐτὲς κλειστὸς
ἔμενε σ' ὄλους, πάντα

Φάβιος

Ἐξῆς ἀπὸ τὸ ἄγριο.

Μπορεῖ κανεὶς ὡς τὸ ἡλιδοκασίλεμα

νά μπει εδώ δίχως κρέμα.

Ένριος Όμως ύστερα,
στο σούρουπο;

Φάβιος Τότε κανείς δε στέργεται
στο θείο να ζυγώσει το βωμό, κανείς—
εί δε μή, μόνον ή ταχύτερη θανή
του θέηλου ξεπλύνει την άνδιαντροπία.
Δε ξέρεις οί βουλές ποιές είναι του Νουμά;

Ένριος Όχι. Στής άγριας Καλάβριας τά χωριά
τίς μάθαν λίγοι· την Έστία μοναχή
ή Ρώμη και ή Άλβα τή λατρεύουνε...
Έδω δέν είμαι παρά ξένος, Φάβιε.
Μπορώ να σο ρωτήσω κάτι...

Φάβιος Λέγε μου...
άν έχεις τίποτε να πεις.

Ένριος Ίσως πολλά
πού ή Ρώμη καν δε ξέρει...

Φάβιος Δέν πώς ξεπερνά
τό χρόνο ή σκέψη των ποιητών, και κάποια
φωτόχυτη σκορπιέται μεσ' στους σκοτεινούς
καιρούς· τ' όνειρέμα τους περιόδεσσε
πολλές φορές την ιστορία ξαγιάλλωντας
προσπερνά την ιδέα. Σέ άκούω λοιπόν,
μελλούμενα δημηρε της Ρώμης.

Ένριος Σεβάρά,
ή Ρώμη άντι ν' άρματωθεί, τυφλόπειθη
στούς χρησμούς, θαύματα προσμένει; Άληθινή
τόν Άρην άφησα και μπρός στή Σύγκλητο
στις μαύρες συμφορές της αίτιο τρανό
βρήκα, κατάδικα ένα κρέμα άστέριχτο
μιάς έστιάδας...

Φάβιος Ναι.
Ένριος Στ' αλήθεια ο Λούκιος,
δεύτερος Κάλχας αίμοχόρταστος, στο ναά
μέ ζήλο έλέησε τή ζητιά...

Φάβιος Ναι...

Ένριος Και ύστερα
σάν την εύρει, για ή φταίχτρα εταν μονάχη της
πιαστεί, είτε προδοθεί, αυτός, άνίλειος

ιερουργός τελώντας μιάν άμείλικτη
πραγονική βουλή, στούς θεούς για προσφορά
θα τή θάψει όλοζώντανη;

Φάβιος Άλλείμονοί...

Ένριος Στενάζεις; Στήν φυγή σου μέσα άντιλαλεί
της σάρκας ή φωνή. Μιά θυγατέρα σου
δέν έχεις Έστιάδα;

Φάβιος Όχι. Χαϊδευτικά,
ή πατρική μου άγάπη κράζει κόρη μου
την κόρη του άδελφού μου τή μελάγχολη
όρφανή.

Ένριος Δέν άνησυχείς για αυτήν;

Φάβιος Ποτέ.

Θά έδριξα την τιμή της. Πάντα ατέρωτο
στάθηκε τ' όνομά μας, και στην κόρη μου
τυφλή έχω πίστη, ξέροντας τό αίμα μας.
Ναι, την καρδιά της τό αίμα σας τ' όλόδοξο
προφύλαξε, και τό καθήκον νίκησε
την κάθε άποθυμιά της. Μα άλλη μοναχή
άνυπεράσπιστη γυναίκα, αδύνατη,
μπορεί όλόφυγη στην εύτυχία ν' αφήθηκε
μιας άγάπης! Λοιπόν μπροστά στα μάτια σας
στον κρύο τάφο θα την θάψουν ζωντανή,
κ' έσείς άνήμποροι δέν θα τολμήσατε
τά αδύνατα, για να γλυτώσει;

Φάβιος Μάρτυρας
πρέπει να γίνω της θαχης της άφωνος.

Ένριος Όσοι ή Ρώμη θάπτεργε στο σεβαστό
χώμα της με αίμα ανθρώπινο τρισδέδηλη
να μολυστεί;

Φάβιος Το δίκαιο είναι δίκαιο,
και είναι αδύνατο ο Ρωμαϊκός λαός
άθικτος να πληρώσει για την ένοχη.
Στούς θεούς είναι ή θανή της αναπόφευκτη.

Ένριος Οί θεοί! Και τί θα χάσουν εταν κι άγριο
ή τερτιά τους τή ζωή θα χαίρεται;
Ποιά είναι αυτή ή Έστία πού τή φλόγα της
θρέφει με τό αίμα των παιδιών σας;

Φάβιος Η Έστία

είναι ή πατρίδα ! . . . Η Ρώμη εδώ στους τρίποδες
αυτούς, στην άγνή φλόγα της αιδώς περνά
του μεγαλείου της τό αιώνιο, τό άδολο
τό άτσάλι. Πανίερο Παλλάδιο,
της Αθηνάς αίγιζα, στον ναόν αυτόν
άκριδοφύλαχος κρατιέται των ήθων
όθησαυρός, ή γόνιμη άγνότητα
σε νικητών ψυχές. Μέσ' στ' άδολα κορμιά
ζούνε οι μεγάλες οι καρδιές ! Δάρνη ποτές
δὲ ελάστησε στείος βρώμιους δάλτους' μοναχά
λόγγες άκήλιδες τόν κόσμο εδούλωσαν !
Αυτή τή φλόγα, τή λατρεία, τό ναό
σεδάσαι τους' οι μοίρες των Ρωμαίων εδώ
στο χώρο αυτόν κλεισμένες τόν κατάντησαν
πανίερον, ούράνιο σαν τόν Όλυμπο.
Όποιος τόν βεδηλώσει στέκει ολέθριος
σ' έλιος, πού τήν όργή τους οι θεοί ξεσκούν
πάνω μας, σαν ξεφύγει δις δουλήθηκαν.
Σύμβολα, ονειράτα, της πίστης χίμαιρες !
Στό Λάτιον ό Αίνας άπ' τήν Πέργαμο
μέ τήν τρωική λατρεία της άδυστης φλογής
κόμισε τήν Έστία, πρώτη επίκληση
άπ' έλιος τους θεούς, κέντρο, μυστήριο
του ζώντανου κόσμου.

Έννιος
Φάβιος

Έννιος

Η Έστία πού θαρρούν
πώς είναι ή Γη, και θεά καλοונה, ρήγισσα
παλιά είταν—στην Ελλάδα είναι ό τάφος της
του Κοίλου σόνευνη, του Δία πρόσπαππου,
πού κι' αυτός τίποτε δέν είναι, έκτός αν είν'
ό άγέρας.

Φάβιος

Ναί, ό άγέρας, ή ζωή, τό φώς,
Έννιε! της άρετής ό πόθος, ή άπισθυμιά
της εύτυχίας. Ρήγας του χρόνου, ενσάρκωση
του άπέραντου στη θεία του μέσα ύπόσταση
ζούμε' τό ανθρώπινο σκουλήκι άνήμπορο
ελαστήμιες του ξερνά, μά μπρός στο ύπέρτατο
Άγαθό, άνίκανο κυλιέται τό κακό
χαμόσυτο.

Έννιος

Για τού άγαθού τό τίμημα

λοιπόν, πού τό κακό δάμασε, σήμερα
τό άπαίσιο τετό δάσανο έτοιμάζεται ;
Ποιά ανάγκη σας σκλαβώνει ; ποιός τό διάταξεν ;
Ένας Ταρκύνιος, παμπάλαιο σκεδρό
σκελεθρο, ένα καθιερωμένον έθιμο !
Μά ή σκέψη έχει φταρούγες . . . και σφιχτόδεσμη
δέν τήν κρατάει ή πλάνη. Σήμερα μπορεί
κανένας νά πιστέψει πού άρκει ζωντανή
νά θάψουν μιά Ρωμαία για εξιλέωση
της γής ; αν δάψαν τόν Αννίδα νικητή
στης Ρώμης τό αίμα μιας παιδεύλας οι έρωτες,
τά τόματα τάφολαχτα' αν θριάμβευσε
μέ θαύτα, κι' αν μιας άκριτης, τ' άμφίβολο
κρίμα παρθένας του Αννίδα ή μοναχή
στάθηκε άξία, τότες ό Διμίλιος
δου κι' ό Βάρρων, φρόνιμος εφέρθηκα
κι' ό πιο μέγας ήρωας άπ' τόν έσχατο
τεμπέλη διαφορά δέν έχει ! Μά γιατί
λοιπόν ν' άρματωνώμαστε ; τί μαζεύετε
τόσες κούρτες ; Φύλακα στα τείχη σας
έχετε τήν παρθένα τήν ζωντόθαφτη.
Σκόπελος είναι ό τάφος της για συντριβή
του γαύρου νικητή πού κατατράνταζε
τή Ρώμη . . . Άνάπαυ, στάχτη του Κάμιλλου !
Έρέας τήν Πόλη θά λυτρώσει σήμερα !
Της φταίχτρας ή θανή θάγει άποτέλεσμα
τή δύναμή μας μέ τήν πίστη ακράδαντη
νά τή θεριέψει' ξεριωντας οι όπλιτες μας
πώς οι θεοί είναι εύναικοί, πιο άντρίφωνα
μέσ' στις όρδες του Αννίδα θά χυμήσουνε
ό θριάμβος είνε της ψυχής. Και πονηριά
εύτε άξία νά πατάξουνε μπορεθν
μιά θαθεορρίζωτη έλπίδα.

Φάβιος

Έννιος

Στή θανή,
Στά δάκρυα ψάχνεις τήν έλπίδα ! τίποτε
λοιπόν δέν είναι ό πόθος, ό καυμός, ή ζωή
ή ανθρώπινη ;

Φάβιος

Άλλοίμονο !

Έννιος

Ω, Φάβιε,

μή λογοφέρνεις παιά, μιλῶ στή σπλαχνική
καρδιά σου, μὲ τίς τόσες ἀρετές της. Ποιός
ἔξω ἀπὸ σένα τέτοια τόλμην ἱερή
θᾶχει νὰ ξεριζώσει ἀπ' τίς συνήθειές μας —
αὐτὸ τὸ εἴθαρρο εἶθιμο ἄλλης ἐποχῆς,
ἀτίμωση τέτοιου λαοῦ, κι' δλόκληρης
τῆς οἰκουμένης!

Φάβιος Ἠρέπαι: πάντα σεβαστὸ
ἔτι ἱέρωσαν οἱ πρόγονοί μας νὰ σταθεῖ!

Ἐννιος Ἐπιζῶσα ἀπὸ σένα! —
Φάβιος Μὰ τί νοιάζεσαι;

γί' αὐτὴ τὴ δέδηλη ἱέρεια, Ἴννιε; . . .
τὴν ἔρις;

Ἐννιος Ὅχι. . . ἄνθρωπος διαφέντεψα
μίας ζωῆς ἀνθρώπινης τὰ δίκαια, καὶ σὺ
τῆς Ρώμης τὰ συμφέροντα . . .

Φάβιος Ἢ πατρίδα πρὶν
ἀπ' ἔλα!

Ἐννιος Ὅχι, ἔχι! Πρῶτα ἀπ' ἔλα ὁ ἄνθρωπος! . . .
Δὲν ἐπιμένω. Νὰ φύγω ἀσε με μακρὰ
τοῦτο τὸ χῶμα, ποὺ θὰ αἱματοβάψετε
γιὰ τῶν θεῶν σας τὸ χεῖρι. Εἶπα καλόπιστος
περήφανα κι' ἐλευθερα τὴ γνώμη μου,
ποὺ ἀληθινὴ θαρρῶ. Τώρα παιά, Φάβιε,
καιρός εἶναι γιὰ ἔργα: καὶ τὰ ἔργα σου
μακάρι νὰ εἶναι σὰν τὴν σκέψη τοῦ Ἴννιου.
Χαίρε!

ΣΚΗΝΗ VIII

Φάβιος (μοναχός)

Ρωμαίου πολίτη πρέπει τὰ ἔργα μου
νὰ εἶναι: σκέπτεται ὁ Ἐννιος σὰν Ἕλληνας,
σὰ νέο παιδί θέλει τὸν ἔλεο κριτὴ
στοὺς νόμους, τὸ αἶμα σὰν τὸν Ἄρη ἀπάνθρωποι
σὴ ρήση τους ποὺ χύνουν. . . Καὶ ποιός εἶμαι ἐγὼ
τέτοιαν πανίερη νὰ κρίνω θέσπιση,
ποὺ ἔλοι οἱ Ρωμαῖοι βρίσκουν ἀφεγάδιαστη;
Δούλεψα τὴν πατρίδα μου καλότυχα:
ἔτι ἔπρεπε ἔκανα, μὰ ἄεχτηκα τιμές!

καὶ μέσ' στὶς μαυρὲς μέρες τῆς κατακριτῆς
τῶν νόμων θὰ σταθῶ ποὺ μεγάλῳψυχες
καρδιές χαράζαν; ἄς χαθεῖ κακὴν κακῶς
ἢ φταίχτρα! καὶ μακάρι ἢ Ρώμη νέα ψυχὴ
νὰ πάρει ἀπ' τὴ θανή της καὶ νὰ παραβγεῖ
τῆς συμφορᾶς δαμάστρα! . . . ὁ ποντήφημας.
Κι' ἔλας! . . . τί ἔχει νὰ πεῖ! . . .

ΣΚΗΝΗ IX

ὁ ἴδιος Λεύκιος, Κάισον δύο γραμματικοὶ

Λεύκιος (ἔρχεται ἀπὸ τὰ μέσα σοβαρὸς καὶ σκοτισμένος)

Ἐδῶ θὰ μαζευτοῦν.

Φάβιε, οἱ Ἐστιάδες. Τὸ χρησιμὸ ἄγνωρος
δὲ ἔβρουν περὶ τὴ φταίξη τους φανέρωσα,
καὶ ἀτάραχες ἱερτοῦν τὴ λαυρεία τους.
Ἀπ' ἔξω τίποτε δὲ διάδηκε ὡς ἐδῶ
τὴν ἱερὴ φλόγα ξανάειδα στοὺς βωμοὺς
νὰ τρεμολάμπει, τῆς χαρᾶς καθρέφτισμα
στὰ πρόσωπά τους: μὰ τοῦ κάκου νὰ κρυφτοῦν
θῆνε οἱ παρθένες. Ἐγὼ τὸ μυστήριον
θὰ ξεδιαλώσω καὶ τὸ κρίμα τιμωρὸς
θὰ φτάσω: σπαρταρῶντας τὸ σφαχτάρ: τῆς
στὰ σπλάγχνα τῆς θὰ σφίξει ἢ γῆ.

Φάβιος Μὰ ποιός θὰ πεῖ
τόνομῃ τῆς;

Λεύκιος Ἐνας Γαλάτης ἔτρελλος
βαλμένος πλάι τους ἀπὸ ἐμὲ ξεπίτηδες.
Ξέρω τὴ γλῶσσα του νὰ βιάσω: ἔχει καρδιὰν
ἴσως γενναία, μὰ εἶναι τώρα γέροντας,
καλόπειθος καὶ σκλάβος: ἂν μείνει ἄστεργτος
στὰ λόγια μου τότε παιά ξέρω κατὶ τι,
ποὺ θὰ τὸν βιάσει νὰ μ' ἀκούσει. . . βέβαιον.

Φάβιος Τι;

Λεύκιος (μὲ μὴν πόση φάνηται ὁ σκλάβος, ἀτίμωτος καὶ γραφοκτενίζε δόκιμος)
ὁ Γαλάτης!

ΣΚΗΝΗ Χ

οἱ ἴδιοι Βεσπαύπορ

Βεσπαύπορ (μέσα του)

Τί νά μέ βέλη;

Λεύκιος

Ζύγισε·

ταῦτιά σου καλοτέντωσε. Γιὰ τὸ κακό
καί τὸ καλὸ ἔχει, ξέρεις, ἴδια δύναμη.
Ἐχθρὸς ἢ φίλος σου, στὰ χέρια μου κρατῶ
τὴ ζωὴ σου καί τὴ λευτεριά σου· μ' ἓνα μου
γνέψιμο τὰ θεσμά σου πέφτουν. Τὰ νερά
τοῦ ποτημένου Ροδανῶ θά ξαναῖδεις,
καί λεύτερος στὸ χῶμα τὸ πραγματικὸ
τὰ μάτια σου θά κλείσεις γαληνόκαρδος
στῶν γυριῶν σου τὴν ἀγκάλη. Μά ἐμὼς ἓνα μου
γνέψιμο πάλι ἀρκεῖ, καί στὴ πικρότερη
θανή σὲ στέλνει σταυροκαρφωμένο!

Βεσπαύπορ

Ἄν

καλοκατάλαβα, τὰ λόγια σου ἔχουνε
δύο ἄκρες, σὰ ρομφαίας δύο ἄκρες διάφορες·
τὴ μίαν ἀκροαρεπίδι χρυσοχτύπητο.
σκαλιστό, χιλιοπλούμιστο· μὰ ἀστόλιστη
τὴν ἄλλη ὀλοσίαν, ἀτσαλένια, μητερή.

Λεύκιος

Ἐκτακτα! Μ' ἐννοίωσες ὠραία. Ὡστε λοιπὸν
τί προτιμῶς; Τὴ φίλια ἢ τὴν ἐχθρα μου;
τὸ θάνατο ἢ τὴ λευτεριά; Στὰ χέρια σου
εἶναι ἔλα διάλεξε!

Βεσπαύπορ

Θαρρῶ πὺρ ἢ ἐλεύθερη

ζωὴ πὺρ πολὺ ἀξίζει ἀπὸ τοῦ σταυροῦ
τὸ θάνατο.

Λεύκιος

Ἄφου διάλεξες παιδί, μίλησε,
καί πῶς μου τὴν ἀλήθεια. Εἶναι ἀδύνατο
τοῦ ἀνόσιου φταίξιμου, πὺρ τὸν ἱερὸν αὐτὸ
χῶρο καταβεβύλωσε, τὸν ἔνοχο
νά μὴ γνωρίζεις, σὺ, πὺρ γυροσέρνασαι
πάντα ἔδω πέρα· ἔλα τὰ ξέρεις! Πέδοκα
εἶμαι· σὲ πρόδωσε ἡ γλωσσά σου.

Βεσπαύπορ

Χλώμισσα

ἀπὸ τὸν πόνο. Μιὰ παλὴ λαθωματιά
κάποτε μέ θερρίζει καί λιγνόνει!

φεύγοντας ἀπ' τὸ Κλύσιο ἓνας πραιτώρας
μὲ λάθωσε.

Λεύκιος

Μέσ' στὸ ναὸ τί εἶδαν τὰ μάτια σου;

Τί γίνηκεν; ἀπάντησέ μου!

Βεσπαύπορ

Ἐδῶ κι' ἐννιά

χρόνια, μόλις ξυπνήσω, πλάι στὸν τρίποδα
πὺρ φλογολάμπει· βλέπω μιὰ παρθενικὴν
ὄνειροπλάνευτη ἢ περιδακρὴ μορφή·
συχνὰ τὰ κλάματα μουσκεύουν τὸ ἱερὸ
κατώφλι. Σὰν ἀποδραδεύσῃ· πειὰ ἔρχεται
στὸν τρίποδα μιὰ ἄλλη παρθένα στυγερῆς παληῆς
τὴ θέσι· κι' ἐκεῖ, ξάγρυπνη, γλωμόθυρη
τὴν ἄλικη θρέφει· φλογὴ ὡς τὸ χάραμα
ὅταν ἔαποσταμένος ἀπ' τὴν κλίνη του
θαίνει ὁ ὄργιστὴς νά ξαναπιάσῃ τ' ὄργωμα.
Ἐδῶ κι' ἐννιά χρόνια αὐτὰ βλέπω.

Λεύκιος

Ξέχασες

ἀμέσως κι' ἔλας, σκλάβε, τίς φοβέρες μου;
Καί ἔρχεσ' ἂν σοῦ εἶδνα, δὲ θά μέ πίστευες
ποντίφηκα.

Βεσπαύπορ

Δὲν εἶδες ἄλλο τίποτε;

Λεύκιος

Τίποτε.

Λεύκιος (ἀπὸ Φάβιο)

Λίγει ψέματα.

Βεσπαύπορ

τὰ χάνω . . . ἔδω

μέχουνε νά παραφυλάγω;

Λεύκιος (διατάσσοντας θυμημένος)

Τῶνομα

τῆς ἐνοχῆς!

Βεσπαύπορ

Σκλάβος εἶμαι κακόμοιρος,
πὺρ ἀπάνω μου δὲ στέκει νά φυλάγω κἂν
τῆς Ρώμης οὔτε τὴν πίστη οὔτε τὴν αἰδῶ.
Τὸ ναὸ καθάριο νά κρατῶ μὲ δάλανε·
φταίξιμό μου εἶναι ἔταν δείχνει ἀπόθαμπο
τὸ μάλαμα τοῦ σίμπουλου, ἔταν ἀδειανή
μείνει ἢ λυχνία, γιὰ ἔταν στὰ κακόπλυτα
λιθόστρωτα δὲ λάμπουν οἱ μαρμαρωσιές
στὴ σκόνη μὰ ἔταν τὴν ἀράχνη ἀπ' τίς γωνιές
τῶν τοίχων ζωῶν, ἔταν ἀπογυαλίσει τὰ

μπακήρια του μαγειριού κι' όταν σωριαστά
 απ' τὰ χέρια μου τὰ κέδρινα ξερόκλαδα
 μαζέψω και τὸν ἄμμο στρώσω στὴν πυρὰ
 τῆς Ἑστίας, τότε τὸ χρέος μου ἔκαμα
 κι' ἄλλο δὲ νοιάζομαι παρά νὰ ξαπλωθῶ
 τῇ διακοπῇ τῆς μέρας ἀπολαύοντας,
 μόνος, χωρὶς συλλογικά, κατόμονος,
 ξένος καὶ στὸν ἑαυτὸ μου!

Λεύκιος

·Λόγια ἀνώφελα!

Σκλάβε, νὰ μὲ ἀναγκάσεις δάλθηνες λοιπὸν
 ἀνέλεες νὰ παιδέψω τὸ τομάρι σου;

Βεστιάπορ

Τῇ φούρκα τῇ φοβοῦμαι . . . μὰ ὡς ἕνα θαθιῶ.
 Γονηὸς καὶ γυιὸς ἡρώων μιὰ γαλατικὴν
 ἀσπίδα γιὰ τὸν πόνον ἔχω χάλκινη,
 μαλαματένια . . . τὴν καρδιά μου!

Φάβιος

·Ἐλευθεροῦ

ἀνθρώπου ἔχει τὴν εὐγενικὴ λαλιά.

Λεύκιος

Βέβαια, κάθε Γαλάτης εἶναι ὑπέροχος . . .
 σὲ λόγια ἢ ἂν τὸν ἀκούει κανεὶς θὰ πιστεῦεν
 ἕνα Ρωμαῖο πὸς μπορεῖ ν' ἀξίξει, γιὰ
 πὸς ἕμιος του εἶναι· μὰ ἡ περήφανη ἀρετὴ
 του εἶναι μονάχα φουσκωμένος κορπασιμός.
 Τὴν καρτεριά σου θὰ τῇ δοῦμε, κι' ἔννοια σου,
 γονῆ καὶ γυιὲ ἡρώων! . . .

Βεστιάπορ

Θὰ τῇ δοῦτε, ναί,

Ρωμαῖοι! νὰ διαστειτε πρέπει μοναχὰ
 ἐπειδὴ! σὰν ἀργήσετε, ὁ Ἀννίβας! . . .

Λεύκιος

Λέξη παιὰ

μὴν θγάνεις! . . . Πήγαινε! . . .

Βεστιάπορ

·Ἐρχονται οἱ κυράδες μου

(βγαίνει. Μπαίνουν ὀργολάτεις οἱ Ἑστιάδες).

Φάβιος

·Ἀπὸ τίς ἔξω ἱέρειες στὸν ἱερὸ χορὸ
 μιὰ λείπει.

Λεύκιος

·Ἡ μάνα τους φυλάχτρα τῆς φλογῆς
 θάπόμεινε.

ΣΚΗΝΗ ΧΙ

Οἱ ἴδιοι, Πέντε Ἑστιάδες μί' αἰετοὺς ὁποῖες βρῖσκονται ἢ Ὀπιμία
 καὶ ἡ Γιούνια.

Λεύκιος (μὲ κατάνυξη) ·Θριαμβευτῆ, ὦ σὺ! ὑπέροχε,
 τῆς ἀρχαίας νύχτας, ποῦ περίτρεφες στὴ γῆ,
 τὴν ἄβυσσο ποῦ πέρα-πέρα τρύπησες,
 Ἀπόλλωνα, βάλθη με.

Χτύπα μὲ τίς ἀχιλίδες σου καὶ χύσε φῶς
 στὸ κρήμα, τὸ σκοτάδι ποῦ βαθεῖόκρυψε
 καὶ κρατεῖ φυλαγμένο!

Μιὰ Ἑστιάδα Στις διαταγές σου ὑπάκουεις ἐρχόμεστε,
 Σεδάσμιε ποντίφηκα.

Λεύκιος (σοβαρὸς καὶ ἐπίσημος) Καὶ πὸς λοιπὸν
 μπροστά μου τρέμετε κατὰχλωμες;

·Ἡ Ἑστιάδα

Μὰ ποῖος

δὲν θὰ ἔτρεμε; ἀπ' τὸ θεῖο σου μέτωπο λαμπρὸς
 φοβέρας θγαίνου.

Λεύκιος

·Ἐδῶ μέσα γνώστηκαν

οἱ συμφορές μας;

·Ἡ Ἑστιάδα

Μέσ' στὸ αἷμα ἀγκομαχάει

ἢ Ρώμη δίχως πιά κοόρτες, κι' ὄνομα
 ἠποτροπιασμένο οἱ Κάννες ἐκατάντησαν.

Λεύκιος

·Ἡ ἔχθηρα ἑνὸς βάρβαρου στοὺς γόνους τοῦ Νουμᾶ
 σὰς εἶπαν τί ἐτοιμάζει;

·Ἡ Ἑστιάδα

·Ἀπαξιωθήκανε

τὰ ἑπτὰ βουνόλοφα χλιμηντριστό νὰ ἰδοῦν
 καλπάζοντας τοῦ Ἀννίβα τὸ ἄτι πόρφυρο
 στὸ αἷμά μας. Πνίγει τὴ Ρώμη ἢ Καρχηδῶν
 κι' ἡ μοῖρα πελιδὴν ζυγώνει ἀπ' τοῦ Ἀφιδου
 τὰ πυργασκάλια ἀπροσμάχητη· ξερὸς
 στερεῖται ὁ Τίβερης καὶ ξεψυχάει ὁ λαὸς
 πεῖθ' ἢ λύκαινα γαλοῦχησε!

Λεύκιος

·Ὀλοφάνερη

ἡ ἐργὴ δείχνεται τῶν θεῶν·

·Ἡ Ἑστιάδα

ἀλλοίμονον!

ὅσο κι' ὀλέθηρα.

Λεύκιος

·Ὅμως ἀδικη ποτὲ

δὲν εἶναι ἡ ἐργὴ τῶν θεῶν.

- Ἡ Ἑστιάδα** Τὸ δίκαιο
ἢ ψυχική τους είναι υπόσταση. Ὁ Ὀλυμπος
δλος, ζῶν πέρνει ἀπ' τῆ φλόγα του, πού ὁ Ζεὺς
μ' αὐτὴν ἀρματομένως ἀστραποβροντᾷ
στὰ κορφοβούνια!
- Λεύκιος** Μὰ ἔμως πάνω μας βαρὺ
μας παιδεύει τὸ χέρι του, καὶ θυμὰ του
ἢ Ρώμη είναι ἢ Ρώμη θὰ τοῦ ἔφταιξε.
- Ἡ Ἑστιάδα** Τῆς συμφορᾶς πηγὴ δὲν ἀμφιβάλλουμε
πὼς είναι κάποιο κρῖμα.
- Λεύκιος** Μπρὸς στὰ μάτια μου
μὲ νέες μανταῖες τὸ φανέρωσε ἓνας θεός.
- Ἡ Ἑστιάδα** Καὶ ποῖο είναι αὐτὸ τὸ κρῖμα τὸ ἀποτρόπαιο ;
Λεύκιος Βεδήλωση
- Ἡ Ἑστιάδα** Κι' ὁ φταίχτης ;
Λεύκιος Μιὰ ἀπ' ἔλεες σας !
- Ἡ Ἑστιάδα** Ἡ βέδηλη ἐδῶ ἐρίσκαται ; ἠνάμισά
μας ! Ποῖος τὸ πίστεψε ; ποῖος τῶπος ; τὸ θαρρεῖς ;
Λεύκιος Βέβαιος εἶμαι ! ὁ Ἀπόλλων σας κατηγορεῖ.
- Ἡ Ἑστιάδα** Μὲ τῶνομά του κάποιος μοχθηρόψυχος
θὰ σὲ γελᾷ, δίχως ἄλλο, Ποντίφημα.
- Λεύκιος** Μιὰ ἀπὸ σας παρώρτισε τὸ τάμα τῆς
κάποιος θνητὸς ἐδῶ τὴν . . .
- Ἡ Ἑστιάδα** Παντοδύναμη
Ἑστία, τρέξε καὶ τὸ φέμα σὺντριψε.
Μάνα Παρθένα, ξέρεις ἂν τὴν πίστη μας
ἐνοχη φλόγα μέσα μας ἀφάνισε.
Μὰ ποιὴν ἔμως ἀπ' ἔλεες μας κατηγορεῖ ;
Σένα Ὀπιμία, ἀδολο κρῖνο ; . . . Γιούνια
σένα, παιδοβλα χτὲς ἀκίμα ; . . .
- Γιούνια** Ἐγώ ; . . . ἔλεος !
- Φάβιος** Πῶς ;
- Ὀπιμία** (ταραγμένη γοερόνιας νὰ συμματήρει τὴ Γιούνια)
Γιούνια ! . . .
- Γιούνια** Δὲ βαστώ οὔτε πρέπει πάνω σας
ν' ἀφήσω τὸ ἀδικο . . .
(γονατιστὴ)
ἢ φταίχτρα εἶμαι ἐγώ ! . . .
- Λεύκιος** Σὺ ; . . . φταίχτρα !

- Φάβιος** Ἄθωα παιδοβλα οὐρανοπρόσωπη,
τί κρῖμα μπόρσις νὰ κάμεις ;
- Γιούνια** Μάθετε !
το. Ἀλλεῖμονον ! ἀπὸ μιὰ τύψη ἀτέλειωτη
μαρίνουχα ταραζομαι καὶ ἐλοάγρυπη
ὁ ὕπνος μου φεύγει. Ἀδερφές μου, κυττάχτε με.
Μαράθηκαν στὰ ἀπόλιγνό μου μάγουλο
τῆς νειότης μου τὰ δεικαπέντε χρόνια. Πῶς
δὲν νοιώσατε τὴν ταραχὴ μου στὴ χλωμὴ
θωριά μου ; ἀπὸ ἔχτῳ μέρες μήπως μπόρεσα
τὰ δάκρυα μου νὰ κρύψω ;
- Ἡ Ἑστιάδα** Τρέμω ἀκούγοντάς
τὴν . . . Γιούνια, τί λές ; . . .
- Γιούνια** Ὁ ἥλιος βασιλεύει
Τὰ κλένια καθὼς σειῶταν ἀπ' τὸν ἀνεμον
ἀνάδιναν μιὰν ἀρμονίαν ἐλοάπαλη.
μονάχη βρίσκομουν μέσ' στὸ ἄλσος τὸ ἱερὸ.
Συχνὰ οἱ ματιές μου πέφταν πάνω στὸ κορμί,
τὸ λειο, τὸ δλόλευκο τοῦ θεοῦ ἀπὸ μάρμαρο,
πού κάτω ἀπ' τὸ μεγάλο δέντρο γελαστὸς
κρατεῖ ἓνα τόξο. Βλέποντάς τον ἐννοῶθα
μιὰ πρωτογορικήτη στὸ πρόσωπό μου αἰθῶ
νὰ χύνεται ἀλικη καὶ καρδιοχτύπια ἀνοιόθητα.
Σάφτου, χωρὶς νὰ ξέρω πῶς, τὸ χέρι μου
κάποιος μὲ ἀρπάξει, μὲ τραβάει δίχως μιλιὰ,
ὡς τὴν ἀρχαία δρύση κάτω ἀπ' τίς ἰτῆες . . .
καὶ ἐκεῖ, λυτὸς στὰ γόνατα. «Γιούνια» μὸ λέει
μὲ μιὰν ἀκόμα πῶ γλυκοάκουστη φωνὴ
ἔπὸ τὸν αὐλὸ τοῦ Πάνα πρὸ ἀχολόγησε
στὰ πέλαγα. «Ζοῦμε μονάχα μιὰ ζωή,
κι' αὐτὴ χαμένη πάει, ὅταν ὁ ἐρωτᾶς
τῆς εὐτυχίας δὲν ἔλθει τὸ στεφάνι του
νὰ δάσει. Δῆμιος τῆς καρδιάς του γίνεται
κνεῖς σὺν ἀπαρνιέται τὴν ἀγάπη. Τὶ
κέρδος ἔχουν οἱ θεοὶ μὲ τίση ἀτέλειωτη
θυσία ; τοῦ βᾶσανου μήπως τὸ τίμημα
στέκει ἢ οὐράνια τους-σειρά ; . . . Ἐρμη νὰ ζῆς
θεὸς πάντα ; καὶ νὰ σὲ προφτάσει ὁ θάνατος,
δίχως τὴ γλύκα νὰπολάψεις νᾶστε δυὸ

νά γλυκονανουρίζετε χιλιόστεργα
 μικρά τραγουδι, με τὰ ροδοκόκκινα
 χειλάκια του, πού ακόμα σας χαμογελούν
 μισοάνυχτα κι' όταν κοιμάται; . . . » 'Ολόβαθα
 στά φυλλοκάρδια μου ή φωνή του αντίχησε.
 Σώπασε . . . τὰ μεγάλα γλυκά μάτια του
 μέσ' στά δικά μου βυθίζοταν άθελα
 γεμάτα φλόγες. Έπειτα, στά δάκρυα
 ή λαλιά του πνίγηκε και γροικώ τὸ άπαλό
 της κροσης του χάδι στά μαλλιά μου . . . τρομαχτή
 έμπηξα της φωνής, κι' όλόρθη πήδηξα
 νά φύγω . . . ό ιδρώτας τὸ χλωμό μου μέτωπο
 μούσκεψε, και άπό τὸ φόβο μου τὰ δόντια μου
 χτυποῦσαν . . . Ημερὸν μοναχή και στό ιερὸν
 άλσος, στός γκιους, φάνηκέ μου πὸς ό θεός,
 τὸ τόξο πού κρατεῖ με τή φαρέτρα του,
 γύρευε μιὰ σαγίττα κατεπάνω μου
 νά ρίξει. (σημασι)

Λεύκιος Τίτε; . . .
 Γιούνια Δέν έχει άλλο τίποτε
 νά πῶ. 'Η 'Εστία άπ' τή ματιά μου μάκρυνε
 τὸ άκόλαστο ήραμα πού ξανά πιὰ ποτὲς
 δὲ με βεβήλωσε.
 Λεύκιος Ὅστι λοιπὸν τὸ κρημα σου είναι . . . όνειρο;
 'Η 'Εστία Δ'Αμόλευτη καρδίᾳ.
 Φάβιος Παρθενικῆς ψυχῆς
 οὐράνια άπλήτη!
 Λεύκιος Σήκει
 Γιούνια Πῶς; . . . παντίφηκα . . .
 'Εντιος Μακίρι ή πάρορη μπροστά στις αδελφές
 κι' εὐγενικῆς ψυχῆς τέτοιο ζαγάρεμα
 κόκκινη άπ' τή ντροπή της νά φανερωθεῖ!
 Σὺ είσαι; . . . Μιλήστε. . . Σὺ είσαι; . . . θετε οὐρανὸ
 καμιά δέν άπαντα.
 'Η 'Εστία Καμιά δέν εἴταιζε.
 Λεύκιος Μά ό χρησιμὸς. . .
 Φάβιος Πίστη δέν έχει ή άρετή;
 Ἄσχημα, Λεύκιε, ή άγροικησαν τὸ χρησιμὸ.

Στρέβλωσαν τήν άλήθειαν εξηγώντας την:
 τὸ λάθος. . .

'Η 'Εστία Δέν τίποτε δέν τρέμει ή άμόλευτη
 καρδιά. Είναι άστρο τοῦ οὐρανοῦ πού ό άνθρωπος
 δέν δύναται νά φτάσει. . . 'Εμεις άτρομες
 θα σας ξαναντικρύσουμε!

Λεύκιος (Φωνάζοντας τις 'Εστιάδες πού άποτραβιούνται)

Μή φοβόμαστε!

(Συνομιλία στό Φάβιο)

Θά μάθουμε ότι θέλουμε. — Δέν τόλμησα,
 'Εστιάδες, μά όμως πρέπει τώρα νά σας πῶ
 πὸς μιὰ σας πικρὸ πένθος πάνω της σκληρὰ
 πλακώνει. . . Ποιά είναι ή αδελφή τοῦ Λέντουλου;

'Η 'Εστία 'Η Γιούνια
 Λεύκιος Γιούνια, ό αδελφός σου πιὰ δὲ ζει.

Γιούνια Ὁ αδελφός μου!

'Οπιμία (μικροφωνη μιλιχνοίτας μιὰ φωνή)

Ὁ Λέντουλος

Λεύκιος (κατόματα κοιτάζοντας την)

'Απέθανε!

'Οπιμία (άφίεται πτή άγροικία των 'Εστιάδων)

'Ακαα! . . .

Λεύκιος (μέσ' του)

Αὐτή είναι. . .

'Οπιμία (αγαθωμοστικῆ)

Χάνομαι.

Φάβιος 'Η 'Οπιμία! . . . ή κόρη μου
 φταιχτρα! . . .

Λεύκιος (αγαθωμοστικῆς τον χαμηλόφωνα)

Σόχασα. . . δὲ ξέρω ίσως. . . τίποτε!

διάταξε. . . τί νά κάμω;

Φάβιος

Τὸ καθήκόν σου! . . .

Ο ΚΑΘΕΝΑΣ ΜΟΝΑΧΟΣ

«Τίτοιες ώρες μνείσκει μονάχος με την
πίστη μου στο μελλοντικό άγνωστο...»

[*Τά πολύ άπιά τραγούδι: Γ*]

Άκουσε τόν πλαγινό νοικάτορα, που έφευγε κοντοστεκάμενος, και άθελα μέτρησε τά δήματα του στη σάλλα, σπρωγμένα. Τά λησμόνησε δίχως καν να τά φέρη στο νοό του, και ξανά θά τά μετρούσε.

Στή σκάλα σόύσανε, σέ ξέθωρο μάκρεμα, κι άκουσε τή μεγάλη πόρτα τού σπιτιού να κλείνη, με γερασμένο βρόντηγμα. Έφυγε και δέν μπίρεσε να τόν άκούση στο δρόμο· θά είχε πάγει εξάπαντος από τήν άλλη τή μεριά.

Και τώρα πιο ήσυχος ό Δημήτρης κάθησε να διαβάση — κατάλαβε πως έκανε κρυσ, κ' ή ράχη του μάζωνε τό κρυφοφύλαγμα της άνετριχίλας, άνήσυχη. Τά παράθυρα ήταν γεμάτα άχνό, και κόνταβε να σόύση τό σκίτσο που πριν από λίγο είχε γράψει με τό δάχτυλό του, στο μεσινό παράθυρο.

Από τό δρόμο κανενού περάσιματος ή παρηγοριά, κ' ειπε μόνος πως αυτό ήταν προτιμότερο γιατί θά μπορούσε σοβαρότερα να κυττάξη τή δουλειά του. Είδη μιά τό σκίτσο, που θάμπωνε στο παράθυρο, και κατέβασε τήν προσοχή του στο διδλίο, με ρυτιδωμένη τή χαρά της μορφής του. Τά μάτια του θάταν εύχαριστημένα αν κλείνανε μέσα στο ήσυχο κρεβάτι, κάτω άπ'τά ζεστά σκεπάσματα. Ο ίδιος δέν ήθελε, και εξακολούθησε τό διάβασμα, προσπαθώντας μ'έλη τήν κούφια επιμονή να ξεχαστή μέσα στον έρχομό της εργασίας. Θά ξεχνιούνταν και δέ θά τόνωνε τό κρυσ, και δέ θά σκοτίζούνταν καθόλου για τήν έρημιά τού δρόμου. Τι τόν έμελε αν κανένας δέν περνούσε ίσια με τή νύχτα· αυτές είχε τόση δουλειά να τελειώση, και με κάποια ξένη κούραση στα δάχτυλα μετρούσε τις σελίδες που τού έμεναν. Είχε τή βεβαιότητα πως θά ξεκουράζονταν αν επέμενε να εξακολουθήση, να τις περάση όλες. Μερικές φράσεις τις ξαναείπε με μορφασμό. Η φωνή του στις άρχές ήταν άγουρη, μα σιγά σιγά βάραινε στο ξαπόλυμά της, και γέμιζε ελη τήν κρύα παγωνιά της κάμαρας. Μελετούσε έτσι καλλίτερα, και χάρουνταν στην ιδέα πως ίσια με τό βράδι θά ήταν ξεγνιασμένος, και θά πήγαινε να καθήση με τό Σίμο σπίτι του, και θά περνούσε ή θαλή όρα με τό μονοχικό συντρόφεμα τους.

Κ' ήτανε δλάνυχτο σάλεμα εύτυχισμοό για' αυτόνα ή σκέψη τού μού-

νου του φίλου, κ' ένα δρθότρεμο ζόπνημα ελπίδας όλοσθε τόν έξωνε. Με νοστάλημα ελευθερίας ή καρδιά του χτυπούσε, κι ως τό κεφάλι του πέρναγε, κι ως τά χέρια τ' άψαχτο ξελάφρωμα. Η άναμονή της άνάπαφης ήταν για' αυτόνα πάντα δεμένη βαρύθερμα με τό συντρόφεμα τού φίλου. Θάρχουνταν κάθε βράδι, που τέλειωνε ή μελέτη του, ό Σίμος θά τόν έπαιρνε και θά κάμαν τό γόρο τους. Και μόλις τόδαζε τοστο στο νοό καταλάβαινε ελη τήν εύθυμία της νεανικότητάς του, κ' ένα λεθέντομα φλεβοζώτημα σ' έλο τό κορμί. Αύτός ό φίλος του κρατούσε ότι θά μπόρεγε να τού δώση τό γύρεμα της οικογένειας, ήταν όλόκληρη ή κοινωνία με τις κρίσεις και τις άπαίτησές της. Κάποτε έννοιωθε τόν έαυτό του τρογυρισμένο από άμέτρητο κόσμο φίλων, αδελφών, από διαλεγμένες συντροφίες, και δέν είχε κοντά του παρά τό Σίμο. Τόν έφτανε τοστο για' να μη μπορέση να σχεδιάση καμμιάν άλλη επιθυμιά. Καμμιά.

Ήτανε κάθε μέρα μαζί, και τόν περασμένο χειμώνα που ό Σίμος είχε βαρεία άρρωστήσει έμεινε όλόσκυφτα στο προσκέφαλό του, και δέν τόν άφινε παρά για' να πάγη να ζητήση τά γιατρικά άπ'τό άντικρυνό τους φαρμακείο. Θυμούντανε πως δέν έβαζε τό ροδχο του για' να μην άργήση και πως άνέβαινε στο γυρισμό τις σκάλες τρεις τρεις χαμένος μέσ' στη ζάλη τού τρεχιοό του. Κ' έννοιωθε τόν έαυτό του τρισευτυχισμένο όταν τά μάτια τού Σίμου γυρνούσαν προς τό κύτταγμά του, με μιά άμίλητα χλωμοπράσινη εύγνωμοσύνη. Πέρασε ό καιρός με πάντα μέσα στην ψυχή του ζούσε όλες τις δυστημένες ώρες που πέρασε κοντά στο προσκεφάλι τού άρρωστου, πνιγμένος ζέμακρα στην άκαμωσιά της άγρύπνιας του. Καμμιά φορά όμως δέν τόλμησε ν' ανοίξη όμιλία στο φίλο του, για τήν εποχή εκείνηνα. Το θάρρος τού ήταν μακρυνό, και δέν ήξερε γιατί άπόφευγε. Ίσως για' να μη ξαναθυμήση στο Σίμο όλες τις πικρές μέρες τού κίνδυνου του, που καταλάβαινε ότι θά τού φαρμάκωναν τήν ψυχή, άφου κι ό ίδιος όχι μονάχα δέν τις ξανάφερνε στην καθημερινή τους όμιλία, αλλά με τρόπο γύρισε, στις άρχές, τό πράγμα έτσι που να λησμονηθή γλήρορα. Και δέν έγινε άνάγκη να τόν εύχαριστήση. Το κατάφερε αυτό περνώντας άμέσως από τή σκυθρωπή ζωή της άνάρρωσης στην κοινή γοργότητα των άνάλλαχτων φροντίδων.

Ο Δημήτρης είχε τόση εύτυχία τότε, που έσωσε τό φίλο, όποτε δέν έξωκε καμμιά σημασία σε τοστο, κ' εθρισε δίκαιο τό ότι προσπαθοόσε αυτές να λησμονήση τήν άρρώστια. Όποιος και ναταν στη θέση του τό ίδιο θάκανε, Κ' έννοιωθε ακόμα τή χαρά σ' αυτές τις σκέψεις, που μοναχός του έφερνε προσπαθώντας ψηλότερα νανεβάση τήν όποια στάση τού φίλου.

Χωρίς να τὸ λογαριάσουν εἶχαν ἀπλώσει τὰ σχέδια μιᾶς δόλαιρης ζωῆς γι' αὐτούς, καὶ λησμονοῦσαν ὅτι γύρω τους ἐργάζονταν καὶ σκέπτονταν, ὅτι τοὺς ἐπερίμενε γιὰ τίς δικές τους ἰδέες. Ἐκείνα πού αὐτοὶ εἶχαν ἀντιμετωπίσει γιὰ κατοπινά, ἐπαιρναν στερεή τὴ μορφή σ' ἀπαυτὴ ἀνασύνταξη. Δὲ μπορούσε κανένα προσκόπισμα ἀνησυχίας νὰ τοὺς φέρῃ τὸ μέλλον. Ξέρανε πὼς θάτανε μαζί ἐνωμένοι γιατί τοὺς εἶτανε ἀδύνατο νὰ χωριστοῦνε. Ξέρανε πὼς στὴ ζωὴ τους αὐτὴ ἢ ἐνωσὴ θὰ ἐπιβάλλονταν γιὰ νὰ τὴ ρυθμίξῃ. Ξέρανε πὼς εἶτανε αὐτοὶ οἱ δύο μονάχοι, μονάχοι! Ἐτοιμάζονταν μαζί, προσπαθώντας νὰ ἐξακολουθήσουνε τίς μέρες τους ἀνάλλαχτα. «Εἶμαστε ἠραία ἔτσι», εἶλεγε κάθε λίγο ὁ Δημήτρης, κι ὁ Σίμος φαίνονταν πὼς στὴν ἀμιλησιά του τὴ σκυθρωπὴ τὸ ἴδιο σκέπτονταν. Τὸν κλεισμένο χαρακτήρα του τὸν ἀγαποῦσε ὁ Δημήτρης, κι ἔσο καὶ νὰ τὸν φαρμάκωνε πολλές φορές, δὲν ἔπαυε νὰ τονε θεωρεῖ σὰ ξεχώρισμα ἀριστοκρατικό στις ἀρετὲς τοῦ φίλου. Βίβαια ποτὲς ἢ δική του ἢ καρδιά δὲ θὰ μπόρεσε νὰ κρατήσῃ τέτοια ἀψαχτη μυστικότητα, ἀλλὰ γιὰ τὸν ἄλλο τόδρισκε φυσικό. Ἴσως νὰ τοῦ γίνονταν πολὺ βαρετὰ ἢ ζωὴ ἂν ἄλλαζε τώρα.

Μονάχα μιὰ φορὰ τὸν πείραζε ὡς μέσα στὴ δίψα τῆς ψυχῆς του ἢ μυστικότητα αὐτὴ. Ἦτανε κάμποσο καιρὸ πρὶν ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς ἀρρώστιας. Ὁ Σίμος τοῦ δείχνονταν πιότερο σκληρὸς στὴ σιωπὴ του ἀπ' ὅτι στὴν ιδιότροπή του συνήθεια. Φαίνονταν συφορισμένα κακός, καὶ τώρα μέσα στὴ συζήτηση προσπαθοῦσε νὰ βρῇ ἀπότομα κάποια ριζιὰ καὶ νὰ τὸν κτυπήσῃ ὀλοῖσια, μ' ὄλη τὴ μυροθήλιβη ἔρμη. Δὲν εἶλεψε οὔτε μιὰ φορὰ ἀπὸ τὴ συντροφιά του, ἀλλὰ νομίζεις πὼς αὐτὸ τόκαμε μόνε καὶ μονάχα γιὰ νὰ κρατᾶ ἐξακολουθητικὰ τὴν εὐκαιρία νὰ τὸν πληγῶνῃ. Ὁ Δημήτρης ἐννοιωθε κάτι σὰν πανέσκημο μάτιασμα πάνω στὴν πρωτινὴ του εὐτυχία, καὶ πικραίνονταν γιὰ τὸ μεράκι πού θὰ σπαρταροῦσε μέσα στὴν καρδιά τοῦ Σίμου. Μὰ δὲν τοῦ πηγαινε ἢ δόναμη νὰ τοῦ ζητήσῃ τί ἔχει, τί τὸν τρώει ἔτσι μουγγά. Μέσα στὰ φρύδια του εἶχε κατέθει ἢ ἀπελπισμένη πικρία τέτοιας αὐστηρότητας, πού τὸν ἔπαιρνε ἀπὸ κοντὰ του καὶ τὸν ἀποξένωνε στὸ ἔξορισμα μιᾶς τραχύτητας, πού ὄλο ἐραθίζονταν.

Μ' ἔλα του τὰ σπλάχνα ὁ Δημήτρης θὰ δόξαζε τὸ Θεό, ἂν μπορούσε νὰ μὴ προσέχῃ μελετηρὰ τὸ φίλο του. Θάταν τὸ μόνο [πού κάπως θὰ τὸν γαλήνευε. Ἀλλὰ ἴσια ἴσια τώρα σατανικὴ ἰκανότητα τοῦ πόλλωνε τῆς προσοχῆς του τὸ αἶμα, καὶ τὰ μάτια του τρομαγμένα στὴ δόναμή τους κατέβαιναν ἐαθετὰ μέσα στὴν ψυχὴ, θέλοντας νὰ βολίσουν κάθε ἀκούμπισμα τῶν ἔσων κατώρθωνε νὰ κρύψῃ ὁ ἄλλος. Καὶ τοῦ εἶχε

καταντήσε: ἓνα λαμνιασμένο μαρτύριο ἢ προσπάθεια, πού ὄλη τὴ φάρα τῆς φύσης του ἔβαζε γιὰ νὰ γλυτώσῃ. Δὲν ἤξερε τί τοῦ ἔμενε νὰ κάμῃ καὶ του ἤρτε μιὰ στιγμὴ ἢ σκέψη νὰ πάψῃ νὰ βρίσκεται μὲ τὸ φίλο του ὡς πού νὰ τὸ περάσῃ ὀλοῖτα ἢ κρίση. Ἦτανε σκέψη μιᾶς στιγμῆς καὶ δὲ χάλασαν τὴν παρὰ τους. Κανένας ἀπ' αὐτοὺς δύο τοὺς δὲν θὰ εἶχε τὸ κουράγιο νὰ πάρῃ μιὰ τέτοια ἀπόφαση. Τόδλεπε καὶ μέσα στὴ θέληση τοῦ φίλου του, καὶ προσπαθοῦσε μονάχα αὐτὸ νὰ δλέπῃ, νὰ λησμονιέται ἐκεῖ. Ἐνας μῆνας πέρασε, καὶ μιὰ νύχτα ὁ Σίμος σὰ νὰ μὴ μπορούσε νὰ κρατήσῃ πιά τ' ἀδημονισμένο σβράχνιασμα τοῦ καύμοῦ του, ζίσπασε στὸ θάρρος τοῦ θρήνου, κρύδοντας μέσα στὰ χέρια τὸ κεφάλι του. Τὸ φῶς τῆς λάμπας ἔπεφτε μετρημένο καὶ κρῦο πάνω στ' ἄρρωστα διπλωμένο ἀνάστημα καὶ στὴ σάρκα τοῦ Δημήτρη χύθηκε τὸ φόβου κάποιο γύρεμα. Τὰ χέρια του τρέμανε καὶ μόλις λίγα λόγια μπόρεσε ν' ἀναβάσῃ ὡς τ' ἀγγίγμα τῶν χειλιῶν του. Δὲν εἶχαν σημασία καὶ τὸ κατάλαβε τρέμοντας βαθύτερα. Μέσα στ' ἀναφυλλητὰ τ' ἀνάστημα τοῦ Σίμου φαίνονταν πιὸ χαλασμένο στὸ κόντος του, μὲ τὴν ἀγάμνια τῆς παραδεμένης ἀνημπορίας. Ὁ Δημήτρης πρῶτη φορὰ τὸν ἔβλεπε νὰ κλαίῃ, καὶ μὲ κόπο σηκώθηκε, καὶ τὸν ἀγκάλιασε. Τοῦ εἶπε ξανά μερικὰ λόγια καὶ ἔξφνου σηκώθηκε ὁ Σίμος σπρώχνοντάς τον, μὲ μισερὴ παραφορὰ. Στὰ χλωμοπράσινα μάτια του σπίθιζε ἠλιθία ἢ κακία, κ' ἦταν κατακίτρινη ἢ μούρη του. Μ' ἀκόμη πιὸ ἀπότομο φούρκισμα τὸν ἄρπαξε ἀπ' τὸ ρεῖθο, σφουρίζοντας στὸ κάδλωμα τοῦ παραλογισμοῦ τοῦ: «Θέλεις ... θέλεις ἀκόμα νὰ βουζάξῃς μέσα μου ὅτι ζητῶ νὰ κρύψω, ὅτι ζητῶ νὰ θάψω... θέλεις νὰ μοῦ κλέψῃς μὲ τὴν ἀπλὴ βλακεία σου... μὲ τὴν ταπεινὴ βλακεία σου... θέλεις νὰ μοῦ βουζάξῃς ἀκόμα ... Τίποτε δὲ σοῦ χρωστῶ — τίποτε δὲ θὰ μοῦ πάρῃς — τίποτε — ἔσο ἀμέτρητη νάσαι ἢ βλακεία σου εἰ θὰ μὲ συγκινήσῃ — εἰ θὰ σοῦ δώσω τίποτε... τίποτε». Καὶ τὸν ξανάσπρωξε ξεσπώνοντας πάλι σ' ἓνα πυρετὸ ἀναφυλλητῶν. Ὁ Δημήτρης μὲ τὰ χέρια τεντωμένα πολεμοῦσε νὰ σωθῇ ἀπ' τὸ τύφλωμα πού γιὰ μιὰ στιγμὴ τοῦ εἶχε ἐρθάνοιχτο τὸ ἔαφνισμα τῶν ματιῶν του. Ἀπέραστη ζάλη γυρνοῦσε στὸ ράγισμα τοῦ νοῦ του, καὶ τὸ μούδιασμα ἀκράτητο κακόγλοια ἐφευγε μέσα στις φλέβες του. Κατέντησε γιὰ λίγο νὰ μὴ νοιώθῃ παρὰ τὸ μούδιασμα αὐτὸ, πού τὸν κυρίευε, καὶ τὰ χέρια του ρίξαν τὸ τέντωμά τους κ' ἔπεσε κι ὁ ἴδιος πάνω στὸ τρίξιμο μιᾶς καρέκλας, χωρὶς νὰ μετρήσῃ τὴ δόναμη τοῦ ἀναστήματός του. Ξεστοχοῦσε μέσα του κάθε θέρμη γιὰ νὰ πόλλωνῃ τὸ μούδιασμα. Ἔτσι βρισκότανε ἔταν ἐννοιωσε τὸ Σίμο νὰ τοῦ φιλή τὸ χέρι, γυρῶντάς του συχώρεση. Στις ἀρχὲς δὲν καταλάβαινε καὶ τὸν ἐκούταζε σὰ στὸ ἐρήμωμα ἄλλης

ιδέας. Κατόπι άρχισε σιγά σιγά να ξαναφέρνει στο νου του όλα τα σκιρτήματα της άγωνίας και στην ψυχή του άμολόγητη κύλησε ή πίκρα. Τονε συχώρεσε τόν Σίμο, που του βεβαίωσε ότι ο τρόπος και τά λόγια του τά βαρειά δέν είχαν για αίτια παρά τήν άκέντρωτη απόγνωση του για κάποιο ζήτημα οίκογενειακό, και πώς δέν τάπε για κείνονα, πώς είχε παραφερτή τόσο που τόν έχασε άπ' τόν μάτια του και νόμιζε πώς δέν είχε μπρός του παρά ένα ξένον άνθρωπο. Τόν συχώρεσε αλλά ή άγωνία του βάσταζε άμέτρητες διψασμένες νύχτες, που πολεμοσες ως τά κρυφότερά του συλλογίσματα να τόν πιστέψη. Και μ'όλο τόν καιρό, που άπό τότες πέρασε, χωρίς ούτε μιá φορά ναρτουνε σε λόγια, δέν μπόρεσε να γλυτώσει άπ' τόν νόχιασμα, που ταύδινα ή σκηνή εκείνη. Πολλές φορές, που τόν κρατούσε τυραννισμένο ή αγρόπνια, ξαναζοσες μπρός τά μάτια του όλες τις λεπτομέρειες, κι όλα όσα είχαν τότες περάσει μέσα του, και τού ήταν αδύνατο να κλείσει μάτι έτσι όπως κυλιούνταν διαγκάνοντας τά μαξιλάρια. Και άπό ώρες ύστερα έδλεπε τήν αύγή να γαμίσει τήν άφρόντιστη φτώχεια της κάμαράς του, και τά μάτια του κρατούσαν ματωμένη όλη τή λύσσα τού πυρετού. "Όλη αυτή ή ιστορία ήταν για τή νέα ζωή του τόν χτύπημα μιáς αλόγιαστης συμφοράς και τήν άχαρμισόνη της τήν έννοιωθε πάνω στην παιδαμένη έμορφιά τού κορμιού. Τονε συχώρεσε τόν φίλο, με τούτο θαρρείς τόν έδωζε να κρύβη μέσα του πιό πεισματάρια τήν έχθρικότητα της θύμησης. Και δέ λησιμονοσες —

Η χιονισμένη έρημιά τού δρόμου τού φαίνονταν πιό μακρυνή και εργάζονταν μέσα στο θαφισμένο φώς, που τόν σκυθρίοπισμα της παγωνιάς τούστανε άπ' τά παράθυρα. Αιστάνονταν με θλίψη κρατημένα έτοιμη, και μέσα της περνοσες άρώτητο φτάσημο χαρές, που δέ σκέφτονταν να τόν μετρήσει.

Εργάζονταν και γύρευε να λησιμονηθί μέσα σ'αυτόνα τήν προσπάθεια, ένθουσιασμένος άπ' ότι άπόμεινε στην ιδέα του, άπ' ότι κέρδιζε με τόση επιτυχία στην ακούραστη άπαίτηση της έπιστήμης του. Κατάλαβαινε ότι τήν αγαποσες τώρα γιατί τού χάριζε κάποιο πολύτιμο ξεχώρισμα προς τήν άποκατάσταση της ικανότητας που σιμώτερα θα τόν έφερνε στο φίλο του. Και πάλε τόν ξανάφερνε μπρός του τόν άνθρωπο αυτόνα, τόν άνώμαλα μελαψό, που τήν έδύνη της τραχύτητας διψοσες στα χλωμοπράσινά του μάτια, και που τά λόγια του άφρίζαν ένα κακότυχο χόλιασμα. Μιλοσες σπάνια, αλλά πάντα που ή άρχιζε τήν όμιλία, της όργης τόν πουφάρισμα τόν άλλαζε, δείχνοντάς τον

σφιχτόκρατημένο στη μισερή του σύγχυση. Τού καταντοσες πάθος τόν έρέθισμα της αδηάδειας, κι όταν σόπαζε τόν στένεμα της σερραχνάδας πνιχτό τού έδινε τόν κόπο τού άνασασμού. Μα στο μελαψό κιτρίνιασμα της μούρης του ποτές ή περιφάνεια τού αίματος δέν άνέβαινε και τόν μέτωπο δέν μποροσες να τόν ύψωση σ' ένα ξεφοβο άντίκρυσμα. Ποτές! Ούτε στο πιό παλληκαρίσιο κυνήγημα τού θυμού δέν τόν κατάφερε αυτό.

Τόν έφερνε μπρός του αυτόνα τόν άνθρωπο, που τόν πρόσωπό του ποτές δέν έρεγγε άπ' τή χαρά της καλωσύνης, και που ποτές ή άρρώστια του δέν παραπονήθηκε μ' άγάπης ξεκούρασμα. Νόμιζε πώς ήθελε σά θουσαυρό να τή συντηρήσει τήν άχάμνια του που άπό μέρα σε μέρα τόν έφερνε δίχως να δείχνη τή φύση της, και δίχως να φαίνεται ποτέ θα ταύδινα τόν τελευταίο χτύπημα. Και προχωροσες μαζί με τή ζωή του, άδελφωμένη πιστά με τόν χαρακτήρα του, όπως ή ύγεια σ' άλλους ανθρώπους.

Στά μάτια τού Δημήτρη όλα αυτά παίρναν τή βαρύτητα υπέρτερης άρετής, και τονε θαύμαζε βαθειά του, αυτόνα, που κρατούσε κρυμμένη όλη τήν άρίφνητη επιβολή της διανόησής του. Ένας θαυμασμός που περνοσες τά δυνατά του έρια φτάνοντας σε κάποια πλανημένα σημάδια της φαντασίας. Θαυμασμός χωρίς κυριότητα, πλημμυρισμένος άπό μυστικοπάθειας έξαψη. Η ύπερβολή τού στραγγάλιζε τήν κρίση, κ' έφτανε να λέη σκέψες, που ποτές σ' άλλη περίσταση δέ θα τού κατέβαινε να άγγίξει. Προχωροσες σ' αυτές ξέγνοιαστα, αλλά με σταθερότητα στο σχηματισμό, που τόν παραδέχονταν άπλά στην άρχή για να τόν πιστέψη πεισματωμένα κατόπι.

Σε μιá έποχή είχε παρατίσει όλη τήν εργασία του, κι όλη τή μοιρασμένη άπαίτηση τού έαυτού του για να προσκαληθί μ' ένα άποροφημένο γκάρδιωμα στην παράλυτη έξόφωση τού φίλου. Είχε κυριευτή με τή βαθύτερη κράση της άντοχής του σ' αυτές τις σκέψες, που τού καταντοσσαν άπόλαψη.

Και κατόπι όταν πέρασε, δίχως να σβύσει τήν επίδρασή της, τήν έθυμούνταν τήν έποχή αυτήνα, λογαριάζοντάς την σαν τήν πιό κεντρική εύτυχία της άσημης ζωής του. Ήτανε δέβαια άσημη ή ζωή του και τόν μόνο της ξεχώρισμα στέκονταν ή γνωριμιά τού Σίμου, ή τόσο στενή. Αύτός τόν έφερε να μελετήσει τή λεπτότητα της τέχνης ως τά πειθαρχήματα της άτομικής πεποίησης, που μόνη ύψώνει. Αύτός τόν μίλησε πρώτος για τήν άνάγκη της άποκαλυπτικής διάκρισης — και τόν μύησε στ' άπόλυτα μυστήρια της άσκητικης ιδεολογίας, δίνοντάς του για φωτεινό παράδειγμα όλους τούς κλεισμένους περιορισμούς της ζωής του.

Τούτο άκριδώς ήταν, πού τόν ένέπνεε τό θαυμασμό· ότι κι άν τόν διδάσκει δέν τδπαιρνε παρή άπ' τοϋ καθημερινού βίου τήν καταφυγιασμένη ένεργητικότητα. Αϋθόρημητα ή ζωή, έτσι όπως αϋτός τή ζούσε, πού πρόσφερε τή σοφή προπαρασκευή του.

«Μεγάλος αϋτός ό άνθρωπος» και λέγοντάς το χοντρόφωνα τό αί-στώνουνταν σαν κορύφωμα τής έν'ουσιασμένης εϋτυχίας. Μέσα στην πρόοδό του θαυμάζοντας πείθονσαν πώς όλες του οι χαρές δέν τούρχουνταν παρή μονάχα άπ' ότι θα δημιουργούσε ό φίλος, κι άνοιγε όπέρμετρα ή σκέψη του για να μετρήσει όλη τή στενή του σχέση μ' αϋτόνα.

Α! δέδαια ήτανε δεμένοι κ' οι δύο τους, δεμένοι για τό γλυκύτερα σημαντικό πάντα! Δεμένοι... δεμένοι —

Στις ώρες πού ή δειλή άπελπισία τοϋ ταπεινώνε τό αίμα, προσπαθαινε να φέρη τή γρήγορη θερμή αϋτής τής σχέσης για να μπορέση ίσια να σταθί μπρός τόν έαυτό του, πού καθημερινά τόν έσπρωγνε ό ίδιος σε κακόμοιρο ζέσουμα. Ίσια να τόν σταματήσει τόν έαυτό του με τό θαύμασμα άκριδώς πού μπορούσε να γεννήση. Ήταν τό μόνο του δημιούργημα και κούταζε να τοϋ κρατήσει κάθε σημασία όφέλειας, γύρευε ν' άρματούη στρυμωγμένος στην βάση του και να μείνη δικός του. Έτρεμε μή τοϋ φύγη κι αϋτό, και θάταν έτοιμος να σκαλώση επάνω του για να μή τ' αφήκη ποτέ, ούτε κι άν τόν έθρουμάτιζαν με τή βαρβαρότητα των στερνών χτυπημάτων.

Θά τά δέχουνταν όλα χωρίς κανένα κίνημα όπέρσπησης, από φόβο μή προλάβουνε και τονέ σύρουνε μακριά. Τήν ευγένεια τής τραχειάς κυριότητας, πού ποτέ δέν τήν γνώρισε σερνάμινος στο δρόμο τοϋ άλλου, θα μπορούσε να τή χορτάση εκεί τουλάχιστον. Ένα διάλεγμα θάνατου! Μπορούσε μόνος του να κάμη όλους αϋτούς τής συλλογισμούς, και θα στσιούνταν όπέρφανος, όπέρωντας — Πίσση βαθύτητα κατώρθωνε να βρή, έτσι χλωμός και σπρωγμένος μέσα στην μονότονη ζωή του. Και πληγώνουνταν όταν στο δύσκολο γύρισμα αντίκρυζε να φύγη άπ' τή χαρά του ή βουβή κατάφρα, ή αιώνια όπως ό κόπος! Μέσα τής έπεφτε άνήμπορος, έχοντας τά χέρια ασφαγμένα για να γλυτώσουνε τό χαμένο παρακάλιο, για να γλυτώσουνε άπ' ότι θα τά σύντριβε σ' όλες τις μέρες.

Τά μάτια του τά γύρισε σε μιá μικρή εικόνα τοϋ φίλου του. Τόν έδειχνε πιό νέο, λιγότερο κουρασμένο από τώρα, πού λίγουσε σε μιá άδοήθητη προσήλωση τής τέχνης του. Και σαν να τόν έδειχνε ακόμα και πιό χαρούμενο εκεί στο στόμα, πού άφριζει κάθε φορά με τή συζήτηση. Και τά ρουχα, κ' ή στάση του δίναν άλλο τόνο, με γλυκύτερο τό στάθμισμα τοϋ χρωμάτου, και τό άτένισμα σαν πιό ήμερο, και σαν άνάλαφο.

Τήνέ λάτρευε αϋτήνα τήν εικόνα — έργο τοϋ ίδιου τοϋ Σίμου — πού τήν είχε βαλμένη πάνω στοϋ κρεβατιού του τό κεφάλι. Ό ίδιος τοϋ τήν είχε χαρίσει, με ποτές ύστες φορές κι άν ήρτε στην κάμαρα, δε γύρισε να τήν κούταξη. Και τό πρόσιζε αϋτό ό Δημήτρης δίχως να μπορέση να τό εξηγήση.

Η ξεχασμένη φωτιά ξανάπαιρνε τώρα μονομιάς, χύνοντας τή φλόγινη συντροφιά τής δλόγυρα. Ένναιωσε πώς δυνατώτερο γίνονταν τώρα τό κρυσ. Δέ μπορούσε να διαβάση και ξανάμέτρησε τις σελίδες. Τοϋ φαίνονταν πιότερες και καταλάβαινε πώς άρχιζαν τά τόν κουράζουσε. Η καρδιά τοϋ λαχταρούσε ναβγαίνει έξω, να νοιώση τό πρόσωπο του να τραχύνεται στο χιονισμένο φως, ν' άπλώση τά χέρια του μέσα στην άφωνη παγωνιά, να τρέξη για ν' άκούση τό βήμα του βαρύν και δικό του. Ό άέρας θάταν παθαμένος, κ' ένα σταμάτισμα άκάτεχο θα γέμιζε όλη τή φύση, στο άπέραντο και μονάχο χρωμά τής.

Μά ή ώρα πού ό Σίμος θάρχουνταν άργούσε ακόμα, και σηκώθηκε να περπατήσει μέσα στην στενή κάμαρα. Έτσι θα κατάφερνε καλλίτερα να σκοτώση τόν καιρό· δε θάργούσε να βρή και κάποια σκέψη πού θα τόν άπασχολούσε.

Πήγε στο μικρό τραπέζι, πού τό στίβαγμα των βιδάλων του έφαινε, και προσέχοντας τάσιαζε, θέλοντας ν' άργήση πιότερο άπ' ότι χρειαζούνταν. Έλλάζε τή σειρά για να μπορεί να τά βρίσκη εύκολώτερα. Σκέφτηκε να κάμη κ'ένα κατάλεγο μ' αϋτήνα τήν ταξίθέτηση. Ό παλιός πού είχε τοϋ ήταν τώρα άχρηστος, και θα μπορούσε να τονέ σίση. Τά ξανάσιαζε με καλλίτερο τρόπο έτσι, πού να διή ότι θα μπορούσε κατόπι να τά τακτοποιήση κι άλλοιότιχα.

Ξαναγύρισε πρós τήν εικόνα τοϋ Σίμου, θέλοντας άτάραχα να τή μελετήσει. Δέν κατώρθωνε παρή να ξεκουράξη τά μάτια του με μιá βαθύπνοη άνημποριά, πού άπ' έλο του τό κορμί αναδίνονταν. Κούταζε τήν ζώλινη κορνίζα και με τό δάχτυλό του έλαφρά τήν άγγιξε. Σ' αϋτήνα τή σκοτεινή κώχη μένοντας, ήθελε να πιστέψη πώς ή ώρα ταχύτερα περνούσε. Βράδιαζε. Κ' ή καρδιά του ένα κώμα μαλακό αναγάλιας τούχυνε, κι όλη του ή άνημποριά βάραινε πιότερη σε μιá γνώριμη όπομονή ήδονής. Η χαρά τοϋ γέμιζε όλη τή θέληση άργά και βέβαια.

Στη σάλλα άκούστηκε ή διασπικá κουρασμένη περπατησιá. Ό Δημήτρης τή γνώρισε και τινάχτηκε δλόκληρος με ξαφνισμένο τό χρωμα στην μερφή του. Τή γνώρισε... ήταν τοϋ Σίμου με τήν ίδια τους κού-

ραση στο σύριμο αλλά πιό βιαστικά. Πολύ βιαστικά σά νά μαζώνουνταν σ' ένα άδάσταχτο δρομομάνισμα.

Χτύπησε τήν πόρτα και τήν άνοιξε άμέσως για νά σταθί στο κατώφλι, γλωμός με τό θρυμμάτισμα του χαμόγελου του. 'Ο Δημήτρης δέ σάλεψε παρά έμεινε ακόμα στην κόψη, σά νά βρίσκονταν σ' ένα άλλαγμα, πού δέν ήξερε νά τό προσμένη. Τι σ' είναι ο ίσκιος εκείνος του μαραμένου χαμόγελου στα χείλια του τά ξέχρωμα, και τό τόσο λαχάνιασμα; Κ' ύστερα αυτή ή στάση στο κατώφλι τής πόρτας, σά νά μήν ήθελε νά μπή μέσα; Τονέ κύτταζε κατάματα ο Δημήτρης, κ' έννοιωθε στη ψυχή του νά τούρχεται ένα χάλασμα σάν από μακριά . . . άφριστο ακόμα με θαρό, θαρό —

'Ο Σίμος σήκωσε μιάν άνετριχίλα ζωντάνειας μέσ' στο χαμόγελό του, πού πλάταινε. Τού ήταν άδύνατο νά συνεφέρη άπ' τό χοντροπάθισμα του λαχανιασμού του, και ν' μιζες πώς στο χαμόγελο αυτός τον ανάγκαζε. Κ' ήθελε νά γλυτώση, και τό καμπόλωμα τής δύναμης του έστραψε στη σκέψη των ματιών. Αυτή ή προσπάθεια τον έφερε για κάμποση ώρα συντριμένο σά για πάντα, παρ' όλη τή χαρά των χειλιών του, πού τώρα γράφονταν άπαυτη.

'Απ' τήν κόψη δέν ήξερε νά σαλέψη ο Δημήτρης.

Και δέν ακούγονταν ούτε ή φωτιά πού ύψωνε γύρα τον παλμό των αντίφωγων τής — Καταλαβαίναν τήν παγωνιά μονάχα, πού θάραινε μουγγά όλη τήν ύψη του δειλού καιρού.

Στο κατώφλι πάντα ο φίλος, κυττάζοντας τό στρώμαγμα του άλλου, μέσ' στο σκοτεινισμα τής κόψης. Λαχάνιαζε ίσια με τά φρούδια του, και φαίνονταν ή κοκκαλιασμένη λίγνια τής μούρης του συλλογισμένη στην πικρόχαλη τής εχθρητα. Καταντοσε άγριος με τό σαρκαστικό του κύρασμα, κ' έτοιμαζε κάποιο μόλεμα θαύ, για νά τ' άπλώση σά νίκη θανατική παντού . . . παντού. Χορτάτος κι ο ίδιος από μόλεμα, πού φέγγριζε μέσ' στη σάπια άχαμνωσώνη τής ριτίδας . . . Και τό πυκνόχλωτό του άφρισμα στα χείλια πριν νά λαλήσει. Τα χέρια γυμνά και φαίνονταν μαύρα στο πάγωμά τους. Μαζευαν έτοθτα σε μιá παράλυτη άσκληψιά ότι γαλήνιο μπορούσε νά μένη άπ' τις παρασμένες του ώρες. Σά ξένα για τ' άλλο του κορμί πού ήταν έτοιμο νά φύγη στην όρμη του, όπως σε κάποιο άχανο δουλιασμό, πού τον κίντωνό του δέν μπορούσε νά δουλήσει τώρα. Δέν μπορούσε νά τον σκεφτή, παρά μονάχα τον έβλεπε, και χαμογελοσε κατάματα τυφλωμένος για τ' άγγιγμά του.

'Όλα του τά μυϊδιά τάνοιθε άπότομα δικά του, τάνοιθε θαθείά, όπως μετ' κέρδητα πού τήν έπρόσμενα δίχως νά κατορθώνη τί-

ποτε με τήν έλπίδα τής. Μιά άπειρη δύναμη του φέρναν πάνω στο πρόσωπο, για τό κράτημα τής έκφρασης — και του δεσπόζανε αυτά άσύντριφτα τό λογισμό του, και τά λόγια του έτοιμάζαν.

«Μήν παραξενεύεσαι, Δημήτρη, πού με δλέπεις έτσι. Έτρεξα πολύ, κ' είναι για αυτό. Μά είμαι καλά, καλά, όσο ποτέ καλά. Έτρεξα πολύ, και λαχάνιασα, με δέν είμαι καθόλου κουρασμένος, καθόλου. Νάξερεις πόση δύναμη κρατώ αυτήνα τήν ώρα . . . » 'Η φωνή του σκληρή έφρευε, σάν νά μήν άγγιζε στο λαχάνιασμα, και τά χείλια του πεισιμωμένα άφριζαν, πιό μαραμένα στο χαμόγελο, πού όλο πλάταινε.

«Έτρεξα πολύ γιατί έπρεπε νά διαστώ, και πάλε θα τρέξω τώρα φεύγοντας . . . Πρέπει νά τελειώσουν όλες μου οι δουλειές άπόψε, για νάμαι έτοιμος αύριο τό πρωί—τό δαπόρι, φεύγει στις έξη, και θαχω τελειωμένες όλες μου τις ύποχρέωσεις . . . Πρέπει νά τρέξω παντού, με δέν είμαι καθόλου κουρασμένος, καθόλου σου λέω . . . »

'Η φωνή του κόπηκε με μιás, κ' ή κούραση τραχύτερη στη φύση τής.

Σε λίγο ξανάρχισε με τόνο, πού μπορούσε κι ακούγονταν μονάχα γιατί ήταν σκαλωμένος στην πρόκληση τής εχθρητάς του.

«Ήρτα κ' έδω στην κάμαρά σου, γιατί έπρεπε νά σ' αφήσω άντίο πριν νά φύγω . . . καθήκοντα δλέπεις φίλιας . . . δέν ήταν δυνατόν νά μη σε δω . . . δέν ήθελα νά φύγω έτσι, κ' ήρτα νά σ' άποχαιρετήσω — Βέβαια δέν τήν περίμενες αυτήνα τήν αναχώρησή μου έτσι ξαφνική, και για πάντα . . . Δέ σε μιλήσα κ' εγώ ποτέ για αυτήνα επειδή δέν ήταν καθόλου σίγουρο. Μά νάσου χθές ξαφνικά τό τηλεγράφημα πού μήνες πρόσμενα σά Χριστό, και φεύγω για τις 'Ινδίες, στο θεό μου. Δέ ξέρω πότε θα γυρίσω — είναι έγκατεστημένος εκεί για πάντα, και πιστεύω πώς θα μείνω μαζί του . . . 'Ω! μιá τέτοια άποκατάσταση χρόνια τήν δουλειά μου, κ' είχα δίκατο. Καταλαβαίνεις . . . Δέν ήταν δυνατό νά περάσω έδω όλη τή ζωή έτσι . . . Δέν ήταν δυνατό, και τώρα είμαι ένθουσιασμένος για αυτήνα τήν ξαφνική αναχώρηση . . . ή ριζική άλλαγή με δίνει θάρρος . . . καταλαβαίνεις— Έπρεπε νά γίνη, και τήν φύλαγα πάντα με κρυφή λαχτάρα. Είμαι ένθουσιασμένος για πρώτη φορά έτσι, για σκέψου μιá στιγμή! — Αυτά έχει ή τύχη. Καταλαβαίνεις. Τώρα πρέπει νά σ' αφήσω για νά τελειώσω και τις άλλες μου τις δουλειές, κι αύριο—τά χαράμματα μπαρκάρισμα— Βλέπεις πώς ήρτα νά σ' άποχαιρετήσω. Έπρεπε νά γίνη αυτό . . . 'Απ' εκεί θα κυττάσω νά σε γράψω για νά ξέρης πώς έφταξα. Και τώρα τ' άγκαλιαστώ . . . Δέν είν' έτσι; πρέπει ν' άγκαλιαστούμε πριν νά

φύγω . . . Ποιός ξέρει αν ποτέ μας θρεθώ ακόμα καμμιά τέτοια ώρα. Ποιός τ'ά ξέρει!» και προχώρησε πρὸς τὴν κόχη τοῦ Δημήτρη δίχως σχεδὸν νὰ τὸν κυττάξῃ, ἀπρόσεχτος καὶ στὸ τέλειωμα τῆς ὁμιλίας του. Ἀγκαλιάστηκαν καὶ γρήγορα ὁ Σίμος ξαναδρέθηκε στὴν πόρτα.

«Καταλαβαίνεις, αὐτὰ ἔχει ἡ τύχη. Δὲ θ'ἀργήσουμε νὰ πάρουμε τὴ συνήθεια τοῦ χωρισμοῦ. Σ'ἔλα μαθαίνει κανεὶς μιὰ ὁμορφιά. Δὲ μποροῦσε νὰ γίνῃ ἀλλοιότυπα... Θέλω νὰ μὲ γράφῃς κ' ἐσὺ ὅταν βρίσκῃς καιρὸ . . . μὴ μοῦ ξεχάσῃς ἀμέσως. — Καὶ τώρα ἐγὼ τοῦ δίνω. Εἶναι ὦρα, Δημήτρη μου». Τὸν κύτταξε βαθεῖα μὲ μιὰ ἀμορφη ἐπιμονὴ καὶ κατόπι γύρισε πρὸς τὴ ματιὰ του σ'ἔλα, καὶ πρώτη φορὰ τὴν ἔρριξε πάνω στὴν εἰκόνα του. Ἐκεῖ τὴν ἄφησε γιὰ λίγο, σὲ θλιμένη στὴ δύναμη της. Κατόπι χωρὶς καμμιὰ λέξη, πέρασε τὸ κατώφλι καὶ μονάχος ἔκλεισε πίσω του τὴν πόρτα. Κ'ἔφυγε —

Κι ὁ Δημήτρης ξύπνησε μονάχα ἀπ'τὴ στιγμή, ποῦ ἡ ματιὰ τοῦ ἀλλοῦ ἔμεινε πάνω στὴν εἰκόνα. Ὅλα του μέσα ὀρθώθηκαν στὸ ἀβυσσομμένο κράξιμο τοῦ καύμοῦ, ποῦ ποτέσ δὲν ἐγνώρισε. Σόγκορμος εἶχε νοιώσει τὸ φρόμαγμα νὰ τοῦ πνίγῃ τοὺς ὄμους, σ'ἕνα πρῶτο λάμνιασμα, ποῦ δὲν ἐσώπασε. Μὰ δὲν ἐκίνησε ἀπ' τὴν κόχη του. Δὲν ἄκουσε τὰ δῆματα τοῦ φίλου. Τοῦ φεύγανε γιὰτὶ ὄλο τὸ σπῆτι μὲ τοὺς ὄσους ἀξυπνητοὺς θόρυβους βούηξε τώρα μὲς σ'αὐτιά του, μὲς σ'τὸ κεφάλι, μὲς σ'τὴ ζάλη... Κ' ἡ μορφή του καταλάβαινε πῶς ἦταν πιὸ χλωμὴ κι ἀπ' τὴν ψυχὴ του.

Δὲ σκέφτηκε νὰ πάρῃ στὸ παράθυρο, καὶ νὰ τὸν διῇ ποῦ ἔτρεχε λιγνός καὶ χαμηλωμένος μὲς σ'τὴ χιονισμένη στενωπὴν τοῦ δρόμου. Δὲν τὸ σκέφτηκε, κι οὔτε θυμόνταν κατόπι ἂν τὸν εἶδε πῶφευγε, μονάχα κρατοῦσε πάντα τὴ βουὴ τοῦ σπιτιοῦ, ποῦ τὸν ἐγέμισε τὴν ὦρα ἐκεῖνη.

Προχώρησε κ' ἔρτε στὴν καρέκλα του. Μηχανικὰ διάδασε μερικὲς σελίδες, καὶ μπόρεσε νὰ τυλλογιστῇ, πῶς ὄλα εἶχαν τελειώσει, καὶ πῶς τὸ τραγικὸ ἀλλαγμὰ ἔπεσε στὴ ζωὴ του χῶρίζοντάς τὴν. Ὅλη ἡ ζωὴ ποῦ ἴσια μ'αὐτήνα τὴν ὦρα εἶχε ζήσει. ὄλη ἡ ζωὴ ποῦ ποθερὰ λατρεύτηκε στὴ μονότονη εὐτυχία της, καὶ ποῦ τὰ σημάδια της τοῦ φέρναν στὴν ψυχὴ τίς πιὸ ἀναπαυμένες νοσταλγίες, τέλειωνε γιὰ ν'ἀργίση μιὰ ἄλλη ἀγνωστὰ καινούρια, ποῦ τὸν εὗρισκε ἀνετοίμαστο... ἴσια ἔτσι ἀνετοίμαστος νὰ τὴν περνοῦσε ὡς τὸ τέλος της.

Ἡ πρώτη ζωὴ τέλειωνε μέσα σ'αὐτήνα τὴν κατάρμονη μέρα τοῦ χειμῶνα—Τοῦ φαίνονταν πῶς ξεχώριζε ἀπὸ τώρα τὸν ἴσκιό της ἄλλης ὅαν ἕνα πικρὸ προμήνυμα.

Κύτταξε ἀόριστα. Σκέπτονταν πῶς αὐτὸς ἦταν, ποῦ τώρα πιά ποτέσ δὲ θὰ κύτταζε τὴν εἰκόνα τοῦ φίλου. Ἐπρεπε νὰ λησμονήσουνε... ὁ καθέννας μοναχός του τὴ ζωὴ θάπαιρνε —Καὶ θὰ πήγαιναν ἔτσι.

Τίποτε δὲ θὰ μποροῦσε νὰ σταματήσῃ τώρα. Ὅλα ἔβραν τὸ δρόμο τους. Μιὰ βιασμένη φυγὴ χωρὶς ὄνειρα, κάτω ἀπὸ ἕναν καιρὸ πάντα ἴδιο, μιὰ φυγὴ... φυγὴ! Καὶ διάδαζε μέσα στὴ σκέψη του τώρα πῶς ὄλα τὰ στήθια τὸ βαθυκνάσασμα μιὰς τέτοιας φυγῆς ἐτοιμάσαν κάποτε. Πῶσος καύμος...

Τίποτε δὲ θὰ μποροῦσε νὰ σταματήσῃ.

Ἡ καρδιά του γένουνταν πιὸ ἴσχυρη, καὶ κύτταζε πρὸς τὸ παράθυρο. Ἡ ἀπόφαση ἔρχονταν μέσα στὴ φλέβα του, καὶ καταλάβαινε πῶς μὲ τὴ βοήθεια τῆς θλίψης δὲ θάργεῦσε νὰ συνηθίσῃ. Ἦταν ἡ ἀνάγκη, ποῦ τοῦδινε τὴν ἀπόφαση καὶ τῆς δυνάμης τὸ ξέσκιπο γαύριασμα θόλωνε μέσα του κάθε γύρο τοῦ κάματο.

Ἐνωρίζονταν γιὰ τὴ σκληρότητα, ποῦ τοῦ πρόσταζε ἀπὸ τώρα ἡ ζωὴ. Ὁ καθέννας μοναχός θὰ μποροῦσε νὰ ζήσει καὶ θὰ μποροῦσε νὰ ξεχάσῃ...

Τὰ μάτια του γέμισαν, παραπνευμένα, ἀπὸ δάκρυα, καὶ τ'ἀναφυλλήτῃ, μὲ τὴν ἀργὴ παράδοση, γύρισε τὸ παιδίμα του μέσα στὸ στήθος.

Καὶ κύτταζε πρὸς τὸ ξεκούρασμα τοῦ παράθυρου, ποῦ δὲ θάπαυε, ἄφταστο στὴ μοναξιά του.

Ἀγάλια μέσα του ἀρχίναζε μιὰ θλίψη, γιὰ τὴ δύναμή του, ποῦ τώρα τὴν πρωτογνώριζε. Αὐτὴ θὰ τὸν ἔπαιρνε, καὶ θὰ τὸν πήγαινε τώρα, κ' ὕστερα καὶ πάντα . . . κι ὄλο θὰ τὴ γνώριζε ἀκόμα βαθύτερα, δίχως νὰ μπορῇ νὰ γλυτώσῃ, οὔτε μὲ τὴ στέρησή της.

Ὁ καθέννας μοναχός θὰ μποροῦσε νὰ ζήσει, κ' αἰστάνουνταν ὄλο τὸ κρῖμα τῆς ἀπόφασης . . . τίποτε δὲ θὰ μποροῦσε πιά νὰ σταματήσῃ, καὶ τίποτε δὲ θ' ἄλλαζε. —

Ἡ παγωνιά τοῦστελνε ἀνώφελα πνιγμένο τὸ φῶς, ἀπ' τὸ παράθυρο. Σὲ λίγο θὰ νύχτωνε ὀλόστελα μὲς σ'τὴν ὦρα ποῦ δὲν περνοῦσε.

Ὁ πλαγινός νοικάτορας ξαναγύρισε, καὶ σφάλιζε τὴν πόρτα του σιγαλά, ἀπαγγέλλοντάς μιὰ Λατινικὴ προσευχὴ.

ΚΟΜΜΑΤΙΑ

ΑΠ' ΤΗΝ «ΑΠΟΘΕΩΣΗ»

Ἐπίμονα σάν τόν κρότο τῶν τροχῶν καί σάν τ' ἀγκομάχημα τῆς μηχανῆς γύριζε μέσα στό νοῦ μου ἡ σκέψη: Ὁ πόνος πού σημαίνει τό ἴδιο μέ τή ζωή, ὁ πόνος πού εἶναι ἡ μοῖρα κάθε σάρκας ζωντανῆς, ἔχει τή ρίζα του στή δίψα τῆς ἀπόλαψης. Στή δίψα αὐτή εἶναι ἡ αἰτία τῆς ξαναγέννησης, τό αἰώνιο ξανάρχισμα τῆς ζωῆς . . .

Ἡ φράση, οἱ λέξεις, τό χωριό μου εἶχαν σβήσει ἀπό τή μνήμη, μά τό νόημα ξαναγυρνοῦσε μόλο πού ζητοῦσα νά τό διώξω, μόλο πού τό ἔβρισκα μικρό ταπεινό, γεννημένο ἀπ' τό φτόνο. Ἐπαιρνε χίλιες μορφές μέσα στόν πυρετό τοῦ μυαλοῦ μου, συνηθοῦσε στό μονότονο κρότο τῆς ἀμαρσοστοιχίας πού κύλαγε σέ ἀγνωστα κατατόπια.

Ἄλλοτε σάν τόχαινε νά φέξει κάτι τέτοιο ἔξαφνα μέσα στό νοῦ μου ἐνιωθα κάτι σάν εὐχαρίστηση, μά ματαιόδοξη χαρὰ γιά τή ματαιόδοξια τῶν θρησκείων καί τῶν σοφῶν. Τίρα μέ πίκραινε μέ τό ξαφνικό ἐμφάνισμα καί μέ τήν ἐπιμονή του. Ἦταν σάν ἓνα ξάπλωμα τοῦ ὑποσυνειδήτου πού μ' ἔνωσε μέ τίς χιλιάδες καί χιλιάδες, πού σέ παρόμοιες σκέψεις γυροῦσαν τήν παρηγοριά τῆς κακομοιρίας τους . . . Μά πάνω ἀπ' τά κοπάδια πού δίχως θέληση ἢ κινήματα ἀπό ἓνα σκοτεινό ἐνστικτο τραβοῦσαν κατά τό ἀγνωστο στηλώνονταν πανύψηλες μορφές— νιώθω τό βάρος τους ἐπάνω μου—αὐτοκράτορες, βασιλιάδες, στρατηγοί. Συθέμελοι κλονισμοί. Φλόγες ὑψώνονταν στά οὐράνια. Καί στό βάθος σάν ζωτικά καί σάν θεῶν φανερῶματα οἱ Πατρίδες. Γιγάντωνε ὡς καί ἡ σκιά τοῦ Ἐμβέρ πού μ' ἔνα κίνημα τοῦ χερσοῦ ξεσήκωνε τ' ἄσχημα πλήθη τ' ἀνατολίτικα . . .

Τάχα δέν μπορούσε νά εἶναι κάτι σάν τήν ταπεινή, τήν ἀσιατική σκέψη, τή γεννημένη ἀπ' τό φτόνο, τό ξεγέλασμα, πού ὄρθκα γιά νά ξελαφρώσω τόν πόνο μου— πῶς οἱ ἀμέτρητοι καί ἀνόνημοι, οἱ τρίδουλοι ἀπό γανιές, δίνουνε τή δύναμη στούς βασιλιάδες, δίνουνε τή δύναμη τοῦ Ἐμβέρ γιά νά ταπεινώσει τοὺς δμιοῦς μου στή σειρά τῶν σκλάβων; Ἦμουν ἓνας ἀπ' τό κοπάδι, ἀπ' τή φυλή, πού μιὰ φορά δέν μπόρεσε νά ὑπερασπίσει τήν τιμή του ἀντίκρου στόν Τούρκο καί τώρα γύρισε κάπου νά τρυπώσει στό ἀκουσμα τοῦ νταβουλίου, πού καλοῦσε στό στρατό. Ἦθελα νά χορῶ τόν πόνο μου ἀπόλυτο, ἀπόλυτη τήν ταπεινώσή μου.

Ἐξω μόλις εἶχε πάψει ἡ βροχή. Πάνω στή γέφυρα κουρελιάρηδες ἀσχημάνθρωποι περνοῦσαν σκυφοί μέ τήν αἰώνια συλλογή τοῦ ἀνατολικοῦ ἀνθρώπου. Οἱ μινερίδες σά νά πλάκωναν βαρύτερα τήν Πόλη. Ὅλα σάν ἀρρωστημένα καί σάν θλιμένα, σάν νά εἶχαν κάποιον ἀξέχαστο πόνο. Πανοῦσαν τόν πόνο μου, τοῦ παιδιοῦ μου τόν πόνο. Τήν ἴδια ψυχή τοῦς ἔφερνα ἀπ' τὰ βάθη τῆς Ἀσίας, τή μακρινή ἀπόσταση, τή φρίκη τῆς δυστυχίας, τὰ ἀθλια γάνια, τήν ἀσχημιά, τή νυχτερινή ὑποχώρηση, τό πέσιμο ἀπ' τ' ἄλογο, τό τσάκισμα τοῦ παιδιοῦ. Κατόπι μακρές μέρες νοσηλείας σέ ἀπαίσια στρατιωτικά νοσοκομεία. Τώρα μέ ἀπόλυο ὁ Τούρκος. Δέν χρειαζοῦντανε πιὰ μίτε ἐμένα, μίτε τή γιαιτρική μου . . . Πῶς ἦταν μιὰ φορά νέος ὁ κόσμος ἐδῶ; Πῶς περνοῦσε κανεῖς σβέλτος, μέ τὰ δύο πόδια, ξένοιαστος καί γιά τὰ δύο;

Στή σκάλα τοῦ θαποριοῦ πλῆθος κουρελιάρηκα ἀσχημῶπαιδα ξυπόλυτα. Τά δάχτυλά τους ἀνάμεσα τὰ γέμιζε μιὰ νεφελή λάσπη κίτρινη παπαλισμένη μέ προνίδια. Ἀπό πρῶ νά προσήλθε ἡ ἀσχημη αὐτή φυλή πού ξεχωρίζει καί μέσα στήν ἀσχημιά τῆς Πόλης;

Σάν ἐτοιμαζόμενοι νά δοῦλω φιλά, κάποιο ἀπ' τὰ μαγκόπαιδα μεθ' ἀρπάξει ἓνα εἰκοσιπεντάλιρο. Μόλις γλύστρησε ἀπ' τό χέρι μου, τό ἔπιασε ἓνας μεγάλος τούρκος μαῦρος μέ τήν ἐπαρχιώτικη ὄψη. Τό παιδί ἔμως πρόσβασε νά δώσει τό γορτί σ' ἓνα ἀπό τοὺς φίλους του, πού εἶχαν καραύλι σ' ἔλες τῆς ἀίρας, γ' ἐκείνο χάθηκε μέσα στό πλήθος. Ὁ Τούρκος ἀγρίεψε καί ὑπερᾶ ἀπό γαρές καλπαζιές ἔσυρε τό παιδί, μαζί καί μένα, στό τμήμα. Τό παιδί ἀπολογίσθηκε σάν ἄθλιο, σάν κκακομοιριασμένο. Δέν εἶταν αὐτό πού ἀρπαξε τό χρέμα. Εἶτον κάποιο ἄλλο παιδί πού ἔμοιαζε σάν ἀράνης καί ἀδίκια ἔπιασαν αὐτόν πού δέχτηκε τίς καλπαζιές ἀπ' τόν τούρκο πού δέν εἶταν τίποτε στήν ὑπόθεση.

Ὁ ἀστυνόμος ἀκίυσε κουρασμένος, χασμύρης τίς δλαστήμιες τοῦ ὑπερασπιστή μου. Εἶταν τόσο συνηθισμένος μ' αὐτά μέσα στήν ἀπεραντη κακομοιριά. Τὰ πλάσματα αὐτά εἶχαν διαθεῖ τό σύνδρομο τῆς δυστυχίας καί δέν εἶχαν τίποτε νά φοβηθοῦν πιὰ. Ἡ φυλακή θά τοὺς ἔδινε κατάλημα καλύτερο ἀπ' ἐκείνο πού εἶχαν, κ' ἓνα κομμάτι ἐσπέρωμα πού τό στεριοῦνταν πολλές βραδιές.

Σάν ἐβγήκαμε ἔξω ἔκαμα μιάν ἡσυχαστική διδασκαλία τοῦ ἀγνωστοῦ συντρόφου μου—ἡ μεγάλη δυστυχία πού πλάκωσε τόν κόσμο, ἡ πείνα ἢ ἀγριόδοξη, οἱ βασιλιάδες πού ἀπόλυκαν τή μανία τοῦ πολέμου.

Ἡ δροχὴ εἶχε ξαναρχίσει. Ἡ συγκοινωνία εἶχε κοπεῖ. Πλῆθος φορηγὰ κλείανε τὸ δρόμο. Ὁ σύντροφός μου μὲ μιὰν ἀγρία χαιρονομία μού-
 ζειξε ἕνα παιδί πού εἶχε στριμώξει πίσω ἀπὸ ἕνα ἀμάξι καὶ μάζευε σὲ
 μιὰ μεγάλη σακσοῦλα τὸ ἀλεύρι ἀπ' τὸ σακκί πού εἶχε τρυπήσει. Ὁ Τούρ-
 κος σήκωσε τὰ χέρια στὸν οὐρανό.

— Σπλαχνίσου μας Θεέ μου!

Ἡ μάνα μου μ' ἔσυρε σὲ μιὰ κηδεῖα. Ἡ γυναίκα ἐνὸς Θείου μου εἶχε
 πεθάνει ἀπὸ μαρasmus. Εἶταν μιὰ γυναίκα πού δὲν εἶχε ἀγαπήσει μήτε
 τὸν ἄντρα της μήτε τὰ παιδιά της. Τώρα καταλαβαίναμε γιατί μπο-
 ροῦσε ν' ἀγαπήσει τόσο λίγο. Καθούνηταν σὲ μιὰ παράμερη, ξεχασμένη
 συνοικία. Τὴν ὥρα καίνη ἐθαζάν τὴν πεθαμμένη καὶ ἡ κόρη της καὶ οἱ
 ἀδερφές της τὴ μοιρολογούσαν φωναχτὰ ἀπ' τὸ παράθυρο. Μπρὸς στήν
 πόρτα φτωχόκομος λιγαστίς, μὲ τὴν κουρασμένη ὄψη, χλωμός, κοκ-
 καλιάρης. Κάποιες γυναῖκες οἰτάζαν ἀπ' τὰ παραθύρια κουνώντας
 σ' τὸ χέρι τὸ μωρὸ τους. Μερικὰ παιδάκια μαῦρα, ἀτροφικά, σὰν γερα-
 σμένα σταμάτησαν τὸ παιχνίδι τους. Τώρα τὰ ξεφωνητὰ εἶταν στήν ἐν-
 τασὴ τους. Γιὰ νὰ κρύψω ἕνα ἀναπάντεχο δάκρυ παραμέρισα στὸν
 πλαγινὸ σπιτότοπο ὅπου σάπιζαν ὄλα τ' ἀπορριζήματα τῆς γειτονίας. Κά-
 ποια μαμούδια, κάτι ἀσκήμα ζωῖνια σέρνονταν μέσα στὶς ἀκαθαρσίες.

Ἡ ζωὴ παντοῦ καὶ στὶς πιὸ ἀπόκεντρες καὶ στὶς πιὸ ἀνύλιατες ἀκρες!
 Ἐὰ σύννεφα εἶχαν παραμερίσει: κ' ἐδειξάν ἕνα κομμάτι γαλάζιο τοῦ
 οὐρανοῦ. — Τί ἤθελες καὶ τοὺς ἐπλάκτες; Τί ἐφταιγαν γιὰ νὰ τοὺς ρίξει
 μέσα σ' αὐτὴν τὴν ἀσχημία;

Δὲν μπήρετα νὰ χαρῶ πολλὴν ὥρα τὴ σκέψη μου. Ἡ ἐπίμονη ἰ-
 δέα τοῦ τραίνου πρόβαλε στὸ νοῦ μου. Ἐὰ οὐράνια μου φάνηκαν ἀδεια,
 ἡ γῆ ἀφιμένη στὴν τύχη της καὶ νέμεση ἢ ἀκράτητη ὀρμὴ τῆς ζωῆς—
 τὸ αἰώνιο ξαναγέννημα.

Ἐμπρὸς στὸ τούρκικο στρατολογικὸ γραφεῖο κόσμος λιγαστίς. Τὸ
 θυμώμενον. Εἶταν ἄλλοτε καφενεδάκι πού γέμιζε περιστέρια καὶ κανά-
 ρια τὴ μέρα πού στέκονταν ἐκεῖ τὸ παζάρι. Τοὺς στρατολογημένους
 τοὺς μάζευαν στὴν αὐλὴ τοῦ τζαμιῦ, πού ξεχώριζες τὴν πόρτα του καὶ
 κάτω στὴν ἀκρὴν τοῦ δρόμου μὲ τὰ κάγκελα καὶ τὸ σκοπὸ ἔμπρὸς.
 Μέσα εἶταν κάτι φτωχοὶ κακομοίρηδες. Καλοντυμένος δὲν ἔμπαινε ἐκεῖ.

Ὁ ὑπάλληλος πού πήγα νὰ ρωτήσω γιὰ τὸν ἀδελφὸ μου—τὸν εἶχαν
 πάρει ἀπὸ βραδὺς καὶ οἱ γυναῖκες εἶχαν στήσει μοιρολόγι ὅλη τὴ νύχτα—
 δὲν ἤξερε νὰ μοῦ πεῖ τίποτα. Τὸν εἶδα σὰ δειλιασμένο, σὰν νὰ μοῦ ζη-
 τοῦσε ἔλεος—νὰ μὴ τὸν δάλω στὸν κόπο νὰ ξαναγυρίσει τὰ κατάστιχά
 του. Ἐπρωγὲ χαλβὰ μ' ἕνα κομμάτι μαυρόψωμα στὴν ἀκρὴ ἐνὸς κουτσου
 τραπεζιοῦ. Ὁ κόσμος νόμιζε πὼς αὐτὸς τὸν τυραννοῦσε, ὅμως ὁ ἴδιος
 εἶταν περισσότερο τυραννισμένος, σὰν καρφωμένος σὲ ἰσόδιο μαρτύριο.
 Ποιὸς νὰ ἐφταιγε; Ἴσως κανένας, ἴσως ὄλοι μαζί.

Σὰν πήγα νὰ φύγω μιὰ κοπέλλα μὲ μίλησε γιὰ τὸν ἀδελφὸ μου.
 Τὴν εἶχα δεῖ νὰ ἔχει ὅλη τὴν ὥρα γλυκοκουθέντα στὴν ἀκρὴ τοῦ δρό-
 μου μ' ἕνα Τούρκο πού ἐμοιάζε ἀτυνομικός. Ὁ ἀδελφός μου εἶχε παρά-
 σει ἀπὸ καὶ, μὰ ὁ φίλος της, ὁ Τούρκος πού εἶχε τὴ γλυκοκουθέντα μαζί,
 δὲν τὸν ἀφήσει νὰ παρουσιαστῆι στὸ γραφεῖο. Τοῦ εἶχε ὀρμηνέψει πὼς
 μποροῦσε νὰ ξεφύγει. Τὴ νύχτα θὰ γυρνοῦσε σπίτι. — Θεέ μου, Τασοῦλα,
 πὼς εἶσαι ἐδῶ; εἶχε μεγαλώσει καὶ εἶχε χαλάσει πολύ. Πήγα νὰ μαν-
 τέψω τὸ μυστικὸ της. Θὰ ξελογιάσει με κανένα Τούρκῳ. Ἴσως εἶχε
 τουρκίσει κι ἑλκς. Τὰ ρούχα της δὲν μοῦ καλοἄρεζαν. Ἀναμέτρησα τὸ
 μέγεθος τῆς δυστυχίας της, τὸ γάλασμα τοῦ σπιτιοῦ της, τὸ σκάνδαλο
 πού θὰ εἶχε γίνει.

Εἶταν λοιπὸν τὸσο ἀσχημα αὐτὰ τὰ μέρη ἢ μήπως ἀσκήμεψαν ἀπ'
 τὸν καιρὸ πού εἶλαπα; Εἶταν δρόμοι γνωστοὶ καὶ ἀγνωστοὶ συνάμα.
 Μήπως ἀλλάξε ἡ ψυχὴ μου; Δὲν πὼς ἀλλάζουν οἱ ψυχές. Ὁ ἀνθρώπος
 μεταψυχώνεται ὅσο ζεῖ. Πόσες ψυχές ἀλλάξε ὁ καθένας ἀπὸ μᾶς; Ἐγὼ
 εἶχα ἀλλάξει δύο καὶ μιὰ τρίτη εἶχε ἀρχίσει νὰ γεννιέται ἀπ' τὴ στιγ-
 μὴ πού μ' ἔφεραν τσακισμένο στὸ χειρουργεῖο.

Οἱ δρόμοι ἀδειανοί. Ὅχι νοχέλια ἀνατολικὴ καθὼς δὲν μὰ κάτι
 σὰν δάσανο, κάτι σὰν ἀρρώστια, κάτι σὰν κατάρρα Θεοῦ δάκρινι πάνω
 στοὺς δρόμους καὶ στὰ σπίτια. Τώρα εἶχα στὸ μάτι ἔμπρὸς ὅλη τὴν
 ἔκταση ὡς τὴ θάλασσα, γεμάτη ρημάδι ἀπ' τὶς φωτιές. Ἐνοῦ τούρκικου
 σκολιοῦ στηλώνονταν ἔμπρὸς μου ὁ σκελετός. Τὰ φτωχόσπιτα πεσμένα
 κατὰ γῆς. Τὸ χορτάρι ἀρχίνας νὰ σκεπάζει τὰ χαλάσματα, ἕνα χορτάρι
 παραζάρικο, σὰν πένθιμο.

Ἐμπρὸς στὸ μεγάλο τζαμί τὰ πιὸ δύσμορφα πλάσματα καθόνταν

μέσα στα κουρέλια και ζητιάνεβαν. Άκουσα δυο να λογοφέρνουνε γιατί είχε πάρει ο ένας τ' άλλου του τή θέση. Δυο φαίνονταν σαν απ' τον πόλεμο, που τους είχαν κόψει τὰ πόδια. Είναι ή φυλή που εξουσιάζει και που τυραννάει ;

Και ή αγανάκτηση, που δεν την ένιωθαν αιώνες τώρα τὰ εκατομμύρια, σάλπιξε στὸ στήθος μου. Κανέναν λοιπόν μήτε μουσουλμάνος μήτε ραγιάς, κανέναν απ' αυτούς που τους έστελναν στο άγνωστο, που τους μάζευαν σαν τὰ σκυλιά με τὸ νταβουλι, κανέναν απ' αυτούς, που είδαν τή φρίκη και τήν ταπείνωση του πολέμου δεν έχει μιὰ σφαίρα για τὸ σκύλο τὸν Έμβέρ ;

Ένα κρῦο χαμόγελο κίνησε τὰ χείλη μου. Αυτὸς ὁ δουλωμένος λαός ! Γιατί ζητάς κάτι που δεν είναι στή φύση του ; Γιατί ζητάς κάτι απ' τὸν εαυτό σου που δεν είναι στή φύση σου ; Οί σκλάβοι είναι οί πιο φιλόξενοι, γιατί ή ζωή είναι τὸ μόνο αγαθὸ που τους ἀπομένει. Δεν είναι απ' τή φυλή, που όλα τὰ παράδωσε για νὰ φυλάξει τή ζωή, μιὰ ζωή θλιβερή, ἀπαρνήτρα ; Γιατί νὰ μὴ σκοτωθοῦν ὅλοι τὸν καιρὸ που τὸ χούγιασμα τῶν Τούρκων ἐπαιρνε τίς ἀνοπεράσπιστες πολιτείες ; Νὰ λείψει τὸ ἄγος του ραγιά, που δουλεύει τὸν Τούρκο. Και αὔριο σαν παράσι αὐτὴ ή μπόρα θὰ προβάλλουνα τὰ παλικάρια απ' τίς κρυφώνες τους και απ' τήν ἐξορία νὰ περπατήσουν τήν ἀχαρη ζωή τους, περίφανοι γιατί γέλασαν τὸν Τούρκο, και γιατί είναι ἀμέτρητο τὸ πλῆθος ἐκείνων που χαθήκαν. Ὁ Τούρκος σφάζει τώρα τὸν Ἀρμένι. Μήπως θέλει νὰ καθαρῖσει τὸν τόπο ἀπὸ μιὰν ἀσκημιὰ ; απ' τή φυλή που χτυπᾶς και γλύφει τὸ χέρι που τή χτύπησε. Μὰ ποιὸς θὰ τὸν καθαρῖσει ἀπ' τήν τούρκικη τήν ἀσκημιὰ ;

Και τὸ κῆμα μιᾶς μεγάλης μετανάστευσης γιγάντωσε ἐμπρός μου, πελώριο, δουδὸ που πλημμυροῦσε και που σκέπαζε ὅλα. Ἡ ξανθὴ φυλή, οί ἄσπροι και μεγάλοι ἄνθρωποι ξετόπιζαν τίς κατώτερες φυλές, τους μικροὺς και μελαχροινὸς ἀσχημάνθρωπους. Πολιτείες δλάσταιναν απ' τή στάχτη κι' απ' τὸ δουρκο. Δάση σκέπαζαν τὰ δουνά. Τὸ τραγοῦδι μιᾶς ἀπέραντης χαρᾶς γέμιζε τήν ἔκταση πέρα-πέρα. Στὸν τρεμουλιαστὸν ἴσκιο μαγικῶν περιβολιῶν παίζανε νέες ζωές.

Τὸ βράδι μου ξήγησε τὸ μυστικὸ τῆς Τασούλας ή ἀδελφῆ μου. Τὸ εἶχα μαντέψει καλά. Ἡ ἀκαταστάσια τοῦ σπιτιοῦ τῆς, ή πείνα . . . Εἶχε φύγει με τὸν Τούρκο. Οί γυναίκες ἔχυσαν ἕνα δάκρυ. Πήγε λοιπόν

νὰ θεηθῆσει τὸν ἀδελφὸ μου. Δεν ἔσχνάει τοὺς παλιὸς γνωστοὺς τῆς. Μὰς ἀγαποῦσε τὸ κακομοίρικο, τὸ ἀδικοχαμένο . . .

Ξαπλωμένος πάνω στο σοφά με τὸ φασκισμένο πόδι — εἶχε πάλι τίς ιδιοτροπίες του — ἀγνάντευα μακριά. Σὰ νὰ εἶχε πέσει ὁ ἀντικρυνὸς τοίχος, σαν νὰ μὴν εἶταν νόχτα, σκοτάδι ἔξω. Κάποιες μέρες τόσο φωτεινές — μὰ και τόσο μακρινές. Οί ἀντίλαλοι μιᾶς ψυχῆς, που εἶχε ζήσει μιὰ φορά μέσα μου.

Εἶταν κοπελοῦδι μικρὸ ή Τασούλα, που κάθονταν στὰ σκαλιά τῆς πόρτας τὸν καιρὸ που ἕνας φίλος μου τοῦ γυμνασίου ἀναστίναζε για τήν ἀδελφῆ τῆς. Κάποτε σαν τήν τυχαίναμε στο δρόμο, σαν πηγαίναμε κρυφὰ νὰ τῆς μιλήσουμε τὸ βράδυ, τήν ὄρα που τὸ ἄγουρο φεγγάρι φώτιζε τήν ἀκρη τοῦ ἀκάθαρτου δρόμου τῆς Πόλης, ένιωθα νὰ μου χτυπάει ή καρδιά δυνατώτερα απ' τοῦ φίλου μου. Μιὰ δυο φορές μου φάνηκε πὸς με ἤθελε περισσότερο ἀπὸ καινο. Σαν γύρισα, χρόνια ὕστερότερα, τή βρήκα παντρεμένη, φτωχοῦλα, φορτωμένη παιδιὰ. Μιὰ δυο φορές με φώναζαν νὰ τήν ἐξετάσω. Εἶχε κάτι μητρικά. Τί γρήγορα που μαραινόνται τὰ δικὰ μας τὰ κορίτσια ! Δὲ μιλήσαμε. Σχεδὸν σὰ νὰ μὴ γνωριζόμαστε.

Τώρα ἀνθίξε ή Τασούλα. Στὰ δεκατέσσερά της χρόνια, με τὰ μαύρα φλογερὰ μάτια φορτωμένη νιάτα και μύσκους. Και ἀψηφώντας τίς συνθήκες τοῦ τόπου γυροῦσε τὰ βράδια με τὸ φίλο τῆς — ἕνα ἀψηλὸ ἄγρι που σὲ λίγο ὁ πόλεμος τὸδιωξε στήν Ἀμερική. Τότες ή ἀνοιξη ζητούσε με κείνο νὰ κατεβαί μέσα στοὺς στενοὺς και ὕγρους δρόμους τῆς συνοικίας μας, και χαιρούμενα νὰ τὸς βλέπω στήν πρώτη τους ἀνήτηση και στήν πρώτη τους μέθη. Σαν νὰ ξαναζούσα τὰ χρόνια τῆς Ἠθῆς μαζί τους. Συναπαντιόνταν κάτω στο κεντρινογάλαζο φῶς τοῦ φωταέριου, που ἔκαιε καρφωμένο στήν κόχη τοῦ ἀντικρυνοῦ σπιτιοῦ. Ἀπ' ἐκεῖ ἀρχίζαν κι' ἐκεῖ καταστάλαζαν οί περίπατοί τους. Και στίς σκοτεινές ἄκρες τῶν ἐρόμων φιλιούνταν ! . . . Μιὰ μέρα τήν ἡσυχία τῶν ἐρωτευμένων τήν τῆραξε ή ἀγριάδα τῶν γειτόνων μου. Τὸ ἀνατολίτικο χτύπος δεν ὑποφέρει τήν ἐρωτικὴ ἀπόλαυτη τοῦ ἄλλου. Κάποιοι χασομέρηδες, κάποιοι χοντροί σῆρκοι τῆς γειτονίας πήγαν νὰ χτυπήσουν τὸ νέο. Πήρα τὸ μέρος τῶν παιδιῶν. Ἠρθαμε σὲ λόγια και κόψαμε τήν καλημέρα.

Γιατί νὰ ἔχει στενέψει τόσο πολὺ ὁ κόσμος ; Φτωχὴ ζουὸλα που ματρᾶς ὅλες τίς στιγμές σου, που ἀφουκρίσαι στο κρεβάτι τή μοναξιά

της νύχτας κουνιώντας τον ύπνο που σε φεύγει. Πώς; είχε και άλλοτε αγρόπνιες και πόνους πέρα απ' τα μεσάνυχτα;

Ύστερα από μια κκοπερασμένη νύχτα μιά γυρίζει αόγυολα στον αντικρινό τοίχο. Θιέ μου είχε τέτοια ξημερώματα και στα περασμένα χρόνια; Στην κόμαρη σιγοπαίνας ή άνεψιά μου φέρνοντας την παράξενη είδηση. Με ζητούν απ' της Έκκλησίας τὸ σπίτι. Γοργά, σύντομα με διηγείται την ιστορία. Ἡ Τασούλα είχε χτυπηθεί. Τὴν είχαν περιμαζέψει ἐκεῖ μαζί με ἄλλα θλιθερά πλάσματα. Τὴν ξέρει τὴ δουλειά της ἢ Ἐκκλησιά, τίς στιγμές που ἀνοίγει ἡ ψυχὴ τοῦ λαοῦ. Με τὴν ἀνακωχὴ ἐγγὺς κι' αὐτὴ νὰ μαζέψει τὰ χαμένα πρόβατα. Ἐκεῖ στὴς Ἐκκλησίας τὸ σπίτι πολλοὶ ἀρέχτηκαν τὸ τσκισιμένο κομμάτι τῆς Τασούλας. Κάποιος πατριαρχικός τῆς ὑποσχέθηκε γάμο. Τὸν φύλαξε τρεῖς μέρες ἢ Τασούλα, τὴν τρίτη τὰ δὲ φάνηκε, πυροδόλησε αὐτὸ στήθος της.

Φτάνω με συλλογισμένο βήμα. Μεγάλη, ἀγνωστη δύναμη, ἀδαλετὴ ἢ ἄλλο φαινόμενα τῆς δύναμης που δημιουργεῖ, πρόφτασε λοιπόν νὰ τῆς γιάνει τὸν πόνο, νὰ τὴ ἐξάλειψι απ' τὴν ἀσημιὰ!

Στὴν εἰσοδο περίεργες γυναικοῦλες, μιά θλιθερὴ παπαδικὴ μορφή, που ἐρχόντανε νὰ φραντίσει γιὰ τὴν ψυχὴ της.

Βάζω τὸν τσέρκο ἀστυνόμο ν' ἀπομακρύνει ἄλους, γυναικοῦλες και παπα. Διὰβαίνει στενόδρομους, γυριστὲς σκάλες. Ἄπειρα ἀπὸ ὑγρασία και ἀπὸ φτώχεια. Τὴ ἔρηκα ριχμένη πάνω σ' ἕνα σακί κατὰ γῆς, ἀνάμεσα σὲ ἀστρωτά κρεβάτια.

— Καθμένο μου μωρό! Λίστάνεσαι; πονεῖς;

Παρατήρησα πὺς είχε βάλει τὰ καθαρά της ἀπρόρουχα, τὰ καλύτερα που είχε.

Τὸ βόλι είχε κόμει τὴ δουλειά της. Δὲν μπορούσε νὰ ζήσει. Μόνο θὰ βασανίζονταν ἑνὸς-τρεῖς μέρες.

— Γιατί μωρό μου δὲν ἐστειλες λίγο φηλότερη τὸ βόλι;

Δὲ δίστασα. Ἔβαλα τὸ ἐργαλεῖο. Σὲ λίγο θὰ ἰσχύαζε τὸ πουλί. Καὶ νευριασμένος, με τὰ μάτια στηλιωμένα κατὰ τὸ ἄπειρο, που δὲν ἐμπόδιζε ὁ ἀντικρινὸς παλιότοιχος νὰ κοιτάξω μέσα στὸ πυκνογάλανο βόθος της, νόμισα, πὺς με μιάν ἐναιση ἀποκιμίζω τὸν ἀπέραντο πόνο, που πλάκωνε τὴν ἀνθρώπινη σάρκα πάνω στὴ γῆ.

ΣΟΥΒΑΡΙΝ

ΑΡΜΕΝΙΚΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

Φίλε κύριε Χαλκούση

Μέσ' στὴν ἐμμορφή ἀνθοδέσμη, που κάθε χρόνο πλέκει ὁ «Λόγος» θάρρη, πὺς μποροῦν νὰ μπουν και μερικὰ λουλουδάκια απ' τὴν ἀρμενικὴ φιλολογία, που γιὰ μὰς μὲνει ὡς τὰ σήμερα ἀκόμα terra incognita. Κανένας δὲν προσκάθησε νὰ μὰς γνωρίσει με σαύτη, και ἄμωσ ἀξίζει τὸν κόπο, μερικὰ δείγματα τῆς φιλολογικῆς καλλιτεχνίας τῶν ἀρμενίων νὰ γνωρίσωμε ἂν ἀναγνώστες τοῦ «Λόγου».

Γι' αὐτὸ σὰς στέλνω μεταφρασμένα ἑνὸ διηγήματα τοῦ Ἄβεδις Ἀχαρονεάν, και ἐλπίζω νὰ εἶναι καλόδεχτα.

Και μερικὲς σημειώσεις γιὰ τὸν συγγραφέα.

Ὁ Ἄβεδις Ἀχαρονεάν γεννήθηκε στὰ 1866 στὸ Ἰγδέρ, ἕνα χωριό, που ἔτε εἶναι μακριὰ απ' τὸ σημεῖο ἐκεῖνο, ἔπου ἄλλοτε σήμεραν ἀναμεταξύ της Ρωσίας, Παρσία και Τουρκία, και ἔπου ζετιλίζεται ἢ ὑπόθετη πολλῶν διηγημάτων του. Τὰ πρῶτα γράμματα τῆραθε στὸ χωριό του, ἀργότερα σπούδασε στὴ θεολογικὴ Ἀκαδημία τῆς μονῆς τοῦ Ἐτσαμκιζίν, τὰ ἀνώτατο σχολεῖο τῆς Ἀρμενίας. Ἀφού τελείωσε τίς σπουδὲς, ἐπηρεύθησε στὸ δασκαλικὸ ἐπάγγελμα και τὸ ἐξέσκησε ἕκα χρόνια, ἔς που τὸ κλείσιμο τῶν ἀρμενικῶν σχολείων ἔκοψε τὴν παιδαγωγικὴ του δρῆση. Ἐτεν δρέθηκε χωρὶς δουλειά, ἔγινε ρέπορτερ ἐφημερίδων. Ἀπ' τὰ 1898 ὡς τὰ 1902 ἔζησε στὴν Ἑλλάδα, ἔπου πῆγε γιὰ ν' ἀκολουθήσει ἀνώτερες σπουδὲς, καταγίνονταν δὲ και στὴν φιλολογία γράφοντας διάφορα διηγήματα. Κατόπι γύρισε στὸν Καύκασο, ἔπου διορίσθηκε συντάκτης τοῦ μηνιαίου φιλολογικῶν περιοδικῶν «Μούρτζ» που ἰδγαινε στὴν Τυφλίδα.

Τοῦ Ἀχαρονεάν τὰ διηγήματα, που πολλὰ μεταφράσθηκαν και σὲ ἄλλες γλώσσες, πολὺ γλήγορα ἐκτιμήθηκαν απ' τοὺς πατριώτες του, και σήμερα, μέτε εἰς τὰ συγγράμματα τῆς νεοαρμενικῆς φιλολογίας, αὐτὰ διαδίδονται με πολλὴ ἀγάπη και προτίμηση.

Ὁ Ἀχαρονεάν μπορεῖ νὰ παραβληθεῖ με τὸν δικὸ μας τὸν Παπαδιαμάντη. Τὰ διηγήματά του εἶναι βαθεῖα ἐπηηρεασμένα απ' τὴν τύχη τοῦ πολυδαπανισμένου ἀρμενικοῦ λαοῦ.

Με πολλὴ ἀγάπη και ὑπόληψη.

Γ. ΚΑΡΑΤΖΑΣ

[*] Παραμένει απ' τὴν γεωγραφικὴ μεταφράση τῆς Ἀγγλῆς Φίνια-Ευαγγελιστοῦ.

1. ΤΖΑΒΟ

Σάν μιὰ κουρασμένη έμμορφιά κουνισόνταν στίς όχθες της τήν νύχτα εκείνη νυσταγμένη ή λίμνη του Βάν, γεμάτη ένα μυστικό θέλητρο. Έλαφρά στενάζοντας, γιά να κρύψει τή γδύμνια της απ' τά περιεργα μάτια των πανούργων άστρων, δέν τήν έφτανε ή όμίχλη, που εξαπλώνονταν αγάλι' αγάλια, άλλ' έρριχνε απάνου της και τον πυκνό πέπλο της σκοτεινής νύχτας και έτοιμάζονταν να κοιμηθεί. Και μ' όλα ταυτα ούτε ή όμίχλη ούτε τό σκοτάδι κατόρθωναν να έμποδίσουν τά άστρα απ' τό συνηθισμένο παιγνίδι τους. Αμέτρητα κατά σωρούς τρέχαν απ' όλα τά μέρη του γαλάζιου ουρανού και κύτταζαν απ' επάνω με τά λαμπέρα μάτια τους μέσα στ' άδυτα βάθη της λίμνης. Όταν κατόπι ό άέρας της νύχτας με τήν ψυχρή πνοή του, άρχισε να ρυτιδώνει και να ταράζει τήν επιφάνεια της λίμνης, τότε άρχισαν τάστρα να τρέμουν σαν μικρά παιδάκια, που τουρτουρίζουν μπροστά στο κρύο νερό. Φτερούγιζαν ή δουποσαν μέσα στα κυματάκια, που κυνηγιούνταν σαν τρελλά και τρέχαν άσκοπα προς τήν όχθη ή φαίνονταν, πως ψιθύριζαν τό ένα στ' αυτό του άλλου κάτι τι μυστικό, που κατόπι με χάχλονα σπεύδαν έξω στην άκτ ή να τό διαλαλήσουν σ' όλο τον κόσμο. Και τά βουνα στίς τέσσερες άκρες της λίμνης, γεμάτα μυστήρια, κύτταζαν με τά θαυλωμένα άφωτα μάτια τους, που ούτε στίς θύελλες δέν τά σφαλνουν, κύτταζαν με σκοτεινό θαυμασμό τό νερό της λίμνης και φαίνονταν πως απολάβαιναν τό θαυμάσιο παιγνίδι των άστρων και των κυμάτων, της λίμνης και τ' ουρανού.

Όλα εκείνη τήν νύχτα παρουσίαζαν μιὰ μεγαλόπρεπη και θεία άρμονία.

Μά γιατί στην άπαράμιλλη αυτή της γής χάρη και στη θεϊκή άρμονία της πλάσης δέν έπαιρνε μέρος και τό χωριό Α . . . που βρίσκονταν σε μιάν άκρη της λίμνης; Σάν δρυκόλακες, που τους κυνηγουν δαιμόνια, έτρεχαν οι χωριανοί έξω κ' εκεί, απ' αυτό ή απ' εκείνο τό στενό δραμάκι, πίσω απ' έναν τοίχο, και νόμιζε κανένας, πως χάνονταν μέσα σε καμμιάν άβυσσο. Φεύγαν και κρύβονταν από σπίτι σε σπίτι, από στέγη σε στέγη, απ' τό σπίτι στον στάβλο, απ' τον στάβλο έξω στην πεδιάδα, επάνω από τοίχους, κάτω από θημωνιές, μέσα σε λάκκους, σε χαράδες, σε έρείπια, όπου ή σκιά ήταν παιό πυκνή και

τό σκοτάδι παιό μαύρο. Οι άνθρωποι άλλοτες σέρνονταν με τά γόνατα, κάποτε σηκώνονταν όρθιοι και παρακινώντας ό ένας τον άλλο σιγά σιγά προχωρούσαν μισολιγοθυμισμένοι, μισοπεθαμένοι, χάνονταν σαν σκιές και πάλι ξαναφαίνονταν και πάλι ξαναχάνονταν. Όλο τό χωριό φαίνονταν πως κάτι πάθαινε, έτρεμε όλόκληρο σαν να καταδιώκονταν απ' έναν άόρατο εχθρό. Και τά σκυλιά ακόμα ειταν άνήσυχα. Γαύγιζαν ή γόγγιζαν παραπονετικά ή ουρλιαζαν άπαίσια έχοντας τεντωμένο τό κεφάλι τους προς τον ουρανό. Σε καμμιά καλύδα φώς δέν υπήρχε, μόνο κάπου κάπου έξω κ' εκεί σε κανέναν δρόμο παρουσιάζονταν εξαφνα καμμιά τσοόρμα απ' ανθρώπους, στέκονταν μιὰ στιγμή, προσπαθούσαν να ζιούν μέσα στο σκοτάδι ή τέντωναν τ' αυτί για ν' ακούσουν, κ' ύστερα έρμούσαν προς τήν διούθουση, που ειχαν πάρει οι φυγάδες, και χάνονταν μέσα στους στενούς δρόμους. Για μιὰ στιγμή βασιλευε μιὰ άπαίσια σιωπή, εξαφνα ακούονταν καμμιά σπαρακτική φωνή, ξαναφαίνονταν άλλες πάλι σκιές και ξαναχάνονταν μέσα στο άγριο σκοτάδι.

Ενθ αυτές οι σκηνές γίνονταν στο χωριό, απ' ένα στενό σοκάκι πρόβαλαν φοβισμένες δυό ανθρώπινες σκιές, δυό γυναικείες μορφές. Η μιὰ φαίνονταν άψηλή, γερή, με κινήματα άνδρικόια, σωστή άνδρογυναίκα, ή άλλη μικροκαμωμένη, λεπτή, δειλή, σαν κορίτσι. Στάθηκαν μιὰ στιγμή μπροστά σε μιὰ ψαρόδωρα.

—Μπας και φοβάσαι απ' τό νερό της λίμνης; ρώτησε ή άνδρογυναίκα σιγανά.

Η άλλη άντι να δώσει καμμιά απάντηση, έκαμε ένα καύνημα της κεφαλής, που σήμαινε όχι.

—Μπαίνεις μέσα στη θάρκα;

Η άλλη πάλι απάντησε με μιὰ κίνηση της κεφαλής, που έλεγε ναί.

—Ξέρεις να τραβάς κουπί;

Η απάντηση ειταν άρνητική.

—Μπορείς να βαστάξεις τιμόνι;

Η νέα έγνεψε βεβαιωτικά.

—Καλά λοιπόν! Κάνε γλήγορα! Έμπα μέσα και κάτω! ειπε ή άνδρογυναίκα. Και στο τέλος ότι γίνει ως γίνει, εξακολούθησε να λέγει, ενθ έμπαινε κ' αυτή στη θάρκα. Πάλι καλά, που μας έμεινε αυτός κ' αυτή, κ' έδειξε με τό χέρι τον ουρανό και τή λίμνη.

Η νέα κράτησε τό διάκι, ή άλλη πήρε τά κουπιά στα χέρια και χωρίς θόρυβο απομάκρυνε απ' τήν όχθη τή θάρκα, ή όποια, σε να μάν-

τους τὰ διατρέχοντα, έσχιζε έλαφρά και γρήγορα τὰ κομισμένα κύματα.

Ποιές είταν αυτές οι δύο γυναίκες;

Η μεγαλοκαρμωμένη εκείνη γυναίκα είταν η Τζάβο του Τούχια, ή άλλη είταν ή νύφη της, ή έμμορφη Έγινώρ. Και ποιός δέν γνώριζε στο χωριό Α . . . την Τζάβο, την άνδρογυναίκα, που άπ' το στεγνό σκοτεινό πρόσωπό της με τὰ θαθεία μαθρα μάτια θαρρείς πως έσταζε μίσος και έχθρα;

Όποιος κιάν έθλεπε το πρόσωπό της, θα ρροσε, πως ή Τζάβο πάντα είταν θυμωμένη. Η έκφρασή της ποτέ δέν άλλαζε, μολαταθτα ένα έμπειρο μάτι εύκολα μπορούσε νά γνωρίσει στο αναλλοίωτο πρόσωπό της τὰ σημάδια του θυμού ή της ψυχικής γαλήνης.

Γιατί όταν ή Τζάβο είταν θυμωμένη, τότε σχηματίζονταν επάνω άπ' τή μύτη της, ανάμεσα στα δύο πυκνά φρύδια και στις άκρες των χειλιών της δύο άποκρουστικές άπαίσιες ρυτίδες. Τότες ή Τζάβο είταν τρομερή, κ' έπρεπε νάχει κανένας πολύ θάρρος για νά τολμήσει νά την μιλήσει εκείνην τή στιγμή. Παρκατοσε πάντα με έρθο το κεφάλι, με ίσιο το κορμί και με σταθερό άνδρικό περπάτημα. Το έλο φιδάσιμό της και ο χαρακτήρας της είχαν κάτι το άνδρικό, που δέν έκανε εύχάριστη έντύπωση στον άνθρωπο.

Καιμιτά γυναικίτικη δουλειά δέν μπορούσε νά κάνει. Βαλόνι τὰ χέρια της άκόμα δέν είχαν πιάσει. Με μεγάλη όμως εύχαρίστηση κάθονταν στη διάρκεια μαζί με τον άνδρα της, τον φορά τον Βίρτο. Τραβούσε κουπί καλύτερ' άπ' έναν άνδρα, και φίδος οι θα πει δέν το ήξευρε. Όλοι φοβούνταν τή γλώσσα και το θυμό της Τζάβος. Ιδιαίτερο όμως φόβο προξενούσε στον άνδρα της, που τίποτα δέν έκανε χωρίς τή συμβουλή της. Οι χωριανοί το ήξευραν και από καιρό είχαν συνηθήσει πια νά λέγουν για τον Βίρτο, «ο Βίρτος της Τζάβος». Και σε κανένα, ούτε σ' αυτόν τον Βίρτο, αυτός ο χαρακτηρισμός δέν φαίνονταν ούτε παράξενος ούτε ταπεινωτικός.

Ένα παιδί μοναχά είχαν άποχτίσει, κ' αυτό πολύ νωρίς άρχισε νά συνοδαύει τους γονιούς του στο ψάρεμα. Όταν όμως μεγάλωσε και πανδρεύθηκε, τότε πια ή Τζάβο άφησε τή λίμνη στον άνδρα και στον υίο της και αυτή πήρε άπάνου της το σπιτικό και τή νύφη. Άπ' τὰ δυστηχίματα του νερού, από επικίνδυνες περιπέτειες ο πατέρας έπρεπε νά προσυλάγει τον υίο. Η Τζάβο θεώρησε στο έξης χρέος της νά φυλάγει τή νύφη και τήν τιμή του σπιτιού της άπ' τὰ σκάνδαλα του κόσμου, άπ' τις παρεκτροπές της ζωής, άπ' τις άδικίες των ανθρώπων. Δέν είναι τάχα και ή ζωή μία θάλασσα; . . . Η Τζάβο ήξευρε καλά

τή θάλασσα και τους κινδύνους της, με ήξευρε καλά και τή ζωή κ' άπ' τήν καλή κ' άπ' τήν άνάποδη.

Είς το έξης κανένας πια δέν είδε τήν Τζάβο στη θάλασσα, κανένας δέν είδε τή νύφη της στο έρθμο. Η άυστηρή πεθερά ούτε στιγμή άφησε τή νύφη μοναχή. Και ή Έγινώρ είταν έμμορφη, πολύ έμμορφη. Όλοι είταν βέβαιοι για τουτό κ' ως μή τήν είχαν διεί ουτε μία φορά. Η νύφη κατάγονταν από ένα χωριό, που είταν κάνα-δύο ώρες μακριά, κ' αυτό κοντά στη λίμνη, με ή έμμορφή της είταν ξακουσμένη σ' όλα τὰ περίχωρα. Οι γειτόνοι παίραζαν καιμιτά φορά με τρόπο τήν Τζάβο για τον τόσο περιορισμό της νύφης, με ή Τζάβο δέν έδινε προσοχή στα πειράγματα, δέν έθρινε τ' αυτό της.

— Τραμπουάτε όσο θέλετε. Είρω έγώ το χάλι μου, έλεγε στις γειτόνισσες. Είρω έγώ και τους άνδρες και τις γυναίκες, όλοι τους είναι παρ' τον ένο χτύπη τον άλλο. Ο άνδρας πάντα είναι ένας σκύλος, τὰ μάτια του δέ χαρταίνου. Πάντα του γείτονα η γυναίκα είναι έμορφότερη. Το μάτι του είναι στο ξίνο πράμα.

Γι' αυτό είναι τόσο άγρυπνη και άυστηρή άπάνου στη νύφη της. Κ' έτσι ζούσαν πάντα κουτά στραβά μαζί.

Μια μιά έπεσε ή μάκρη δυστηχία στο Τούχια το σπίτι. Ο Βίρτος και υιός πήγαν στο ψάρεμα και δέν γυρίσαν πια. Τους έπιασε μια μπόρα και χάθηκαν και σε κάμποσες μέρες δρέφθηκαν τὰ σώματά τους στην άχθη της λίμνης.

Το σπιτικό τους καταστράφηκε — το χτύπημα είταν φοβερό. Οι δύο γυναίκες φόρεσαν μαθρα και πένθησαν. Η Τζάβο έκλαψε πολύ με βάστα το άκλόνητη τή συμφορά. Μόνο οι ρυτίδες ανάμεσα στα μάτια της και πλάι στο στόμα της δέν χάνονταν πια. Το μούτρο της έγινε άπαίσιο. Και ή φτώχεια, που άρχισε νά πλακώνει άγάλλι' άγάλια, τήν έκανε ακόμα πιο κακή, πια πολύ μισάνθρωπη. Δέ μιλούσε πια, δέ βλαστημούσε' λέγουν όμως πως στη νύφη της φέρνονταν καλύτερα, σαν νά γόρευε σ' αυτήν τήν τελευταία της παρηγοριά. Μολαταθτα ή καλωσύνη της αυτή προς τή νύφη ούτε μία στιγμή έκανε νά λιγαστέψει ή προσοχή της, άπεναντίας μάάλιστα, τὰ μάτια της τώρα έθλεπαν διπλά, για νά είναι έτοιμη νά θερασπισθεί τή χηρευμένη νύφη της και τήν τιμή του σπιτιού, έως ότου ή νά πάρει κανέναν άλλον άνδρα. Και ή νύφη περιμένοντας νά τήν δγει καιμιτά καινούρια τύχη, όπόμενε τήν άυστηρότητα της πεθεράς και τήν κακοζωία.

Ξανά πάλιν οι Τούρκοι άρχισαν νά μαζεύουν φόρους στο χωριό Α . . . για ποσοστή φορά, κανένας δέν σκέφθηκε νά λιγαρίσει. Δέν

ἀφῆκαν τίποτα, ἔλα τὰ πῆραν, καὶ ζῶα, καὶ ἐπιπλα καὶ φορέματα καὶ μαλαματικά. Δὲν ἐφθάνιν αὐτό, ἐνοῦσαν νὰ ἐρημώσουν καὶ τὰ σπίτια. Δαρμοί, σκοτωμοί, ἀπαγωγὲς κοριτσιῶν καὶ ἀτιμώσεις μέσα στὸ χωριὸ εἶταν στὴν ἡμερησίᾳ διάταξη. Οἱ ἄνδρες ἐφευγαν, οἱ γυναῖκες καὶ τὰ κορίτσια κρύβονταν, τὸ χωριὸ εἶταν μέσα στὶς φλόγες.

Οἱ ρυτίδες στὸ πρόσωπο τῆς Τζάβο ἐμοιάζαν μὲ σύννεφα τρικυμίας. Τί νὰ κάνει; Σὲ τί νερὸ νὰ πέσει, ἂν ἔμπουν στὸ σπίτι τῆς οἱ πολίτισες; Τί νὰ τοὺς δώσει; πὼς νὰ γλυτώσει τὴ νόφη τῆς; ποῦ νὰ τὴν κρύψει; Ἐμπαινόδγαινε ἀνήσυχη, κάτι ψυθίριζε κ' ἔδλεπε τὴ νόφη τῆς.

Κύτταζε σ' ἄλλες τίς κόχες τοῦ σπιτιοῦ, ἴσως ἀνακαλύψει κανένα πρᾶμα, ποῦ νὰ χτυπήσει στὰ μάτια τῶν ἀστυνόμων καὶ ἔτσι μπορέσει μ' αὐτὸ νὰ τοὺς προπάρει. Ἴσως τότε δὲν ἔμπαιναν στὸ σπίτι — μὰ τίποτα δὲν ἔδλεπε, τίποτα δὲν ἔδρισκε . . .

Εἶχε μονάχα τὴ νόφη καὶ τὴν τιμὴ τῆς, κι' αὐτὴν προσπαθοῦσε νὰ σώσει. Ἀγάλι ἀγάλια ἄρχισε νὰ σκοτεινιάζει. Εἶχε γίνει πειὰ νύχτα, ὅταν στὸ πλαγιὸ σπίτι ἀκούσθηκαν φωνές καὶ κλάματα. Ἡ Τζάβο ἔτρεξε στὴν ἀλλή, ἀνέβηκε στὴ στέγη τοῦ γείτονα καὶ ἔσκυψε ἀπ' τὸ παράθυρο* νὰ διαί μέσα. Μιὰ ματιὰ τὴν ἔκανε νὰ τρέμει χειροπόδαρα. Βλέπει ἕνα Τοῦρκο μπένι καὶ καμμιὰ δεκαριά πολίτισες. Τὰ παιδιὰ ἔκλαιαν μὲ σπαραχτικὲς φωνές. Ἡ μάνα γονατισμένη μὲ τὸ κεφάλι ἀκουμπισμένο στὸν τοίχον ἔχυνε κ' ἐκεῖνη δάκρυα πικρά, ἐνῶ οἱ τοῦρκοι χτυποῦσαν ἀλύπητα τὸν πατέρα τοῦ σπιτιοῦ.

— Τίποτα δὲν ἔχουμε πειὰ, μάρτυρας ὁ Θεός· τίποτα δὲ μᾶς ἔμεινε, ἔλεγε μὲ παρακαλεστικὴ φωνὴ ὁ φτωχὸς ἄνθρωπος. Πάρτε ὅτι θέλετε τί μὲ χτυπάτε, τί μὲ σκοτώνετε; Δὲν ὑπάρχει Θεὸς ἐκεῖ ἀπάνου;

— Καλά, ἀφοῦ δὲν ἔχεις τίποτα, εἶπε σιγὰ μὲ ἀπάθεια ὁ μπένις, δώσε μας τὴ γυναῖκα σου. Παίρνουμε τὴ γυναῖκα σου ἀντὶς χρήματα.

Τὰ παιδιὰ ξαναπατήσαν τίς φωνές καὶ κρεμάσθηκαν στὰ ροῦχα τῆς μάνας. Ἡ μάνα σὰν τρελλὴ ἔσφιξε τὰ παιδιὰ στὴν ἀγκαλιά τῆς, καὶ οἱ πολίτισες ὄρμησαν ἀπάνου τῆς. Ἡ Τζάβο δὲν στάθηκε νὰ διαί περισσότερα. Κατέβηκε γλῆγορα στὸ σπίτι τῆς, πῆρε τὴ νόφη ἀπ' τὸ χέρι καὶ ὄγῆκαν ἔξω. Ἄν καὶ σὲ κάθε μεριά φύλαγαν φρουροί, κατόρθωσαν ὅμως κ' οἱ δύο τους περνώντας ἀνάμεσα ἀπ' τίς αὐλές, ἐπάνω ἀπ' τίς στέγες, νὰ βγαῖν ἔξω ἀπ' τὸ χωριὸ καὶ νὰ φθάσουν στὴ λίμνη.

* Τὰ χωριανά σπίτια εἶναι σκεπασμένα μὲ χῶμα· δὲν ἔχουν παράθυρα στοὺς τοίχους, μὰ μιὰ τρύπα στὴ στέγη σκεπασμένη μὲ ἱαλί δίνει φῶς μέσα στὸ σπίτι.

Μπήκαν στὴ βάρκα καὶ προσπαθοῦσαν νὰ φθάσουν στὸ πατρικὸ σπίτι τῆς νόφης, στὴν ἄλλη ὄχθη.

— Χὰ, χου, κακὸ ποῦ μᾶς ἔρθε μεγάλο! Δὲν ἔφτανε ἡ τέση συμφορά μου; Δὲν εἶταν ἀρκετὴ; Τώρα πρέπει νὰ παραδώσω καὶ τὴν τιμὴ τῆς νόφης μου σ' αὐτοὺς τοὺς βρομιαροὺς στρατιῶτες; μουρμούριζε μονάχη τῆς ἡ Τζάβο, ὅταν ἀπομακρύνθηκε λίγο ἀπ' τὴν ὄχθη. Ἀνάθεμά σε γῆ, καὶ σὺ καὶ τὰ καλὰ σου! Δὲν πέφτει φωτιά νὰ σὲ κάψει; Νύχτα βοσίσματα μαζεύονται; Ἄχ, ἄχ, τί εἶταν νὰ ἴδουν τὰ μάτια μου; Τὸ δυστυχισμένο τὸν ἄνθρωπο . . . Ὅχι, ὄχι, αὐτὸ δὲ γίνεται! Δὲν εἶναι ἔτσι Ἐγινώρ; Ἡ σὲ παραδίνω στὰ χέρια τοῦ πατέρα σου ἢ στὴ λίμνη. Ἐκεῖ εἶναι φίλοι· ἐδῶ κάτω εἶναι οἱ ἄνδρες μας. Ἄχ, Ἄγταμάρ,* βοήθησέ μας!

Ἡ Ἐγινώρ σιωποῦσε. Ποτὲ δὲ μίλεσε στὴν πεθερὰ τῆς καὶ σ' αὐτὲς ἀκόμα τίς τρομαχτικὲς ὥρες.**

Καὶ τὰ κουπιὰ χτυποῦσαν τὰ νερά· ἡ βάρκα ἔτρεχε, τὸ νερὸ φλυαροῦσε στὴν πλώρη τῆς, τὰ ἄτρα ἔλαμπαν ἐπάνω καὶ κάτω, ἡ λίμνη εἶταν ἤσυχη καὶ τὸ ἑλαφρὸ ἀεράκι, ποῦ φυσοῦσε, βοηθοῦσε τὴ βάρκα νὰ προχωρεῖ. Ἡ γρηὰ κύτταζε τὸ νερὸ καὶ τραβοῦσε κουπί, χωρὶς νὰ μιλεῖ, μὰ ἡ Ἐγινώρ δὲν εἶταν ἤσυχη. Μιὰ κύτταζε τὰ κουπιὰ, κατῆπι ἔρριχνε τὰ μάτια μακριὰ στὰ σκοτεινὰ καὶ ὕστερα γύριζε καὶ ἔδλεπε πίσω στὴν ὄχθη, στὸ χωριὸ, ἀπ' τὸ ὅποιο ἀπομακρύνονταν. Ἀπ' τὸ ὄλο τῆς φαίνονταν πὼς ἕνας φόβος δυνατὸς τὴν εἶχε κυριευμένη· φοβοῦνταν κι' ἀπ' τὴ λίμνη κι' ἀπ' τὸ σκότος κι' ἀπ' τοὺς ἐχθροὺς.

Εἶχαν ἀπομακρυνθεῖ ἀρκετὰ ἀπ' τὴν ὄχθη, ὅταν ὅμως ἡ Ἐγινώρ γύρισε ἄλλη μιὰ φορὰ καὶ κύτταξε πίσω, ἀνατρίχιασε καὶ χτύπησε τὰ χέρια τῆς μὲ τρομάρα. Ἐγνεψε τὴν πεθερὰ τῆς κ' ἔδειξε μὲ τὸ χέρι μακριὰ πρὸς τὴν ὄχθη, ὅπου φαίνονταν πολλὰ φῶτα ποῦ κινιοῦνταν ἐδῶ κ' ἐκεῖ. Μήπως τίς κνηγοῦσαν; Ἡ Τζάβο κύτταζε καλὰ, μὰ δὲν εἶπε τίποτα. Φάνηκε ὅμως πὼς τραβοῦσε δυνατώτερα τὰ κουπιὰ. Ἡ βάρκα πατοῦσε, μὰ πόσο μακρὸς εἶταν ἀκόμα ὁ δρόμος ταυς! . . .

Οἱ δύο γυναῖκες ἔβλεπαν τώρα συχνότερα πρὸς τὸ χωριὸ, πρὸς τὴν ὄχθη. Τὰ φῶτα, φαίνονταν πὼς κινιοῦνταν τώρα ἀπάνου στὸ νερὸ. Ἐρχονταν ἀπὸ πίσω τους μὲ μεγάλη γρηγοράδα.

— Ἄχ, Παναγία μου! ψιθίριζε ἡ γρηὰ καὶ τραβοῦσε κουπί. Μὰ

* Ἐνα νησί μέσα στὴ λίμνη τοῦ Βάν, ἔδρα Καθολικοῦ.

** Ἡ Παλιὰ συνήθεια ποῦ καὶ σήμερα ἀκόμα βασιτῶ, δὲν ἐπιτρέπει στὶς νέες γυναῖκες νὰ μιλοῦν στὰ ἡλικιωμένα πρόσωπα, παρὰ μόνι ν' ἀπαντοῦν στὶς ἐρωτήσεις, ποῦ τοὺς κάνουν, μὲ γενεήματα.

οι δυνάμεις της αγάλης· αγάλια την αφήναν. Η Έγινώρ παρατήρησε, πώς σιγά σιγά κόφτουσαν ο δρόμος της βάρκας. Μά τα φώτα, που κινούνταν επάνω στη λίμνη, τις ακολουθούσαν μέσα στο σκοτάδι· σαν τὰ μάτια πεινασμένου λύκου, που κυνηγά τὸ θύμα του.

Η Τζάβο κουράσθηκε πολύ. Μιά στιγμή άφησε τὰ κουπιὰ νὰ ξεκουράσθῃ λιγάκι· και ύστερα πάλι τὰ ξανάπιασε· κι άρχισε νὰ τραβά γερὰ. Τοῦ κάκου, ἡ βάρκα προχώρουσε άργά, τὰ φώτα όμως πλησίαζαν, κόντευαν!

Άκόμα λίγο κι άρχισαν ν' ακούονται τὰ χτυπήματὰ τῶν κουπιῶν.

Τί νὰ κάνει; Η Τζάβο εἶταν βέβαιη, πὼς εκείνοι που έρχονται εἶταν τούρκοι. Ποιὸς άλλος θὰ εἶχε τόσο θάρρος τέτοια ὄρα μὲ φώτα νὰ γυρνᾷ άπάνου στη λίμνη; Στη θέση που βρίσκονταν, αποφάσισε νὰ τραβήξει στ' άνοιχτὰ και νὰ περιφρονήσει κάθε κίνδυνο. Γύρισε λοιπὸν πρὸς τὴν άνοιχτὴ λίμνη, μά εἶδε πὼς εἶταν άδύνατο νὰ προχωρήσει. Ὁ άνεμος εἶταν ενάντιος και ματαιώνε όλες της τις προσπάθειες. Ὑστέρ' από λίγα λεπτὰ οἱ φυγάδες σταμάτησαν άποκαμωμένοι και μὲ φρίκη εἶδαν τὰ μάτια τοῦ λύκου, πὼς έλαμπαν μακριὰ άπ' αὐτὲς μόλις δέκα ὡς εἴκοσι βήματα.

— Ποιοὶ εἰσθε σεις; φώναζαν οἱ Τούρκοι.

Καμμιά άπόκριση. Η Τζάβο τάχασε, δὲν ἔξευρε πειὰ τί της γίνονταν.

Οἱ διώκτες ἤρθαν πειδ κοντὰ. Οὐρλιάσματα ακούσθηκαν άπ' τὴ βάρκα τῶν θηρίων.

— Τὸ πουλί, που εἶχε πετάξει, φώναξε ἕνας. Δὲ σας τὸ εἶπα ἐγὼ, πὼς έφυγαν άπ' τὴ λίμνη; Μά τὸν προφήτη, τις εἶχα ἰδεῖ, Χασάν, τις εἶχα ἰδεῖ πὼς έφευγαν. Μά δὲν κατάλαβα καλά, θαρρεῖς, πὼς ὁ διάβολος μ' άπομώρανε.

— Τὴ γρηὰ τὴν καρακάξα τὴ ρίχνουμε στη λίμνη, μά τὸ πουλί που πιάσαμε, τὸ παίρνουμε μαζί μας, εἶπε μιὰ πολίτσια.

— Αὐτὸ δὲν εἶναι δικὴ μας δουλειά. Ὁ μπέης μας εἶπει: Φέρτε και τις δυὸ. Λοιπὸν πρέπει νὰ τις πάμε.

— Και δὲν μπόρουμε νὰ πάμε στὸν μπέη, πὼς μοναχὴ άπ' τὸ φόβο της έπεσε στη λίμνη;

— Και θὰ εἶταν ὄραία διασκέδαση, νὰ βλέπουμε τὴ γρηὰ πὼς θὰ ξεφωνίζει.

Η Τζάβο κάθονταν ἤσυχη στη θέση της, έβλεπε μπροστὰ της και άκουε. Η Έγινώρ μὲ τὸ πρόσωπο κρυμμένο μέσα στὰ χέρια έκλαιγε και έτρεμε.

Η συνοδεία άρχισε νὰ γυρνᾷ πίσω. Η Τζάβο κάθονταν μοναχὴ στην πρόμνη της βάρκας. Τὴν Έγινώρ όμως τὴν πήραν οἱ πολίτσιοι ανάμεσά τους και ἐνῶ τραβοῦσαν κουπί, τὴν έλεγαν ὁ ἕνας και ὁ άλλος χυδαῖα και άδιάντροπα άστεία.

— Βλέπεις, θάρρος που τὸ εἶχε ἡ γρηὰ ἡ καρακάξα, νὰ τολμήσει νύχτα, μεσάνυχτα νὰ προχωρήσει μέσα στη λίμνη; Πίστεψέ με, αν δὲν φοβούμεν τὸν μπέη, δὲν θὰ βρίσκουμεν τέτοια ὄρα μέσα στη λίμνη, άκόμα και αν εἶταν νὰ μὲ σκοτώσουν.

— Τέτοιοι εἶναι αὐτοὶ οἱ άπιστοι. Τὸ καλὸ πρᾶμα τὸ ρίχνουν στη λίμνη. Θὰ προτιμοῦσαν νὰ τὸ ρίξουν στοὺς σκύλους και στοὺς λύκους, γιὰ νὰ μὴ τὸ δώσουν στοὺς Τούρκους.

— Πολὺ εἰμορφη εἶναι!

— Τὸ ἔξευρε ὁ μπέης, τοῦ τὸ εἶχαν πει, γιατί άλλεῶς δὲ θὰ έκανε άνω κάτω τὸν κόσμο, οὔτε και θάστελνε ἕμεις νὰ τὴν κυνηγοῦμε μέσα στη λίμνη. Τὸ πρωὶ άκόμα εἶχε πάρει τὴν άπόφαση, άπόψε νὰ κοιμηθῇ στο σπῆσι αὐτῆς της έναθεματισμένης παληόγρης.

— Που γόρευε νὰ τὴν πάγει τὴ νύφη της ἡ στρίγγλα; Ἐ εἶς παληόγρη, εἶπεν ὁ Χασάν πρὸς τὴν Τζάβο, που τὴν πήγαίνε τὴ νύφη σου;

Η Τζάβο και πάλι δὲν έδωκε καμμιάν άπάντηση. Φαίνονταν, πὼς δὲν άκουε, μόνε συλλογιόταν, συλλογιόταν...

Άγάλη! αγάλια όλες διόλου τὴν ζέχασαν. Η Τζάβο έβλεπε, πὼς εἶσο πήγαίναν, πλησίαζαν τὰ φώτα που εἶταν στην ὄχθη. Κάποιοι περίμεναν εκεί.

— Περιμένετε, περιμένετε! ψιθύρισε μὲ μισὴ φωνή. Κατόπι εἶδε, πὼς μιὰ πολίτσια έβαλε τὸ χέρι του στη μέση της νύφης και τὴν τραβοῦσε κοντὰ του. Ἐνας άλλος πολεμοῦσε νὰ τραβήξει τὴν καλύπτρα άπ' τὸ πρόσωπο άπ' τὸ πρόσωπο της νύφης της...

Παρισσότερο δὲ βάσταζε νὰ διαί ἡ Τζάβο. Τινάχτηκε άπ' τὴ θέση της, έκλινε ὀρμητικὰ πρὸς τὴ μετ' μεριὰ της βάρκας και έξαφνα έπεσε μέσα στο νερό, ἐνῶ εἶσυρε δυνατὰ πρὸς τὸν ἕκυτὸ της τὴ βάρκα και έφώναζε — Λίμνη, λίμνη, ροῦφητέ μας όλους μαζί...

Η βάρκα αναποδογύρισε και τοὺς σκέπασεν όλους άπάνω άπ' τὸ κεφάλι. Για μιὰ στιγμή σχηματίσθηκαν γύρω κύματα μεγάλα και μέσα στη σιγαλιὰ της νύχτας ακούσθηκαν κάτι γουργουρίσματα, κάτι πνιγμένες φωνές, που ζητοῦσαν βοήθεια — και ύστερα από λίγο βασίλειψε θανσῶτου σιγή. Ἐθματα και ὄχιμοι ἤδραν τάφο στὰ κρῶα νερά...

Τὰ ἄστρα εξακολουθούσαν νὰ καθρεφτίζονται μέσα στη λίμνη,

και τα βουνά εξακολουθούσαν μ' ἕξαι μάτια τους νά παρακαλοῦν τὸ παιγνίδι τῆς λίμνης καὶ τοῦ οὐρανοῦ, εξακολουθούσαν νά θαυμάζουν τὴ μαγευτικὴ μεγαλοπρέπεια τῆς πλάσης. Μόνη ἡ ἀνθρώπος ἐπέσπευε τῇ θαλάσσιον ἄρμηνίαν, μίνα αὐτὴς ἐβόλων τὴ πρόσωπο τῆς γῆς μὲ τὰ κωκυλλήματά του.

Καὶ ἡ γῆ εἶδεν ἅα κισθάνονταν ἄνοιξη ἀπ' τὸν οὐρανόν, ἔν ἔν σκίπαζε τὸ πρόσωπό της ἀπὸ σκοτεινὴ τῆς νύχτας.

Γ. ΚΑΡΑΤΖΑΣ

Η ΚΡΕΜΑΛΑ

— Γνωρίζω, εἶπε μὲ μίαν πτην πλατεία τοῦ Μπακταζίζε ὁ σκύλος, πὸς μ' ἀγαπᾶτε πολύ, κυρία γάτα.

Ἡ γάτα κοίταξε ν' ἀσφαλίσαι τὰ πόσινά της καὶ στάθηκε φιλοσοφικά ἀπὸ μπροστικὴ τῆς πύλας.

— Κύριε σκύλε, μὴ εἶσαι πολύ ἀγαπητός.

Ὁ σκύλος ἔν καταλαβε τὴν εἰρωνείαν. Ἐκαμν ἕνα ἔθιμα ἔμπρος, ἀλλὰ πρὶν πλησιάσαι στάθηκε κ' αὐτὸς αἰγίτ, μὲ τῇ γάτα παρῆρται, τέντωσε τ' αὐτὰ γιὰ νά καταλαβε καλά κ' εἶπε :

— Σας πιστεύω, κυρία γάτα. Ἀλλὰ καλὰ ἔν καταλαβαίνω, γιατί σὺς εἶμαι ἀγαπητός. Ἡ γάτα κιστόνην μεγάλη κίτρι νά γαλάσει. Ἀλλὰ ἔν ἔλαβε πὸτὴ τῇ συνήθειαν νά δείχνει τὰ μικρὰ τῆς ζόντιας, ἔθην ἔταν συμβαίνει νά κινεῖ κατὴ τὴν ὀρατὴ της. Ἐγάρωσα λοιπὸν ἄλλοι τὰ τραχιὰ τῆς μάτια κ' ἀποκρίθη μ' ἀδιαφορία.

— Σὺς ἀγαπᾶς, κύριε, ἐπειδὴ εἶσαι ὄραλος.

Ὁ σκύλος τέντωσε τ' αὐτὰ του μ' ἐχέριστην ἀπορία.

— Εἶμαι ὄραλος ; Καὶ σὺς τί ἔχετε νά κίματε μὲ τὴν ὄμορφέ μου, κυρία γάτα ;

Ἡ γάτα σήκωσε ράβδον τὸ μαλλοῦ της πὸτ κ' ἔπλυνε χωρὶς νά δαδεται τὴν ἐξυπνη μορφή της.

— Μιόου, ἀποκρίθη μὲ ὑποκρισία. Ἐμεῖς οἱ γάτες εἶμαστε λογικὴ καλλιτέχνες.

Τότες ὁ σκύλος ἀμίσην ἐπέσπευε καὶ σηκόθη, ν' ἀπαρθεῖ τῇ γάτα. Ἐκίνηθη ἕως αὐτὴ πῆδησε ἀπὸ ζέντρο.

Ἐνας γέρος καὶ μὲ γρηθὴ στάθηκεν μὲ περιέργειαν.

— Τί ἔχουν αὐτὸς ὁ σκύλος μ' αὐτὴ τῇ γάτα ; ρώτησαν ὁ γέρος.

Καὶ αὐτὸς ἔν ἀποκρίθη, Ἡ γρηθὴ ἔμους κατὴ θέλησε νά πει, ἀλλὰ καιρὸς ἔν ἔλαβε, γιατί ἕνα μεγάλο αὐτοκίνητο κόνωντας ἴσχυρὸ σταμάτησαν ἔμπροστέ τους.

Κατέβηκαν ἕνας χόντζας κ' ὄσπρις ἕνας ἀλαφισπῆνός ἀνθρώπος καὶ ἑὸς τρεῖς ἄλλοι.

Στάθηκαν γιὰ λίγα καὶ κοιτάχτηκαν. Ἐκαίτοι ὁ χόντζας κατὴ κωμμορῆσαι, κατὴ εἶπαν καὶ οἱ ἀνθρώποι, κ' ἀμίσην ἔθβαν οἱ στρατιώτες καὶ κρέμασαν τὸν ἀλαφισπῆνα σὲ μίαν συγγῆν κρεμῆλια.

Ἡ γρηθὴ γοῦρῆσαι τὰ μάτια σὸν τοῦ κρεμασμένου.

— Ἀνατριχίεθ, ψιθύρισε κρόνοντας τὰ μάτια μὲ τὸ φερνετζί.

Ὁ γέρος ἔμους ἔν παρῆχτηκα.

— Τί νά γίνει, γρηθὴ, εἶπε. Ἡ δικαιοσύνη καὶ εἶπος ἄλλο σὸν κόνον. Τί εἶναι ἕνας λαίμαρς λιγώτερος ;

— Γίποτε, ἔταν ἔν εἶναι ὁ δικός μου, ἀποκρίθη ὁ κρεμασμένος.

Μελατοῦτα ἡ γρηθὴ πείσθηκα, γιατί ἡ φωνὴ ἔταν παιγνίον καὶ ἔν ἔκαυθη, Ἐσπῆκασε λοιπὸν τὰ μάτια κ' εἶπαν ἔμους :

— ἔχαις ἕνα γέρο.

Κ' ὄσπρις πρόσεξε μὲ μεγάλη περιέργειαν τὴν ἔθην παταχμένην γλωσσὸν τοῦ κρεμασμένου.

Ἡ γέρος κόχρηταιθῆ γιὰ τὴν κωδέντα του. Κοίταξεν ἀδιαφορὰ τὸ τραγιόνο λαίμαρ καὶ ἔηλθε μὲ ἡδονὴ τὸ δικό του, πὸτ τὸν ἔρηκε καλὰ στὴ θέση του.

— Γαῦ, φώναξεν ὁ σκύλος, Γαῦ, κυρία γάτα. Σὺς εἶσαι σπῆν. Πῆτε μου, λοιπὸν, οἱ συμβαίνει ἕνα πῆρα.

Ἡ γάτα χαμῆθη λίγο κ' ὄσπρις ἔπλυνε πάλιν ἔλαφρὰ τῇ μορφή της χωρὶς εἶσαι ν' ἀποκρίθῃ.

— Γαῦ, ἐπῆρηναν ὁ σκύλος, Γαῦ, κυρία γάτα. Πῆτε μου, παρακαλῶ, τί θέ καὶ δικαιοσύνη ;

Ἡ γάτα στάθη ἀπὸ πὸττα της κ' ὄφησε τῇ μίση της σὲ μίαν στεργουλιθ ἔφιδω.

— Ἀν, κύριε σκύλε, εἶπαν ἔμους, ἔχαι τὸν τρόπο, θέ σὺς κρεμῶσαι μὲ πολλὴν μοῦ ἐχέριστην.

— Γαῦ, γαῦ, γαῦ, φώναξε μ' ἀνεκῆστην ὁ σκύλος. Αὐτὸ εἶναι κακό. Αὐτὸ θέ δείχνει πὸς μ' ἀγαπᾶτε.

Ἡ γάτα κόνωνσε ἑὸς φορὸς τὸ μωστῆμα της καὶ κωρῆσθη μὲ μεγάλην ἔμωρην.

Ἡ κύριε πύλα, ἀποκρίθη οὐκέρῶ. Σὺς ἀγαπᾶς ἔτα μ' ἀγαπᾶτε καὶ κ' ἀγαπᾶτε ὄου σὺς ἀγαπᾶτε.

Αὐτὴ τὴ φορά ὁ σκύλος πολὺ θύμωσε, κρατήθη ζῆμος κι' εἶπεν ἕρπαια:

— Πῶς τὸ λέτε αὐτό, κυρία γάτα; Ἀφίνω πάντα γιὰ σας ἕνα κοκκαλάκι. Εἶστε λοιπὸν τόσον ἀγάριατη;

— Τότες ἡ γάτα φώτισε τὰ μάτια της καὶ τὸν κοίταξε ζοηρά.

— Μιάου, κόνις σκύλε. Καὶ ποιὸς δὲν ἀφίνει δταν χορτάσει!

ἌΟ θυμὸς τοῦ σκύλου φούντωσε.

— Γαῦ, γαῦ, γαῦ, φώναξε δυνατὰ πολὺ.

ἌΟ γέρος ζῆμος σήκωσε τὸ ραβδί καὶ τοῦ κατόφερε δυὸ στὴ βράχη.

— Παλιόσκυλο, εἶπε. Μακριὰ ἀπὸ δῶ, πῶ νὰ χαθεῖς. Ἀνθρωποκρῖμου, παλιόσκυλο.

Πέρα, 1920

ΑΘΗΝΑΙΟΣ ΣΠΑΡΤΙΑΤΗΣ

Α. ΠΡΑΣΙΝΟΥ

Η ΚΟΛΑΣΗ

ΤΟΥ ΔΑΝΤΕ ΑΛΙΓΙΕΡΗ

Ἄσμα εἰκοστὸ τέταρτο

Στὴν ὄρα τοῦ νεῦ χρόνου ποῦ θυλάει τὴν κόμη ὁ Γῆλιος
στὸν Ἰδρωχόο, (1) κι' ὡς τὴ μισὴ τὴ μέρα πάνε οἱ νύχτες (2)
τῆς ἀδελφῆς της τῆς λευκῆς σὰν ἀντιγράφη ἡ πάχνη
στὴ γῆς ἀπάνω τὴν εἰκόνα, (3) μὰ τοῦ κοντυλιοῦ της
λίγο βαστάει τὸ κόψιμο (4) σηκώνεται ὁ χωριάτης
ποῦ τοῦ σωθῆκαν οἱ σοδιές, (5) κοιτάζει καὶ τὰ χέρια
τοῦ παραλῶνα, (6) ὀλοῦθε ὡς διαί ν' ἀσπρογαλιάζει ὁ κάμπος.
Γυρνάει στὸ σπῆι του κ' ἐδῶ κ' ἐκεῖ μαιρολογιέται,
σὰν τὸν κακόμοιρο ποῦ τί ν' ἀπογενοῖ δὲ ξέρει.
Στρέφει κατόπι: (7) καὶ ξανά στὰ στήθια δάνει ἐλπίδα.

1) Κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ Φλεβίου, δταν ὁ ἥλιος βυθίζει τὴς ἀχτίδες του στὸν Ἰδρωχόο. 2) Κ' οἱ νύχτες αἰροῦν τὸ μισὸ τῶν μερόνυχτων. 3) Ὅταν ἡ πάχνη μεμύεται ἀπάνω στὴ γῆ τὴν εἰκόνα τοῦ χιονιοῦ. 4) Μὰ δὲ βαστά πολὺ ἡ μύτη τοῦ κοντυλιοῦ της, τὸ πελέσμα τοῦ φτεροῦ μὲ τὸ ὄπιο γράει τὴν εἰκόνα, με ἄλλα μίγια μὰ ἡ ἀσπίδα ποῦ ξαπώνει στο πρῶσο τοῦ τῆς γῆς βαστάει λίγο. 5) Οἱ σοδιές χόρον γιὰ τὰ χτήνη του. 6) Τὸ πρῶτοτατο λέγει: οἱ si batte l'acqua, κομπολογιτικὰ χυτὰ τοὺς γοφούς του, δηλαδὴ ἀγῶνι τὰ χτήνη του νὰ πῶσον' στοὺς γοφούς του. 7) Ξαναβγαίνει ἔξω.

μ' ὄψη ἀλλαγμένη ποῦ θεωρεῖ τὸν κόσμον σ' ὄρα λίγη,
κι' ἀδράχνει τὸ ραβδί καὶ δγάνει: στὴ βόσκη τὰ χτήνη
νὰ φοβηθῶ ἔτσι: μ' ἔκαμε κι' ὁ Δάσκαλος σὰν εἶδα
τὸ μέτωπό του ἀνταριασμένο τόσο, κι' ἀξάφνω ἔτσι:
τὸ δάλαμο ἦρτε στὸ κακό. (1) Σὰ φτάσαμε στὸ ρέπιο
γιοφύρι, γύρισε ὁ Ὁδηγὸς σ' ἐμένα, σ' ὅποια στάση
γλυκεῖά στά πόδια τοῦ θουνοῦ πρώτη φορά τὸν εἶδα, (2)
τὰ χέρια του ἀντιξε, ἀφοῦ πῆρε γνώμη ἀπ' τὸν ἑαυτό του, (3)
καλὰ κοιτώντας τὰ ρημάδια, καὶ μ' ἐπῆρε.
Κι' ὡς ὅποιος πράζοντας λογιάζει τὸ πιὸ πέρη, (4) κι' ὄλα
νὰ τὰ προβλέπει μοιάζει, πρὸς μιάς πέτρας ὄμοια
πιθόνοντας μὲ τὴν καρφή, συντρίμι ἐμάτιαζε ἄλλο
λέγοντας: — Νὰ πιαστεῖς σ' ἐκεῖνο ἀκόλουθα, μὰ πρῶτα
δοκίμασέ το ἂν εἶνε τέτοιο ποῦ νὰ σὲ βαστάξει.
Ἀρόμος δὲν εἶτανε γιὰ τοὺς ντυμένους μὲ τὴς κάπες.
Μὲ θία κ' ἐμεῖς, ἀνόλαφρος αὐτὸς κ' ἐγὼ σπρωγμένος,
βολοῦσε ἀπὸ ἐγαλτάρη σὲ ἐγαλτάρη ν' ἀνεβῶμε
κι' ἂν πρὸς ἐκεῖ τὸ πρόχωμα λιγότερο ἢ πρὸς τ' ἄλλο,
δὲν εἶταν τ' ἀνηφόρισμα, (5) γι' αὐτόνα δὲ γνωρίζω
μὰ ἐγὼ θ' ἀπόκαμα ἀφαστος. (6) Μὰ γέρνοντας ἀκέρως
πρὸς τοῦ στερνοῦ τοῦ πηγαδιοῦ τὸ στόμα ὁ Μαλεβόλγε,
τίπο τοῦ κάθε χαντακιοῦ τὸ φιδάσιμο, ποῦ φέρνει
τὰ τεῖχη χαμηλότερα νὰ στέκουν τόνα ἀπ' τ' ἄλλο. (7)

1) Καὶ ἡ ἐλπίδα, καὶ ἡ ἡσιχία ξαναῆρται στὴν ψυχὴ μου τόσο γρήγορα, ὅσο καὶ ἡ ἐλπίδα ξαναπαίνει τὴν ψυχὴ τοῦ χιονιοῦ ποῦ βλέπει τὴν ὄρη τῆς γῆς ἀλλαγμένη σὲ λίγη ὄρα. 2) Στὰ πόδια τοῦ φωτολουσμένου βουνοῦ, βγαίνοντας ἀπ' τὸ ὄπισθεν τοῦ θανάτου (βλέπε Ἄ' ἄσμα). 3) Ἄφοῦ σκέφτηκε. 4) Κι' ὡς ὁ ἄνθρωπος ποῦ ἐνεργεῖ καὶ λογαριάζει ἰδιανόμοια τί θὰ κόμει πιὸ ἔσπερα. 5) Λιγότερο μακρὸς ὁ ἀνέφορος, ὅχι λιγότερο ἀπτόμος. 6) Τὸ πρῶτοτατο λέγει: μὲ το σκεῖ δὲν εἶμαι: μὰ ἐγὼ θὰ γυρῶμεν. 7) Ἄς θυμηθεῖ ὁ ἀναγνώστης τὴν περιγραφή τοῦ Μαλεβόλγε στὸ 18 ἄσμα. Ἐνὶ πλάτειοι πηγάδι ὁ πῆτος του ἔχει στὸ κέντρο του μὴ τρέπα ποῦ φέρει στὸν τελευταῖο κῆλιο τῆς Κόλασης. Ὁ πῆτος αὐτοῦ ποῦ καταγράφει πρὸς τὴν τρέπα εἶνε χωρισμένοι οἱ δὲ κα' ὁμοκίετοι, χατῆκια κοκκικά καὶ κάθε χατῆκι χωρίζεται ἀπ' τ' ἄλλο μ' ἕνα τοίχο. Τὰ χατῆκια συγκοινωνοῦν με γιοφύρια. Τὰ γιοφύρια τοῦτα εἶνε πῆτοι τοῦτοι πῆτοι. Ἐκκεῖνόντες ἀπ' τὰ τεῖχη τοῦτο τοῦτο πηγαδιοῦ τοῦ Μαλεβόλγε κόβουν τὸν μεγάλο κῆλιο ποῦ παρῶνται ὁ πῆτος τοῦ πηγαδιοῦ σὲ ἴσους τομεῖς καὶ διαρῶνται ἔτσι κάθε χατῆκι σὲ ἄρα τοῦτα. Ἐδῶ μὲ ἀπ' τὸ 21 ἄσμα τοῦτα τὰ γιοφύρια αὐτὰ ἔχουν χωρισμοῦ στὸν ἔχου λάκκο, σ' αὐτόνα ὄλα βγαίνονται τῶμα, καὶ τὸν ὄλοιο οἱ δὲ ποιεῖς θὰ ἐγκαταλείψουντε σὲ ἕνα γιὰ τὰ πῆτοι σὲ ἕνα ἔξω. Τὸ ἕνα ἄπ' τὰ γιοφύρια αὐτὰ χωρισμοῦ ἔχουν, ὄλας καὶ τ' ὄλα καὶ πῆτοι τοῦτα καθῆρι. τῆς βεθὸ τοῦ ἔχου λάκκο μὲ ἀντιόμοια. Αὐτὰ τὰ ἀντιόμοια πηγαζοῦντε φασικά ἀπ' τὸν ἐξοτατοῦ τοῦτο πῆτος λάκκο ὄλα τῆς βεθὸ

Φτάξαμε ωστόσο στης κορφής τήν άκρη, όπόθε ή πέτρα
ρέβει ή στερνή, κ' έκει όντας πάτησα έτσι άπ' τ' άνεμόνια
μου είτανε ή άνάσα ρουφηγμένη (1), πού νά πάω πιό πέρα
δέν μπόρεσα καί κάθησα στό στάσιμο τό πρώτο. (2)

—Νά διώξεις τήν άνημποριά πρεπούμενο είνε τώρα,
καί καθιστά στά πούπουλα δέν άποχτιέται ή δόξα,
κι' ούτε σέ πάπλωμα άπό κάτω, λέγει ό Δάσκαλός μου.
Κι' όποιος χωρίς της σπαταλά τή ζωή, σημάδι άφήνει
στή γής όσο στόν άνεμο ό καπνός κι' ό άφρός στό κύμα.
Γιά τούτο σήκω άπάνου, νίκησε τόν κάματο σου
μέ τήν ψυχή, σέ κάθε άμάχη πού νικάει, στό θάρος
ά δέν λυγίσει τοῦ κορμιού (3). Ν' άνέδουμε είνε άνάγκη
σιάλα μακρότερη (4) άπό τούτους πώφυγες δέν φτάνει. (5)
Νά ώφεληθείς πάσχισε τώρα άνίσως καί μέ νοιώθεις. (6) —
Πιότερη τότε δείχνοντας άπ' όση πνοή γροικούσα
σηκώθηκα καί—Πάμε, λέω, θάρρος καί δύναμη έγω! —
Καί ξαναπήραμε τό θράγο πού τραχός στεκότου
στενός κι' άδιάδατος κι' όρθός περσότερο άπό πρώτα.
Κι' άδύναμος νά μη φανώ, μιλώντας προχωρούσα,
κάποια φωνή σά όργησε μέσα άπ' τό χαντάκι τ' άλλο

τοῦ έχτου είναι κατήφορος, εκάτω από κατήφορο ή Βιργίλιος κρατούσε τόν Λάττη στην
άγκαλιά του, όταν τούς κνηροόσαν οι δαίμονες. Τα ίδια συντηρήματα άπ' τόν βυθό τοῦ
έχτου χαντακιού ως τήν κορυφή τοῦ εσωτερικού τοίχου τοῦ έβδομου χαντακιού σχηματί-
ζουνταν είναι άνήφορο. Αέτως τόν άνήφορο, πού σύφωνα μέ τήν κλίση τοῦ βυθοῦ τοῦ Μα-
λεβόλγε είνε κοιτότερος άπό τόν κατήφορο πού πήρε προτερήτητα ό Βιργίλιος, άρχισαν
ν' άνεβαίνουσαν τώρα οι σωητές. Αν αντί νά κατεβαίνουσαν προς τόν βυθό τοῦ "Αδμ, ά-
νεβαίνουσαν προς τήν είσοδο ξεκινούσαν άπ' τή βάση τότε φυσικά ό κατήφορος τοῦ Βιρ-
γίλιου θα είνε άνήφορος πού μικρότερος άπ' αὐτόν πού άνεβαίνουσαν τώρα οι δύο πέ-
τροποι, καί ό Λάττης καθώς τό λέγει ο' αέτ' ως τούς αίχους θα άκούσαμε όρθωστος
θα άκούσαμε πριν τή φθάσει στην κορυφή τοῦ εσωτερικού τοίχου τοῦ πέμπτου χαντακιού.

1) Τόσο μου είτανε υπομένη ή άκαττοή. 2) Κάθουσι πού πρώτα μένος άπου σηκώ-
καμε. 3) Πιό πιστά, μέ τήν ηνχή, σέ κάθε μάχη πού νικά ά δέν γείρει
μέ τό κορμί της τό βαρό.

4) Η σιάλα πού θα είνε τό άνέβασμα άπ' τό πέτρω της γής πού είνε ό βυθός της
Κόλασης ως τήν κορυφή τοῦ Καθαυτήριου. 5) Αέτ' τελειούσαν όλα σου οι κόποι μέ τό τή
όρησος, τούς έποικητές καί άλλους τούς άλλους κολασμένους πού είδαντε. 6) Αν κατά-
λαβε τό τί έννοώ μέ τό:

ν' άνέβασμα είνε έπίγρη
σιάλα μακρότερη, άπό τούτους πώφυγες δέν φτάνει

άνασας τή ώφεληθείς, τή ώξείας δύναμη. Με άλλα λόγια: Πάμε γιά να βρούμε τήν
Πευροίκη πού κρύβει τή κοιτάση. τ' αντί, Δέν άρκεί νά αφήσεις τό κακό, πρέπει
άκόμα νά φτάξεις στό καλό.

λόγια νά δέσει άνήμπορη (1). Δέν ξέρω τί λαλοόσε,
στή ράχη αν κ' είμιουν της καμάρας πιά, πού έκειθε επέρνα, (2)
μά όποιος μιλούσε άπό θυμό φαινότου κινημένος,
Σκυμένος είμιουν γιά νά διώ, μά δέν δολούσε άνθρώπου
μάτι νά πάγει ως τό βυθό περνώντας τά σκοσιδία.
Καί λέω—Στήν πέρα κάμε ζώνη (3), Δάσκαλε νά φτάξει
καί νά κατέδουμε τόν τοίχο' κι' ως γροικώ έδώ πέρα
καί δέν νογώ, όμοια δλέπω κάτω δίχως νά χωρίζω (4). —
—Δέν δίνω σου άπ' τήν πράξη, λέγει, άπίκριση άλλη' πρέπει
πάσα αίτηση άξία ή έχτέλεση ν' ακολουθεί σιωπώντας (5). —
Καί τό γιοφύρι κατεβήκαμε άπ' εκεί πού ένόμαι
μέ τ' όγδω πρόχημα, κι' ό λάκκος φανερώθηκέ μου.
Καί πλήθος μέσα εκεί φριχτό στοχάστηκα έρπετώνε
τόσο λογισά πού ή ένθύμηση μου πήζει άκόμα τό αίμα.
Τούς άμμου της άς μήν παινέδει τοῦ λοιπού ή Λιδύα,
γιατί σιγίτες κι' αν γεννά καί φάριους καί κεχρίδες
κι' άμφισβαινες καί χέλυδρους, μ' έλη τήν Λιθιοπία
καί μ' όποια γή, άπ' τή θάλασσα τήν έρυθρή άνεδαίνει,
φαρμακερά δέν είδειξε ποτέ κι' ούτε άγριζ τόσο.
Γυμνοί Ίσκιος κ' έντρομοί (6) έτρεχαν μέσ' τό σκληρό κι' άνίδω
μερμηγκισμα, χωρίς σκεπή νά έλπίζουσαν ή λιωτρόπι (7).
Πιστάγκωνα όφιοι δέναν τους τά χέρια καί στά μέσα
καφάλι μπήγοντας καί ούρά, μπροστά περιπλεκίνταν.
Καί νά ένα φείδι πού πετιέται σ' ένα πού θρισκότου
πρός τή μεριά μας, καί καντά τον όπου μέ τούς όμους
δένει ό λαιμός' καί πιό γοργά δέν γράφεται ο ούτε γιότα
πού κόρωςε καί κάησε αὐτός κ' έπασε στάχτη άκέρης.
Κι' όντας σκορπίστησε στό χώμα, ως είταν ρημαγμένος,
ή στάχτη συμαζώχτησε μονάχη κ' έδιανώρα

1) Ανάγκη νά άνημπορη έξέσε. 2) Πού ορίζει τό έβδομο χαντάκι τοῦ Μαλεβόλγε.
3) Τή ζώνη, τόν τοίχο τόν εσωτερικό τοῦ έβδομου χαντακιού, άπου φθάνουσαν θα μπου-
σιντε νά κατεβούνε στα βάθη τοῦ χαντακιού τούτου. 4) Γιατί άνω τ' άκούω έδώ αίμα
[τη φωνή πού είνε προτερήτητα] χωρίς νά κατεβαίνουσαν, έτσι βλέπω μά δέν ξεχωρίζω όσα
ανεβαίνουσαν από βυθό. 5) Η άπάντηση μου θα είνε ή άκτέλεση της δικαιοσ σου έλευθρίας.
6) Η έξή αυτή έντρομοί σηματοδότησε άπ' τό τραυμαγμένο γιατί είνε εγχεμαστικό-
τηρη. 7) Το ήμισυ είνε μια πέτρα πού κινάει μέ κόκκινες κηλίδες. Έκρίτουσαν ότι αυτή
κ' αίτημα προφύγει, αέτ' αέτ' πού τήν έχει άπό τά φαρμάκια καί όπό τά δαγκάματα
αὐτοῦ ηειδών. Έκρίτουσαν άκόμα πού, είχε τήν ιδιότητα νά κατασταίνει άόρατο όποια
έχ' φουρίσει. Για τό ήμισυ αέτ' αυτή τήν τελευταία ιδιότητα του μιλάει πού ό Ποσει-
δών στο Διανάμρο του (8η μέρα τοῦ διήγημα).

τὸ ἴδιο ξανάγινε καρμὶ. Παρόμοια μολογιέται
 κι' ἀπ' τοὺς μεγάλους τοὺς σοφοὺς, πού ὁ φοίνικας πεθαίνει
 καὶ ξαναζεῖ στὰ πεντακόσια χρόνια του ὡς αἰμόσει.
 Σιτάρι δὲ βοσκὰ καὶ χόρτο, ζώντας, μὰ μονάχα
 λιθάνου δάκρυα κι' ἄμωμου, καὶ νάρδο εἶνε καὶ σιμόρνα
 τὰ σπάργανα του τὰ στερνά. Κι' ὡς εἶνε αὐτὸς πού πέφτει,
 καὶ πῶς δὲν ξέρει, δύναμη δαιμόνου κὰν τὸν σέρνει
 στὴ γῆς, κὰν ἄλλη σκέπαση τὸν ἄνθρωπο πού δένει (1)
 πού γύρω, ὡς σηκωθεί, τηρᾶ, χαμένος πλέρια ἀπ' ἔποισ
 μεγάλη ἐπέρας ἀγωνία, κι' ἀνεστενάει καιτῶντας
 ὄντας σηκίωθηκε εἶτανε κι' ὁ κολασμένος ὄμοιος.
 ὦ! πόσο στέκει φοβερὴ τοῦ Πλάστη ἢ δικαιοσύνη
 χτυπήματα ἐκδικούμενη πού καταθάζει τέτια!
 Τοῦ ρώτησε ὕστερα ὁ Ὀδηγὸς ποιὸς εἶταν κι' αὐτὸς εἶπε:
 — Λίγος καιρὸς πού ἀπ' τὴν Τοσκάνια μ' ἔδραζε ἢ κατάρρα (2)
 στὸ στόμα τοῦτο τὸ φριχτό. Καὶ ζωὴ, μουλάρι ὡς εἶμουν,
 χτηνώδικη ἀγαπούσα, ἀνθρώπινη ὄχι. Ὁ Βανιφούκκης (3)
 εἶμαι τὸ χτήνος κι' ἢ Πιστόγια τ' ἄξιό μου λημέρι.
 Καὶ τοῦ Δασκάλου μου εἶπα ἐγὼ: — Νὰ μὴν ξεφεύγει πὲς του,
 καὶ ρώτηξε του κρίμα παιδὸ τὸν γκρέμισε ἐδῶ κάτου,
 γιατί τὸν γνώρισα ἄλλοτε ἀνθρώπο ὀργῆς κ' αἱμάτων.
 Κι' ὁ κολασμένος δὲν ἐκρύφτηκε πού γροίκησε με,
 μὰ κατὰ μένα τὴν ψυχὴ στηλόνει καὶ τὴν ὄψη
 καὶ μ' ἄγρια δάφεται ντροπὴ. — Περσότερο μ' ἀγγίζει
 στὴν καταδίκη, ἔκου μὲ ὀλέπεις, πού ξετρόπωσες με,

1) Εἶτε τὸν τραγῶν πρὸς τὴ γῆ τὸ δαιμόνιο, ὅπως τὸν δαιμονιοποιεῖται τοῦ Εὐαγγελίου
 τοῦ Λουκά, εἶτε τὸν ἥρωα κατὰ τὸ ἀποθεῖναι καὶ παραίτη τὸν ἄνθρωπο. Ἡ σκέπαση εἶνε
 τὸ μαύρισμα τῶν ματιῶν, ὅπως λέγει.

2) Τὸ κα μωο λέγει μόνον: 1) *miotti di Toscana* . . . in questa gola fero.
 Κρησολεχτικὰ λοιπὸν θὰ σημαίνει. Ἐπειὰ σὰν εἴη βροχὴ ἀπὸ τὴν Τοσκάνια σ' αὐτὸ
 τὸ φριχτὸ στόμα. Μὰ ἡ ἐξήγησις αὐτὴ δὲ μὴ φανταίνεται ε' ἀποδοῖ τὴν ἔννοιαν ἐπὶ σί-
 χου ἢ καλῆτερον δὲν ἀποδοῖ τίποτε. Ἡ ἐξήγησις ἔννοια θὰ εἶνε εἰς ἢ ὄργη τοῦ θεοῦ
 μ' ἔδραζε ἐδῶ κάτου. Συχνὰ λέγει: «ποιὸ σέριτο σ' ἔδραζε ἐδῶ πέρα» σ' εἶναι ἀ-
 θρώπο, πού ἔρχεται ξαφνικὰ γὰ κακὸ. Ἡ ἐξήγησις εἰς *Monsieur L.* Ἐξήγησε
Monsieur L. : *Devil comme rince je tombai de Toscane* μὴ φανταίνεται ἀποδοῖται
 κι' ἀγγλίζεται.

3) *Vanni Fucci* εἶναι ἰσθμὸς γνῶς τοῦ *Fuccio de' Lupatini* τῆς Πιστόγιας, γι'
 αὐτὸ καὶ ὁ δάσκει τὸν ὀνομαζομένον μουλάρι. Μολὸς σ' ἔρη: σημαίνει ἰσθμὸς σὲ πολλὰ
 μίση. Ὁ Βανιφούκκης ἐπέκει τὸ καλλιτέμα ἀντικείμενον τοῦ σκευοφυλάκου τῆς καθε-
 δρῆς Ἐκείνου τῆς Πιστόγιας καὶ κατηγόρησε ὡς κλέψτη τὸν γίλο τὸν *Vanni*
de'la Nona, ὁ ὅστις καταδικάσθηκε σὲ θάνατον καὶ κρημνίστηκε.

παρ' ὅσο, λέγει, πού τὴ ζωὴ στερήθηκα τὴν ἄλλη.
 Νὰ σοῦ ἀρνηθῶ εἶτι ζήτησες δὲ δύναμαι: εἶμαι τόσο
 βαθυὰ σταλμένος τ! ἔχω κλέψει ἀπ' τὸ σκευοφυλάκι
 τὰ ὄρατα στολίδια κι' ἀδικὰ τὸ κρῖμα δάρυνε ἄλλου.
 Μὰ γὰ νὰ μὴ χαρεῖς πού μὲ εἶδες, ἀπ' τοὺς νύχτιους τύπους
 ἂν θγεις ποτέ, ἀνοιξε τ' αὐτὰ στὸ μάντεμα μου κι' ἄκου:
 Πρῶτα ἀπὸ Μαύρους ξαιματάει ἢ Πιστόγια (1) καὶ κατόπι
 τρόπους ἀλλάζει ἢ Φλωρεντία κι' ἀνθρώπους (2). Σίφουνα ὁ Ἄρης
 ρουφα ἀπ' τῆς Μάγρας τὸ λαγκάδι, (3) πού εἶνε ντυλιγμένος
 μέσα σὲ σύνναφα θαλά. Στὸν κάμπο τῆς Πικέννας
 μ' ἄψυά καὶ φρενιασμένη μάνητα θὰ πολεμήσουν.
 Θὰ σκάσει ξάφνου ἢ μπόρα καὶ θὰ χτυπηθεῖ κάθε Ἄσπρος.
 Καὶ στὸ εἶπα γιατί μέλλεται νὰ σὲ πιροκαρδίσει.

ΜΟΥΣΙΚΗ

ΣΥΝΑΥΛΙΑ ΤΟΥ Κ. ΠΑΥΛΟΥ ΛΟΥΝΙΤΣ

Τὴν Πέμπτη 11/14 Φεβρουαρίου ἀκούσαμε τὴν τέταρτη συναυλία,
 πού διοργανώθηκε ἀπὸ τὰ «Μαθημάτα Μουσικῆς» τῆς Κας Ἐλένης Πο-
 κρόρσκη καὶ τοῦ Κου Παύλου Λούνιτς καὶ δόθηκε πρὸς ὄφελος αὐτῶν τῶν
 «Μαθημάτων».

Σ' αὐτὴ τὴ συναυλία ἀκούσαμε τὸν πιανίστα Π. Λούνιτς καὶ τὸν βα-
 ρύτονο τοῦ Θεάτρου τῆς Μόσχας Ζιμίν. Κον Βεκῶφ.

Στὸν κάθε ἀρεῖστα πρέπει νὰ ξεχωρίσουμε δύο μέρη: Τὸ τεχνικὸ,
 καὶ τὴν τέχνη τῆς ἀπόδοσης. Τὸ δεύτερο ἐξαρτᾶται μόνον ἀπὸ τὴν ἐμφυτὴ
 δύναμη πού λέγεται ταλέντο — Τὸν Κον Λούνιτς πρέπει νὰ τὸν βάλουμε
 ἀνάμεσα σ' ἐκείνους τοὺς ἀρτίστες, πού ὕστερα ἀπ' τὸ πικέριμό τους δὲν
 ἀφήνουν τριγύρω τους τὴν ἐντύπωσιν τοῦ: «Τί τεχνίτης» «Τί δύναμη», μὰ
 πού ἀφήνουν μὰ βαθειὰ μουσικὴ κατάνυξιν, ἀποτέλεσμα μονάχα μεγάλου
 καὶ ἀληθινοῦ ταλέντου.

Στὸν Κον Λούνιτς τὸ τεχνικὸ εἶναι τὸ μέτρο καὶ ὄχι ὁ σκοπὸς — Χάρης
 στὸ ταλέντο του ὅλα τὰ κομμάτια τοῦ μεγάλου προγράμματος πού ἔρχι-
 ζε ἀπὸ τὸν κλασικὸ Schubert, τοὺς ρομαντικοὺς Chopin καὶ Shumann καὶ
 τελειώνει μὲ τὴν περίφημη «μελέτη» τοῦ Κλαζάνωφ καὶ τὸ λαμπρὸ «Στρα-
 τωτικὸ ἐμβατήριον» τοῦ Tausig.

Mre H. P.

1) Οἱ μαθητὲς ἐξολοθρεύονται ἀπ' τὴν Πιστόγια. 2) Ἡ Φλωρεντία ξανακαίει τοὺς
 Μαύρους ἰδιώτας αἱ Λευκοί. 3) Ὁ ἀσπρὸς εὐτὸς συμβόλιζε τοὺς μαύρους πού ποί-
 ησαν καὶ ἐξολοθρεύσαν τοὺς Λευκοί, σὰν κόμμο τῆς Πιστόγιας, ἔχοντας ἀρχηγὸ τους
 τὸν μαρκεῖο *Miccello Malacrinia*.

ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Ο ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ ΠΟΙΗΤΗΣ

Όμις η ψυχή μου κώπησεν ή λύπη μέου
φρόνου. (Τραγούδι της Έρημιάς)

Βασιλιάς Σωθλε.— Πές μου Γιαγιάτσο πώς
συνέβημε να γίνεις σάλδος; — Γιαγιάτσο.— Δέ-
χτηκά το δώρο της λύπης και γι' αυτό.

Ήτην (Οι έποφθήμες για το στέμμα)

«Το Δώρο της λύπης», το μικρό αυτό δώρο, απόχρημα λεπτηρό του τραγουδι-
στή, είχε την τύχη να δεχτεί διάπλατο ό τόσο απότομα κι' ανέλπιστα χαμένος από τη
λογοτεχνία μας ποιητής Κώστας Χατζόπουλος. Οι έναλαμπές του πολύτιμου αυτού
θησαυρού φωτίζουν όλόκληρο τό έργο του λογοτέχνη μας αποτελώντας τον έννοτικό
δεσμό, που διαπερνάει όλα τα ποιητικά κομμάτια, έξοδ από μια παροδικιά διάλειψη
φανερωμένη στον τόμο των «Αιώνων Τρόπων», όπου ο ποιητής άγγιζει κι' άλλες
άντιθετες νότες όχι όμως προς έπιτοχία του.

Ό κ. Παλαμάς σε μια τελευταία κριτική για τό έργο του Χατζόπουλου νομίζει
πως εϋθός από την άρχη με τό «Τραγούδι της Έρημιάς» παρουσιάζεται ο ποιη-
τής σαν ένας μαίτρο. Με πολλή μου λύπη δε θα μπορούσω να συμφωνήσω με τη
γνώμη του σεβαστού Δασκάλου. Νομίζω πως το περισσότερο μέρος του τόμου αυτού
δέ δείχνει άλλο, παρ' όσον έναν πρωτόπειρο στιχουργό, βρισκόμενο ακόμη στο πιο χα-
μηλό επίπεδο της τέχνης. Η λαλιά του είναι απολίτιστη και πρωτόγονη. Όταν δεν
περιορίζεται σε άρχαία έρωτικά τραγούδια, ξετλιώνεται σε άφρονες απομίμητες δη-
μοτικών τραγουδιών, άγγιζοντας τότε μ' άδύνατο χροί τους λαϊκούς ήρωες, τη Μα-
ρια και τό Γιάννη και ξανααλωνίζοντας μια ψυχρή κι' άνοήσια ποιμενική φλογέρα.
Στις απομίμητες αυτές δεν έχει τη γλέμια ενός Βαλαωρίτη ή ενός Κρουσάλλη κι' είναι
άκάτεχος της βουνήσιας και της άγροτικής γλώσσας. Γι' αυτό φανερώνεται φρενι-
κος κι' άναιμικός όσο κι' αν προσπαθεί να στολιστεί μ' άρχαία κοσμήματα κι' ανά-
μνησες του μεγάλου Πάνα, του Δάφνη κλπ. ζητώντας με τον τρόπο αυτό να πα-
ροισιαστεί σύγχρονα μαθητής των άγνωστων τραγουδιστών και του Θεοκρίτου.

Όμως ό Χατζόπουλος δεν είναι προωρισμένος να σταθεί πολύν καιρό στην
άρχέγονη αυτή θέση. Κλείνει μέσα του ψυχή άνήσυχη και λεπτεπίλεπτη, κατάλλη-
λη για να δονηθεί από πιο άρηλές και ραφεισταρισμένες συγκινήσεις. Γρήγορα τρα-
φιάται από τη δημοτική έμπνεψη για να δοθεί σε μια ποίηση πεσιμιστική και πε-
ριλήπη όπου πρώτος καρπός της είναι ή σειρά των «Χυνοποριάτικων». Τά είκοσι ένα
αυτά τραγούδια είναι τό σκαλοπάτι απ' όπου θα περάσει ό ποιητής για ν' άφηρεωθεί
έπειτα λίγο λίγο στη συμβολική σχολή και να την αντιπροσωπεύει με άρχετή ό-
ξισσώνη.

Κυρίαρχη νότα των «Χυνοποριάτικων» περνάει ό θάνατος. Είναι ένα σβέσιμο
των ό εϋρων και της χαράς με απάνωθέ τους ένα πλάνημα κάποιας χλωμής Ιδανικής
έσομένης, κλάσσας λεπτηρότης, που θα παρακολουθήσει άδιάκοπα τ' ν ποιητή στο
μελλούμενο έργο του.

Σ όλόκληρη τη σειρά των «Χυνοποριάτικων» λείβεται κάποιος γλυκός λυρισμός
σταλαγμένος από ειλικρινό αίσθημα. Η έμπνεψη δεν είναι πλατιά, μά όμως τρυφε-
ράδα έρημωσης, σε πολλά μέρη ένας άτελεισμένος τόπος, μάς συγκινεί την ψυχή:

Έλα μια νύχτα μινονέφελη
μια νύχτα κρύα ρίγη γεμάτη
μέσα στα δάση, τα ξερόφυλλα
άγάτης γάβρουσε κρεβάτι.
Έκει να πούμε δσα δεν είπαμε
τόσες νυχτιές με τό φεγγάρι...

Άλλού μια έγκαταλειμένη μοναξιά παραπονιέται με πόνο:

Και μόνο μέσ' την έρημη κοιλάδα
— ψυχή χαμένο πόθο που θρηνεί
στη ρίζα της ίτιάς που άνεμοδέρνει
ή βρύση ακόμα ακόμα τραγουδεί.

Καποτε σέφνεται μια άφέλεια γεμάτη άφοσίωση:

Πές τό τραγούδι που φλογέρα
κλαίει στο σκοπό του βραδινή,
κλάψε με σαν τρελλή μητέρα
χαμένο τέκνο που θρηνεί.

Σε κάθε περίπτωση τά «Χυνοποριάτικα» δεν είναι βέβαια πρώτιστα λυρικής
ποίησης. Η άμέλεια της έκτέλεσης των δείχνει τεχνίτη όχι προχωρημένο άκόμο.
Μέσα τους όμως πάλλεται μια ειλικρινή ψυχή, ένας ύποκειμενισμός που ζητάει
να φανερωθεί άντιμέτωπος της φύσης και να συνταραχτεί στις δόνησές της.

Τό καθαντό έργο του ποιητή άρχίζει από την τελευταία σειρά των ποιημά-
των του τόμου που έξεταξω και που έχουν τον τίτλο «Τραγούδι του Λίνου». Ό
Χατζόπουλος παίρνοντας τον τίτλο των άρχαίων άσμάτων του Λίνου, όπου θρη-
νιόταν ό θάνατος του ώραίου μυθικού νέου, περικλείει μέσα σε μουσικούς στι-
χους ένα ξακολουθητικό κλάμα, σερτό σ' ένα μελαγχολικότατο μέσα περιβάλλο.

Σειρά έλεγείων μπορούδν να όνομαστούν τά έργα αυτά και είμαι βέβαιος πως
ό ποιητής στάλαζε μέσα τους: Έσα καρδιοχτύπια είχε ή αίσταντική νεορωμαντική
ψυχή του.

Τό δάκρυ του λείβεται μέσα σ' ένα όχτρο βάθος, έρρωσθημένο από τον
πόνο φθινοπορινών ξερόφυλλων και νεκρών ρόδων, στεφανομένο από μια κρύα
θανατερή σιγή κομμένη από τον ήχο της ραγισμένης τώρα πιά φλογέρας. Έξοδ
από τον «Τάφο» του Παλαμά, δε γνωρίζω στη λογοτεχνία μας άλλη σειρά τραγου-
διών τόσο ειλικρινού και συνεπαρτικού πότου όσο τό Τραγούδι του Λίνου που
νομίζω ως σήμερα ν' άδικήθηκε και να μην προσέχτηκε όσο μπορούσε να του
άξιζει. Είναι αλήθεια πως κάποτε ή θλίψη των στίχων αυτών γιάνει σ' έναν
άκρο ρομαντισμό, που να δίνει για να νομιστεί ή έμπνεψη τους ξεζητημένη και
ψεύτικη, όμως τό κακό αυτό λησταιέται κι' άφανίζεται από την έγκράτεια του
ποιητή στην τέχνη του κι' από ένα μέστωμα που δεν ξεπέφτει σε ξεφωνητά και
ξελαιγγίσματα. Η πνοή είναι άληθινή ψυχής νέας που πονοδσε κι' ύπόφερε
στα βάθη της. Και τό Τραγούδι του Λίνου άνήκει στην ίδια γενιά των «Χυνο-

ποιημάτων. Καρδουογενεσι η ίδια θρηνητική ψυχή καταντίζου στον κοσμο
Η υπέρτατος Έρως θάνατος :

Κάτι πεθαίνει μέσα μου
και σβύνει σε λουλούδι,
κάτι λαλεί τριγύρω μου
του Λίκου το τραγούδι.

Μια ασύλληπτη και φανταστικά ανάμνηση χαμένης αγάπης σαβανομένης
μέσα σε άπαλά άχνοσύνημα πλανή τη σκιά της άπάνω από τη σκηνοθεσία που
ανάφερα. Ζωή σβαστή κεντημένη σε ρυθμικούς άπάνω στίχους, περιτυλιγμένη
στα λεπτά κρηδεμνα θλιμμένων εικόπων :

Μικρό τραγούδι γύρω μου
λαλεί και δε σπαίρνει,
Έκει στα ρόδα τα στεφνά
μια πεταλούδα ήργοιθεθαίνει.

Μικρό τραγούδι μέσα μου
βαθιά, κρυφά άνασαινει,
κρυφά σαράκι όλογυρα
τρύζει και δε σπαίρνει.

Μικρό τραγούδι μέσα μου
θρηνη και δε σπαίρνει
μια άρχνη στ' άφυλλα κλαδιά
τ' άρπάγια της ύφαινει.

Μικρό τραγούδι μέσα μου
βουβά κρυφά άνασαινει,
στιον ήργαλιό της μια ξανθή
το σάβανό σου ύφαινει.

Κόσμος συνεχισσιόματος που μέσα του πεθαίνει ένα υπέρκαλλο πλάσμα με
ψυχή τριανταφυλλένια. Στο τριώδι της φαντασίας του ποιητή άντηχούσ τροπάρια
μόνο θλίψης και νεκροί άνεμοι.

Ο θάνατος άκολουθείται από το λεπητερό λάλημα λυδίων αύλων και θρη-
νων και ένα μάραμα γντών :

Χλωμοί κισσοί και κούτισσοι
και θύρσοι άνθοπλεμένοι
και στέφασοι από σελίνα
τριγύρω σκορπισμένοι
Και πέρτοσιν τ' άννιθα ξερά
και των άγρών τα σταχια.

Έντέλειση κάποτε παράδοξηκόνη ή έμφάνιση γυμνών ουτέρων που σκορ-
πίζον άψιγο γέλιο μέσα σ' έναν κήπο όπου τραγουδούσε ή βούση και μια φίλο.

γέρα ήμναλογούσε. Δεν έχουν καθόλου τον τόπο τους. Είναι μόνο τα πρώτα ση-
μάδια του μπισίματος του ποιητή μας στη σχολή των Βιολαίντων. Μαλλονμέ
και των υαδούλων. Αν και τα Τραγούδια της έρημιάς τυπώθηκαν τον ίδιο χρό-
νο με τα Έλεγεία και τα Ειδύλλια, δεν άπάσχει καμμία άμφιβολία πως τα έρ-
γα που περιλαμβάνονται σ' αυτά τον τόμο είναι νεότερα. Ο ποιητής είναι πιο
προχωρημένος, οι άντίληψές του είναι συνθετικότερες κι άρχίζει να χτυπιέται από
έπιτροές που κριτίσαν στις διάφορες λογοτεχνίες.

Η ψυχή του έχει άνοιχτεί στην επίδραση του Γκαίτε, των γαλλων συμβολι-
στών, του μεγάλου Ίψεν. Η έπιτροή όμως είναι άδύνατη. Ο Χατζόπουλος δεν
τους έγινε ακόμα σκλάβος, ούτε θα τους σκλαβωθεί, όπως άλλο σύγχρονό του
σνεύμα ο Καμπύσης που δέθηκε χειροπόδαρος στο Γκαίτενοτισεικό άρμα. Κάτι
θαμποχαράζει άλλο μπρος τον ποιητή μας και προς αυτό άπλώνει με άπειλίσια
τα χέρια, ένώ σύγχρονα κι ένα παλιό άπομεινάρι τον τραβά προς τα πίσω. Ξάν
να μην είναι εκείνος πώργραφ το Τραγούδι του Λίκου ζακολουθεί για πολλν
άκομα καιρό να μένει ο ψάλτης κοινών έρωτικόν τόπων, συνειθισμένων άηδονο-
τραγουδιών και παιγιδιών κρημάτων όλόγυρα στο πλοίο της αγάπης. Καταγίνε-
ται με χλωσιωμένες έπίκλήσεις προς κάποια αγαπημένη «Ξέπνα» «Έλα» κ.λ.π.

Πολλά κομμάτια των Έλεγείων και Ειδύλλιον θα σταταληθούν όλόγυρα
σ' αυτά τα θέματα. Κι όμως από δω θ' άρχισει ο ποιητής να ξετελίγεται προς
τήν ψυχικήν έκείνη κατάσταση όπου μέσα σ' αυτήν, καθώς είτε κάποιος φιλόσοφος,
νομίζεις να συλλαβαίνεις και προαισθανέσαι σχέσεις άγνωστες κι άνεξηγητες άνα-
μεταξύ των φαινομένων. Δόνηση άπόκριση των πραγμάτων άπάνω στην ψυχή,
όπου να ξεπνήσουν κορδες ένδότερες κι άπομακρυσμένες :

Τι κλαίει τι κλαίει ή κορπάνα :
μαύρη μου μάγνα.
Τι κλαίει τι κλαίει τ' άγέρι :
Ποιος να το ξέρει.
Και πάω και πάω μονάχη
στα έρμα βράχη.
Κι έχω το δρόμο χάσει
στα μαύρα δάση.

Κι άλλού οι θλιβεροί στίχοι που κινούν σε μια νοσταλγικήν άόριστη όνείροπό-
ληση θαμπών φαντασιών :

Όπρι ή θλιμένη σου ψυχή
που κλαίει στο βραδιν'ν άνερα.
Ό έσύ που τρέχεις μοναχή
στα δάση πέρα
ρודה τριγύρωτας στις έρημς
πυθαίνει ή μέρα.

Η ψυχή του ποιητή όλοένα άλλοποιείται. Σέρονται προς το μυσικό και το
άποκρητο. Νιώνεται με τεχνολογία ντεκατάντικη. Περφιμένοι έκείνο που δε θάρθει,
Μ' άπέλπισια καλεί ένα ξεμέρωμα. Ζητά κρημένο άφαντο θησαυρό. Κάποτε μια

δύναμη εγωϊστική προβλέπει μέσα του, όρμη σ'έναν άγώνα, που κρατάει όμοις πολύ λίγο. Οί άόριστοι φαντασμοί τόν ξανακυριεύουν:

Έχω τό θώρακα φορέσει
κι' έχω τό ξίφος άκοντίσει
θέλω τό διάβα σου τό αίμα,
τό αίμα νά τό πλημμυρίσει.

Ο ποιητής θά ευφθεί πάντα πρός τό χλωμό Ιδανικό του. Αυτό τόν κυριεύει βασίλισσα τού καΐμου και μάγισσα τ' όνειρου.

Τό ίδιο κακό που κηλιδώνει τά «Γραφούδια τής Έρημιάς», ξεκλονθεί και τώρα. Ο ποιητής είναι πεινήμες σ'ένα φορτικό βάρος έπαναλήφειον που κοιμάζου χωρίς νά προσθέτουν τίποτα τό μυστηριακό ή άπόκρυφο στην τέχνη, όπως ίσως, νά φαντάζονται ο Χατζόπουλος. Ένα όμορφο παράπονο, ένας λυπητερός στοχασμός κρύφτονται σέ μιá σωρεία άχρηστων έλικών όσο νά έμποδίζεται ή συγκίνηση νά ξεγυθεί.

Είπε ένα άπό τά χαρακτηριστικά έλαττώματα τού ποιητή που έβλαψε πολύ τήν όμορφιά του.

Άπό τώρα ο Χατζόπουλος θά κάμει χρόνια πολλά νά μιá δώσει τόμο ποιημάτων. Θά περάσει άπό τό διήγημα, τό μυθιστόρημα, τή μετάφραση, τήν κριτική ως ότου λίγο πριν άπό τό άπότομο τέλος τής ζωής του, μιá δώσει δυό όλοως διόλου διάφορους τόμους, τούς Άπλους Τρόπους και τούς Βραδινούς Θρούλους, όπου ο δεύτερός τους έχει πολλή σημασία.

Κατά τό διάστημα τής άπουσίας του άπό τήν ποίηση ο Χατζόπουλος ποτίστηκε άπό τά μάγια τού Γκαϊτικού φωτός χωρίς όμως νά ξανακυριευθεί όπως ο Φάουστ. Ο ποιητής μ'όλο που τό προσπαθεί, δέν είναι ο άνθρωπος τής άσβυστης λαχτάρας, ούτε τού άλαργινού και τού πείραν. Στίς λιγοστές κόρδες που άγγίζει τώρα ο Χατζόπουλος πνέει κάποτε και μιá συνειδημένη φιλοσοφία, όπου φτάνει στην κοινότητα άφορισμών σαν τόν ακόλουθο και τούς όμοιούς του:

Έτσι μιá μέρα σαν χαθώ, κι' εγώ,
τίποτα δέ θ' αλλάξει όλόγουρά μου. (σελίς 42)

Κανένα δυνατό χαρακτηριστικό δέν τονώνει τά έργα τού άτιχου αυτού τάρου. Τό άποδίνω στό ότι ο ποιητής φεύγει έδω άπό τόν θεμελιώδη τόνο του, τή θλίψη. Οί Άπλοι Τρόποι είναι μιá άπόπειρα φωτός και γαλάζιου, τέντωμα πρός όμνηση μιáς αύγής. Ο Χατζόπουλος ζητά νά πετάξει άπό πάνω του τή λύπη μη μπορώντας νά τό κάμει αναγκάζεται νά τριγυρίσει σέ κατατόπια χλιδατημένα ως λ. χ. εκείνα που ζωγραφίζονται στα ποιήματα «Ορθοστέκεσαι. Σιγά ή πηγή. Λιγνές σαλεύει όλαργυρες κλπ. Έξόν άν αυτό μιá δίνει και κομμάτια παραδειγματικής άτεχνίας, που δέ θά λιτρεύονται σ' τε στον πιο άρχαίο φαναριστή στιχουργό καθός λ. χ. τό πιο κάτω:

(τό παράδειγμα)

Μιá μίς' τό φώς λουσμένο
χαρούμενο λαμπρό
μιá άπ' τή βροχή δαρμένο
στην καταχνιά πνιχτό

Άλλοτε άπλώνεται σέ έμμετρος παραινέσεις/κατάλληλες γιά άρθρα έφημερίδας καθός τό πρός τόν ποιητή Πορφύρα ποίημα. Άληθινό πόνο δείχνει τό άφιερωμένο στόν Καμπέση. Τό όρμητικό πέρασμα τού ριζοσπαστικού αυτού πνεύματος συγκίνησε βαθιά τό Χατζόπουλο και τόν έκαμ νά χαρίσει δυνατούς στίχους, στο νέο εκείνο που όνειρεύτηκε άπό φόρο νά πετά σέ φάρο:

Άγαπημένε ήσυχσε και νόμο
δέν ξέρει ο κόσμος άλλο άπ' τό χαμό,
ο γόρνα πάλι στο θάμπό σου δρόμο
και παρηγοριά ός σου είχε στον καΐμο
πρός ένα πάσκιμα άχ ναυαγισμένο
αληθότερο είναι άπ' όνειρο κομένο.

Κάποτε μέσα στους Άπλους Τρόπους βρίσκονται και σπυρταριστές σκηνές ζωής. Προβέβλιναν όλόδροσοι, σαν μέσα άπ' τ' όνειριατικό κύμα:

Και μόνο δυό ναντόπουλα στην άμμουδιά είχαν βγει
όπ' τά καΐκια που άραξαν ριγμένα σ' άκρογιαλι
και τά γυμνά τους τά κορμά ξεπλώσαν στην αύγή
και τό καράβι κοίταζαν που είχε μακρούς προβάλλει.
Και προχωρούσε όλόδρομο κι' άργό και σιγαλό
κι' όλόδρομο σαν τήν αύγή άνεβαινε όλοένα
και θέριζαιτε και τή ζωή ξεπτούσε στο γυαλό
και τό κλειστά παράθυρα άνοίγαν όλοένα.

Άν οι σίχοι αυτοί είχαν μιá προσεχτικότερη έκτέλεση, έλειπαν τά φοβερά και, τά πολλά επίθετα, θά αποτελούσαν μιá τέλειαν εικόνα.

Τόν άτιχο τόμο τών Άπλών Τρόπων κλείνει άδοξιάτατα ένα «Παραμύθι» όπου ο ποιητής άναμιασά κοινότετους τόπους γιά άδικους βασιλιάδες, καταφρονημένο λαό, τόν ένα επαναστάτη που θυσιάζεται γιά τήν άγνώστη μιá κλπ. Η τέχνη δέν έχει καμιά σχέση με τό Παραμύθι.

Ταλέντο εύκολομεταβλήτο κι' αήθονα ζητητικό όπως ο Χατζόπουλος δέν είναι δυνατό τό σταματήσει σέ μιá τεχντοσοπία. Μετά πολλές φιλολογικές περιπέτειες, άφού έγραψε ήθόγραφία, κοινωνιστικά έργα, άφού μετάφρασε τό Φάουστ, στο τέλος τής ζωής του έρχεται νά ξαναθυμηθεί τά παλιά του φανερώματα τών Ειδυλλιών. Μιá δίνει τούς Βραδινούς Θρούλους μαθητευόντας πιστά στη σχολή τού Βερλάι, τού Μαύλαρντ, τού Μέτερλινγκ. Τά άγαπημένα του κατατόπια, τά σκυφοστά, τά βράδια, οι ήσαιοι, τά μυστήρια ξαναπροβάλλουν. Η ίδια νότα τών Έκκερτιον και Ειδυλλιών πιο πλατιά όμως και πιο μεστή. Τό δώρο τής θλίψης, που άπό τήν άρχή, ως είπα, χαρίστηκε στο Χατζόπουλο:

Τό στίσι μας δέν έχει πλημμυρίσει
ο ήλιος τής Άνατολής
και δέν έχουν στον κίβο μας άνθισσι
τά γόδα τής αύγής.

— Οί νότες τού ντιόφαντου τάρου είπε βραδινές κι' άνήσυχες: κατάντηρα στο

άδραστο και το μέλλομενο. Κροταφεί ένας συγχισμένος φόβος. Μια ανάμνηση κάποιου που θάφθαι

Το τέτοιο βάθος τεχνικά τοποθετημένο είναι ειρηνικό για την εξέλιξη θρούλων και μυστικών είσομένων με σιγαλή φωνή και μισές λέξεις για μονορούφια ένοων μοντηρόδικων.

Μια νοσταλγία παρασμένων, μια μελαγχολική λαχτάρα περνά από πάνω τους τα σταχτιά φτερά της. Έτσι ο θλιμένος υποκειμενισμός του ποιητή βρίσκει ελεύθερο στάδιο σε αντιπρολήψεις και φαντασίες. Δεν ενδιαφέρεται για τον κόσμο της πραγματικότητας. Κοιτάζει μόνο τον κόσμο της ψυχής του και βλέπει ανάμεσα από το πρόσωπο του... Ζητά το μυθικό και το περιμένο. Είναι σ' αυτό μόνο εία σθητός. Ονειρεύεται όγιορο μακρύ και άτελειώτο όπου φαίνεται κάτω από τη ντεκαταγνική όψη ο χτυπημένος από το γκαϊτικό μεγαλείο.

Η μελέτη των βόρειων λογοτεχνιών, του Ίφεν του Βιόρνσων κλπ. σμίγουν την ανάμνηση τους μέσα στην άγγαλιά του γαλλοβλγικού συμβολισμού, προβέλον τον θόρηδες μυστηριώδικων άμψεων όπου σε πλοία σταματηγμένα με άνοιχτά πανιά. Έξαύωση.

Ο ποιητής πάντα ίσαιοπαρμένος και χονοσοφάτικός. Έπιθυμητής μιας συμπλήρωσης όπου φέρεται προς αϊτή με πόθο. Ζητά λαιμαργα αϊτό που τούζουν πάρε. Λαχτάρα ψυχής μονομένης που εφένεται προς μια λαμπάδα αϊώνιου φωτός.

Από την τέτοια του υποκειμενικότητα ο ποιητής μεταδίνει και στο ιδανικό άγαπημένο του πλάσμα που τον ακολουθά από τον καιρό των Τραγουδιών της Έρημιας. Είναι το σύμβολο της άθροότητας και της θλίψης:

Κι' ήταν τα χέρια παγωμένα
κι' είχες τα πόδια σου γηινά
όλογμνα σαν την ψυχή σου
και ήσουν ήσκιος και ψυχή
κι' διμένα ως ήμουνα μαζί σου
ήσουν σε νάσουν μοναχή.

Το πρόσωπο αυτό είναι πολυάνθετο άδερφή της λυπημένης φυσας κάτοντας ένα και με την ψυχή του ποιητή, μπορώ να πω ένα πρόσωπο με δύο όγες. Ο ποιητής μετουσιωμένος μέσα της:

Σ' έχων άδερφή
άδερφή χλομή
τα χλομά τα φύλλα
ατόν άργό χορό
στο αγό χορό
σε καλούν τα φύλλα.

κι' άλλού για τον εαυτό του:

όρα μυστική
με τα σκόρπια φύλλα
έμενες ψυχή
κι' ε'σαι μοναχή
με το σκόρπια φύλλα.

Σοφίζοντας όλόγρη για να πλαισιώσουν το περίλυπο φαιλιότικό σύνολο ένοων, περαστικές που φωτίζουν μια στιγμή με την άστραπή τους:

Ήτανε βράδυ
κι' η θλίψη γούλιαζε στο σκλήθρο
κι' ο άέρας σφύριζε στο κλειθρο
κι' έξω στο δρόμο ήταν σκοτάδι,
κι' έξω στο δρόμο ήταν χιόνι
και μέ το σάτι ήταν κρύο κι' ήσωνα μόνη
κι' ήμουν στα δμοη.

και πιο κάτω

Δε πάλε ναν τα κπαρίσια
γύρω δεν άκουα ίνα γούλα
μόνο το σάρακα στο ξύλο

Κεντύνει όλόκληρο το έργο με άναπάντεχες παρομοιώσεις πρωτότυπες μυστικό της σχολής των νικανίων. Άλλη κι' αυτή εκδήλωση σχέσεων μυστικών μεταξέ των πραγμάτων.

Κάποιος κ. Παλαμάς όνόμασε το Χατζόπουλο δρασολόγο φάντασμα. Η έπικοινωνία του με τους ίσκιους είναι άπέραστη, ο ίδιος γίνεται ήσκιος, τον καλούν οι ήσκιος με άματη γλώσσα μ' αϊτούς δερμένος σέφεται σε χορό μακρύ άδιακοπο.

Το απουδιότερο κομμάτι μέσα στους Βραδινούς Θρούλλους είναι εκείνο που επιγράφεται «Στο γούριμα του Δρόμου». Το γούριμα αυτό του δρόμου είναι τοποθεσία συμβολική, κάποιος όριο, όπου έχει σβήσει πίσω τον ή βοή και μπρός του είναι η γαλήνη άπλωμένη. Από κει περνούν διάφορες εμφάνισης. Ο ποιητής σαν μέσα σε μια παραιοθήση βλέπει τα πρόσωπα αϊτά. Τους «Τρείς» τις «Κόρες» τους «Φτωχες». Είναι μια θαρπή άόριστη παρέλαση. Μόνη ή φαντασία έμφυχόνει το πρόσωπο αϊτά που έχουν μεταξέ τους ένα σύνδεσμο πολύ άδύνατο, μα που τα ένώνει. Στην πρώτη όψη μπορεί να νομιστεί ότι και τα κομμάτια των διάφορων πειρημάτων δεν αποστρέφον ίνα σύνολο, όμως έπαικλούν και αντίστεκονται και σε μια σχολαστική άκόρα άνάληση. Όλα έχουν το λόγο τους.

Θαμποχεφίζον μόνο γιατί κι' η ψυχολογική κατάσταση του ποιητή βρίσκονταν σε μιαν ακρότατη ένταση, όλοι σπλάμβανε, άόριστα και μισοφύτισια σαν άναμεσα στο τρομοέλιασμα μιας άκτίνας και βιάζονταν να μάς δώσει όλόγρη την έμετάψη του, μια ξεφυσίζει ή άδύνατη ζωή της, σαν πεταλοίδα στην άλαφροτερη αϊση των δαχτύλων.

Κι' τί οι εμφάνισης αϊτές οι τρείς φτωχοί, που πέρσαν ξαφνικά και μυστηριώδικα μια μόνο στιγμή και γάθηναν άμέσως χωρίς τίποτα να φωτίζουν και πωρι να φωτηχτούν. Καθένας δεν ενδιαφέρθηκε για το πέρασμα εκείνο έξω από τα παιδια.

Περάσανε κι' οι τρείς κι' ήταν φτωχοί
περάσανε κι' οι τρείς τους μοναχοί
και απόθροναν στο γούριμα του δρόμου

κουρέλια φορούσαν κι' οί τρεις
σκαλισμένα είχαν τ' α πόδια και γυμνά
κι' ήταν ως νά ερχόνταν απ' τ' άλασγινά

Πέρασαν κι' έφυγαν. Τά παιδιά μόνο συμπόνεσαν τήν αναχώρηση εκείνη και τήν μυστικά εξαφάνιση μέσα στο λευκόφωτο πρὸς το έσθροστο του άγνωστου.

Και είπαν τώρα: άχ θα τους βρει ή βραδιά. Πιό βαθιά αν εξετάσει κανείς τὸ ποίημα αυτό, θα ιδεί τήν κρυμμένη έννοια τῶν περσμάτων τριῶν θλιμμένων ποιητῶν πού προχωροῦν άργά άργά άνάμεσα από τή νύχτα γιά τὸ μέλλονμετο φῶς. Κανένας δέν ενδιαφέρεται γι' αὐτούς έξόν από τά παιδιά, τοὺς ανθρώπους δηλαδή πού έχουν ψυχὴ άθῆμα, ψυχὴ λευκή πού πάλλεται κατάντικρα στή συγκίνηση.

Και τὰ κουρέλια, δέξ, φεγγερολοῦνε
σάν πορφύρες σὲ τριστράτα ριχτές
κι' εἶνε οἱ καρδιές τους σά σπασμένες λῦρες
κι' εἶνε οἱ λαλιές τους σάν πνιχτές.

Σεπαρανάει τὰ ὄρα του σημειώματος μου νά αναλύσω ὅλα τὰ ποιήματα τῆς σειράς αὐτῆς. Εἶνε τὸ ὁμορφο ὄραμα τῶν δύο ἀγαπημένων πού ἐκόθηναν πνευματικὰ καὶ σωματικὰ καὶ σπαίνουν.

Και στήν άκρη τοῦ δρόμου είχαν καθίσει
καὶ κίτταζαν πὸν στέλαζε ή σιγή.

Κατόπι ή εμφάνιση τοῦ «Ένός» πού δέν μπορεί νά εἶνε άλλος ὅλο το θεϊκό Ναζωραίο.

Τὸ ὄραιότερο ποίημα τῶν Βραδινῶν Θυλλῶν κι' απ' τὰ καλλίτερα πού έγραψε ὁ ποιητῆς μπορεί νά ὀνομαστῆι τὸ Κι' Ερχόμαστε».

Έδῶ ή έμπνευση πλαταίνει. Ὁ ποιητῆς ζητᾷ νά μπῆ σέ μιὰ σειρά βόρδων πού έχουν φωνή βροντοῦδρια και μεγάλη άνοιχτεί ή θύρα σέ κάποιο ρητορισμό. Έμφανίζοντας τὸ ποίημα αὐτὸ βρισκό τήν άκόλουθη κρυμμένη έννοια κάτω από τοὺς διαλεχτοὺς στίχους: έχει πατηθεῖ ὁ θεϊκός άγρός τοῦ ὄραιου και τῆς σιγῆς κα' φτάνουν στήν πρόσκληση τοῦ μεγάλου ἰδανικοῦ οἱ διαλεχτοί οἱ απ' αὐτὸ δημιουργημένοι κρατώντας τή συμβολικὴ ἔξῆτα τῆς εργασίας και προσμένουν τ' άνατείλη ὁ νέος ήλιος κι' ή καινούργια άνοιξη. Εἶναι πανέμορφη παρέλαση πρὸς τή γενικήν ὁμορφιά, πρὸς τήν καθολικὴ πηγὴ.

Σεργή ή άγάπη κι' ή ζωή φεγγεμένη
καμπος πὸν άψῶ τῶν ἔκαφε λιποῦρι
σπασμένη ή φλόγα κι' οἱ βερμοί ριχμένοι
απ' τ' άπόλαστο γῆσο παρηγῆρι
σὲ τὴν κοιλάδα σου οἱ κρίνοι πατημένοι
απ' τὸ χορῶ πὸν βέρβηλα έχουν σῦρει
ένόσιοι σὲ γιορτὴ σου καλεσμένοι
ἀθέριστοι οἱ άγροί σου πὸν ἔχεις σπείρει
κι' ερχόμαστε τὰ πόδια γῆςνονν βᾶτοι,
τὰ κεφάλια μας δένει τ' άγριοζαίρι
ή ὄργη σου ὡς θάρτο μᾶς λυγὰ τήν πλάτη

μά πρὸς εἶνα-έγγονομα τὸ χέρι,
ὄρθῶ σάν ήλιανθός τὸ μεσημέρι.
Στὴν ἀθέριστη ερχομαστε πεδιάδα
καὶ τὸν ξανθὸ προσμένουμε τὸ μήνα
κι' κίμαστε πρὸς σου ἔτι ή βουλή σου θέλει
τὸ καρπερὸ σου εἶμασ' ἡμεῖς τ' άμπέλι,
τὸ ἄσπείρευτο τὸ άγρό σου εἶμαστέ μέλι
πὸν στάζει απ' τήν ὀλόχωση κ' ρήθρα
κι' εἶμαστέ ὁ γόνος μέσα στήν κυρέλη,
καὶ τῆς άνάβρας σου εἶμαστέ τὰ ρεῖθρα . . .

Οἱ «Βραδινὸί Θυλλῶι» περιλείνουν και μιὰ σειρά μικρῶν εἰσβολητικῶν π' τηράτων ὅπου ὁ Χατζόπουλος ἐδοῦλεγε μιὰ νταατελένια συγκίνηση. Στίχοι ρυθμικοί και πολιτισμένοι πὸν πρόγονο εγγενικό έχουν τὸ Βερολίνο και τὸ Μπ'ερλίγκ. Τὸ ἴδιο γένος έμπνευσης σέ ἄλλα τονισμένης ὁμοῦ σέ διώφορε παραλλαγές. Ὁ γενικός χρωματισμός εἶναι, ἀπόχρωσες μόνο διάφορες και κότταγμα τοῦ ἴδιου μοτίβου από πολλές πλετρές.

Τὰ τραγοῦδια αὐτὰ πέρφουν σά δοξαστές μοναχικές από τὸ βιολεῖ ψυχῆς περιλήπτης πὸν γνωρίζει νά τίς σέφνει.

Σεπαρανάει ἔδῶ ὅλο τὸ δῶρο τῆς θλίψης πὸν ὡς εἶπα δέχτηκε ὁ ποιητῆς.

Σ' εἶνα φῶς γλωμό,
σάν περιπλοκάδι
γῆσο σὲ τὸν κορμὸ
πλέχτηκες ψυχὴ
σὲ γλωμό γῆνόπορα
καὶ σὲ ἄγνο τὸ βράδυ . . .

Bist du beschränkt, dass neues Wort dich stoert? (1) λέει ὁ Μετσοφελῆς πρὸς τὸ Φάισοτ. Βέβαια ὁ Χατζόπουλος δέν ἦταν οὔτε περιορισμένος οὔτε στυτικοκέφαλος. Γλωσσολογική ὁμοῦ εργασία δέν ἔκαμε καμμιά. Στὸ έργο του μέσα περνῶν οἱ ἰδίος παλιές τριημένες λέξεις οἱ γνωστές κι' απ' ὀλες χρῆσι στοιημένες. Ἡ γλώσσα τοῦ Χατζόπουλου εἶνε φτωχιά. Δέν είχε τή γλωσσολογική δύναμη και τὸν πλοῦτο ἐπὸς Παλαμά ή ἐπὸς Χρηστοράνου.

Άκόμα ὁ ποιητῆς μας εἶνε φεστωμένος ὅπὸ μιὰ φοβερὴ κατάχρηση ἐπαναλήπτων τῶν ἰδίων τένοιον, τῶν ἰδίων ἰδεῶν. Για στυδεντικό γνωρίζει μόνο τὸ καί Μ' ὡστὸ σάν μ' εἶνα άρχαῖκό ταίρισι έννοια νά δένει σερῶ ὀλόκληρο προτάσεων. Ἰσως τὸ εἶναι γιὰ νά ἔμαρμόσει κάποια τεχνοτροπία, ὁμοῦ τις περισσότερες φ' εἶνα ἀπορροῦνται.

Τὰ εἰσβολήματα αὐτὰ άρχίζον από τὸν πρώτο του τόμο και ξεκινούσθον ἐπιτασσεται ὡς τὸ τέλος. Εἶναι βέβαιος πρὸς ὁ τόμος τῶν Βραδινῶν Θυλλῶν π' ὡστὸ τὴν ὁμορφιά μπορεί σὲ νά συμπληρωθεῖ σὲ μισό.

¹ «Εἶμα' πρὸς τὴν εἰσβολήματα καὶ καὶ ἔτι ή σέ προφάσι: (Αἰτίτιος, Φάισοτ στίχος 16)

Κονράζουν τὰ ἀτέλειστα κοινὰ ἐπιθέτα. — Μὲ τὸ Χατζόπουλο πεθαίνει ὁ καθαυτὸ συμβολετής στὴν Ἑλλάδα. Δὲν ἐλάττει πιά σὲ μᾶλλον τῆς σχολῆς αὐτῆς στὸν τόπο μας. Ὅπως ψυχομαχίαι ἂν δὲν πέθανε ὀλοτελα στὴν Εὐρώπη κατόπι ἀπὸ τὸ θάνατο τῶν μεγάλων Δασκάλων, εἶσι ψυχομάχησι καὶ σ' ἐμᾶς.

Γιὰ τὴν ὄρα ξεκλοουθοῦμε ν' ἀκοῦμε τὴν κριτικὴν πάντα στὴν ποιητικὴ φωνὴ τοῦ Παλαμά, τὴ γλυκιὰ λέρα τοῦ Μαλακίση καὶ τὰ μεγαλοαρετὰ σχετὰ ὄμοι ἀκατάστατα ἀκρότητα τοῦ Σικελιανοῦ περιμένοντες σὲ μιὰ στιγμὴ ἀπὸ σπαταλῆς ἑνος Γρουπάρης καὶ πεθαίνει ἕνος Χατζόπουλος νὰ φανερωθεῖ ἀνά σου στους νέους ὁ Ἕνας.

Α ΝΤΩΝΗΣ ΓΙΑΛΟΥΡΗΣ

ΜΙΑ ΧΡΟΝΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗΣ ΚΙΝΗΣΗΣ (1920)

Μαζὴ μὲ μιὰ περίοδο τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας ποὺ κλίνει, κλίνει καὶ μιὰ περίοδο τῆς νεοελληνικῆς μας φιλολογίας. Ἐοῖνον πιά, γιὰ πάντα μιὰ γενεὰ—ποὺ δεστυχὸς ποιὲς δὲν μπόρουσι πραγματικὰ νὰ ζήσῃ—καὶ γενεὲς πιά ἰθαίτες, πιά πλοῦσιαι, καὶ σοφές ἔρχονται νεώτερες νὰ διαδεχθοῦνε τὴν παλιά. Τώρα, οἱ σημερινοὶ προσχωροῦμε πρὸς τὰ μέσα τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα πιά δυνατοὶ καὶ σίγουροι. Ἡ κρίσι ἀπὸ τὴν ὁποία πέρασε ἡ Ἑλλάδα, μολοντοὶ μας ἄφηκε πολλὰ θεράματα στερεοῦντας τόσο ὄρασι μισαλά, εἶχε ὄμοι τὸ καλὸ ποὺ μᾶς δευάρισε, γνωστοῦντας μας. Δὲ θέλω τώρα ἐδῶ νὰ φιλοσοφῆσαι πάνω στὴν ἱστορία τῶν τελευταίων ἑκατὸ χρόνων τῆς ἑλληνικῆς ζωῆς. Ἀλλοῦστατα σκοπεῖω ν' ἀνασκοπήσῃ σὺντομα καὶ ἀπλά τὴν κρίσι τῆ φιλολογικῆς τῆς χρονίης ποὺ πέρασε, δείχνοντας τὰ πιά ἐνδιαφέροντα σημεῖα τῆς, ἐκεῖνα τὰ φαινόμενα ποὺ εἶναι γιὰ τὴ ζωὴ. Σημεῖονα μὲν ἄρα τὸ πέρασμα μιᾶς ἐποχῆς, ἀπὸ γράφει τὴ χρονιά ποὺ θὰ γιορτάσῃται τὰ ἑκατοχρόνια τῆς ἀνεξαρτησίας μας: ἀργότερα, θὰ μπορεσοῦμε ἴσως νὰ ἐτάσῃται, μ' ὄλη τὴν προσιῦμενη ἔκτασι, κάποιους λόγους ποὺ φέρναι τὴν μακριὰ ἐκείνη κρίσι, καὶ κατόπι τὸ σημερινοὶ μας ξεκλοουθῃται. Κάποιοι λόγοι τόσο ἀπλά, ποὺ δεστυχὸς ὄμοι διαφεύγον ἀπὸ πολλοὺς, γιὰτι ποιὲς δὲν τοὺς ἀνασκόλησαν σοβαρά.

Ὅσο νὰ προσπαθῆσαι κανεὶς, δὲ μπορεὶ νὰ δεῖ καθαρά, μέσα σ' ὄλη τὴν σημερινὴ πνευματικὴ κίνησι, τί ὄραμα ἔχει νὰ τραβῆζῃ ἡ νεοελληνικὴ μας διάνεσιση. Φανερό εἶναι πως ὄλοκληρὴ μιὰ τάξι ἰδεολογία ἔχει πεθᾶσει, καὶ πιά, μιὰ νέα ἰδεολογία—αὐτὴ ποὺ φέρναι τὴν ἀναγέννησιν μας—ὄλο καὶ τραβᾶ μπρός. Ποῦ θὰ φέρῃ ὄμοι; Ἀσκόλο νὰ τὸ μαντῆρει κανεὶς. Ἐπειτα, γιὰ νὰ δεῖ κανεὶς ἐπιτελέσματα ποὺ θὰ φέρῃ ἡ γενεὰ ποὺ σημερινοὶ μεσιῶνει—καὶ ἴσως νῆναι τὴσὲν καὶ θὰ ὄσει τὸν τόπο σ' ὄλοκληρὴ μιὰ ἐποχὴ—θὰ πέρασῃν ἄρετὰ χρόνια. Ἄλλοστε, καθε μεγάλης ἀλλογῆς, ὄν καὶ τούτῃ ποὺ ταραξῆ τὴ σημερινὴ Εὐρώπη, καὶ τὴν Ἑλλάδα μας μαζί, ποὺ ὄργότερα φανεροῦνται οἱ συνέπειες. Τὸ βέβαιον εἶναι πως ἔχομε λευτεροθεῖ ἀπ' ὄτι μᾶς βάρηται πρῶν καὶ προσχωροῦν ὄλο «πρὸς τὸ Φῶς», καθὼς ἔλεγε καὶ ὁ Ψυχάρης, ἐδῶ καὶ λίγα χρόνια. Ὅλα δείχνουσι πως ἡ προσῶδο μας θᾶναι σημαντικὴ. Καὶ δὲ μιλῶ ἐδῶ ἀσκόληστικὰ γιὰ τὴν Τέχνη καὶ τὰ γράμματα, ποὺ ἐσκόλησθῃν πολλοὶ νὰ τὰ νομίσουσι—ὄν τὰ μῦστα σημεῖα ποὺ φανεροῦνται ἐνῶ αἰθῆσι αἰετῆσι μῦστοι γενεαῖα γιὰ τὴν προσῶδο μας, θὰ ἐπάρξουσι καὶ τὰ βάρητα ἐμπόδια. Δὲ θάσκόλησθῃται τώρα, γι' αὐτὰ τὰ ἐμπόδια ποὺ θὰ βρεθοῦν στὸ ὄραμα μας πρὸς τὸ Φῶς, γιὰ ὄτι βάρητα κρῆσι ὄμοι.

μῖα τοῦ ὄ ἑλληνισμοῦ. Μὰ τὰ ἐμπόδια τούτα θὰ κατανερωθοῦν ἀπὸ τὰ ὄρα ἀπὸ τὴν ποὺ ἔχει μέσα τῆς ἡ φωνὴ.

Ἄρα θᾶνα καὶ καλὰ βιβλία βγήκουσι ἔτιες. Οἱ παλαιοὶ, οἱ ἀναγνωροισμένοι δασκᾶλοι τῆς λογοτεχνίας μας, ὄλο καὶ ἐργάζονται συμπληροῦνται. Οἱ νεώτεροι, μᾶς παρουσιάζουσι ἔργα, ἄλλοτε πολὺ ἐνδιαφέροντα, ἄλλοτε ὄλιγότερα, ἀλλὰ ὄλοι δουλεύουσι γιὰ τὸ καλύτερο. Καὶ οἱ νέοι, ἐκεῖνοι ποὺ τώρα βγαίνουσι, παρουσιάζουσι τὴν ἐργασίαν τους, ἡ στὰ περιοδικὰ τους, ἡ καὶ στὰ βιβλία.

Ὁ Κωστής Παλαμάς, καὶ ἔτιος πρῶν νὰ ἀναμερθεῖ πρῶτος, Ἀκούραστος πάντα, ὄχι ἔμοι καὶ πάντα θαυμαστός ξεκλοουθῶντας τὸ ἔργο του, μᾶς δίνει στὴν «Ἀσάλευτη Ζωὴ», ἕνα πολὺ ἐνδιαφέροντα πρόλογο, γιὰ τὸ μελετικὴ αὐτῆς τῆς φαισιογνωμίας. Προσπαθεῖ, σ' αὐτὸν τὸν πρόλογο νὰ συνδυάσει σ' ἕνα μεγάλο ἄρμονικὸ σύνολο, ὄλα τὰ στοιχεῖα ποὺ τόσο ἀνάκατα, τόσο ἀσυνάρτητα ἔσπειρε στὸ ποιητικὸ καὶ κριτικὸ τοῦ ἔργο. Ἐπιχειρεῖ ἐπίσης ναῦτοξηγηθεῖ, νὰ ζηγήσει δηλαδὴ αὐτὸ τὸ πολέτροπὸ του τὸ σχετὰ ἀντιφατικὸ ποὺ χαρακτηρίζῃ τὴ φαισιογνωμίαν του. Μὰ τούτες οἱ αὔτοξηγήσεις, μᾶς κᾶνου νὰ σκεφτοῦμαστε πως τὴ στιγμὴ ποὺ ὁ ποιητὴς δημιουργοῦσε, δὲν πίστευε ἄρετὰ, δὲν εἶταν εἰλικρινής: καὶ ὄταν λείπει μιὰ πίστι στὸ ἰδανικὸ του, δὲ μπορεὶ νὰ δημιουργηθεῖ ἔργο ἄξιο γιὰ τὴ ζωὴ. Γιατί ὁ Παλαμάς, στὸν πρόλόγο του, δὲ μᾶς μιλά γιὰ τὴν τέχνη, ὄπως τὴ φαντάζεταί κανεὶς, καὶ ποῖα εἶναι ἡ δικὴ του τέχνη, ἀλλὰ θέλει νὰ μᾶς ἐξηγήσει πως συμβαίνει καὶ παρουσιάζεται τέτοια ἡ ποιητικὴ τοῦ φαισιογνωμῆ, μὲ τόσο ἔγω, τῆς καὶ τίς διάφορες πῆσεις τῆς. Θέλει νὰ μᾶς πει γιὰ ποῖο λόγο ἡ ποιητικὴ του ὄληξε τόσο ἀντιφατικὴ, καὶ μᾶς ἀναφέρει συγγραφεῖς, σχετὰ παρεξηγῶντας τους, γιὰ νὰ ἔπισημῆται πως μποροῦν νὰ συνεπάρξουσι διάφορες ἀνόμοιες τάσεις, τὸν ἴδιον ἀνθρώπο. Τὰ γιὰ ποῖο λόγο τούτα, εἶναι τοῦ κριτικῆς δουλειᾶ, καὶ ὄταν μᾶς τὰ λέει ὁ ἴδιος μᾶς κᾶνει πολὺ νὰ σκεφτοῦμαστε γιὰ τὴ φαισιον τῆς ποιητικῆς του συνεπιδεξῆς. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνελευκρινεῖα τοῦ Παλαμά, εἶναι εἰλικρινής, καὶ μᾶς φανεροῦναι αὐτὴ ἡ μελετὴ τῶν καλῆτερα ὄμοι τῆ φαισιογνωμίας του, ὄχι βέβαιον ὄμοι ἐπὶ τὸ φαντάσιον.

Ὁ Παλαμάς, παιδι τοῦ ἴθου αἰῶνα τοῦ ἀνδερῶν καὶ ὄμοιων ἑλληνισμοῦ, ποὺ τίποτα δὲ γινῶριζε ἡ Ἑλλάδα καὶ τίς ἰκανότητες τῆς ἀγνοοῦσε, καὶ τοῦ ἑλλοπατικῆ ἀντιφατικῆς ἴθου αἰῶνα. Προσπαθεῖ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα νὰ συχρονισθεῖ καὶ ἀντικρῶζει ξεκλοουθῶντας πρὸς τὸν τόση σοφία, σὲ μιὰ στιγμὴ τῆσὲν ἀδυνατησίας. Ἀνήσχο πνεῦμα, ὄλοκα βρισκαται πνευματικὴ τροφή, τὴν ἀρπάζῃ ἔσο ἀνόμοια καὶ ἂν εἶναι μᾶ τόσο ἀπάνωτῃ ἔρχεται, ποὺ δὲν μπορεὶ νὰ τὴ συνδυάσει σὲ σύνολο. Κατόπι Παλαμάς, τὸ παιδι τοῦ ἴθου αἰῶνα, προσχωρεῖ πρὸς τὸν εἰκοστόν, ποὺ ὄσο καὶ τούτος ἀκατάστατος εἶναι, φέρναι ὄμοι ἐντὸς τῶν τῆν ἀναπόφευγῆ ἀντίδρασι σὲ τῶσων χρόνων ἐπιναστικισμῶ. Στὴν πατρίδα του τὴν ἴδια, ὄστερα ἀπὸ χρόνια ποὺ ἐλάττει κάποια ὄχις ἰδέα ξεκλοουθῶνται ἐνῶ τὸ νεοελληνικὸ ἰδανικὸ, ὄμοιόγενο. Ὁ Παλαμάς, ἐπιθεμιῶντας νὰ συχρονισθεῖται, γράφει ὄρισμένα νεώτερα τῶν ποιημάτων καὶ δίνει τὸν πρόλογο τῆς «Ἀσάλευτης Ζωῆς». Τὸ ποιητικὸ του παρουσιάζουσι καθαρετικῆς πιστὰ ὄλη τὴν ἑλληνικὴ κρίσι ὄς τὰ σημερινοὶ. Τὴ στιγμὴ ποὺ ἡ κρίσι παρόρρῃ καὶ ξεκλοουθῶνται τὸ ἰδανικὸ μας, γενεῖται στὴν Ἑλλάδα ἕνος Σικελιανῶς.

Οἱ ποιητῆς, ποὺ γὰρω στὸν Παλαμά στέκουσται, συμπληροῦνται ὄλοῦνα τὸ ἔργο τους: Ὁ Κωστής Χατζόπουλος, λίγο πρῶν πεθᾶνει, μᾶς δίνει γιὰ σπῆρ νὰ τὸν ἔργο, μιὰ ποιητικὴ ἀσκόλη, τοῦς «Βραδυνῶς: Θυλλῶς». Κατόπι

από το Φθινόπωρο, περιμέναμε κάποια άλλη εξέλιξη του ταλέντου του. Σαφινικό όμως τον βλέπουμε πάλι να γυρνά προς τους Ισκιούς και τα βράδια του. Μας δίνει όρατα κομμάτια. Δεν είναι όμως ότι μας χρειάζονται και η εργασία του μένει άγωνα, δέ φέρνει μέσα της τα στοιχεία για τη δημιουργία του μεγαλύτερου. — Ο Λάμπρος Πορφύρας μας δίνει συγκεντρωμένο σε τόμο το έργο τους — «οί Σκιές» — που δυστυχώς τόσο άσχημα κρίθηκε απ' όρισμένο μέρος της πολιτικής κριτικής Στόν τόμο του δεν είδαμε νέα έργα — τα ποιήματά του έχουνε ζήσει ήδη στη φιλολογία μας, και είναι περιττό να σχολιαστούνε σ' αυτήν την άνασκόπηση της χρονιάς.

Ιδιαίτερα πρέπει να μιλήσουμε για το έργο του θαυμαστού Σικελιανού που όρισμένως είναι ο μεγαλύτερος ποιητής όλης της νεότερης γενιάς. Φέτος, μας δίνει τον τόμο του «Στίχοι όσων συγκεντρώνε, από τα παλιότερα ποιήματά του.

Η ποιήσή του, μοιλονότι ακόμα άπειρη, και όχι πάντα κατασταλαγμένη, φέρνει όμως μέσα της έναν άγρο ένθουσιασμό, και δίνει στη φιλολογία μια νέα πνοή, έλληνική, που μας χρειζότανε. Άς μην ξεκιάσω ιδιαίτερα ούτε τις άρετές ούτε τα γεγάδια του. Εκείνο όμως που κυρίως θέλω να τονίσω είναι ότι βγαίνει σ' ένα όρισμένο σκοπό, προς ένα όρισμένο έθαιικό έχει στραμένα τα μάτια. Είναι ποιητής με συνείδηση άληθινά ποιητική, μόνος ίσως ύστερα από το Σολωμό και τον Κάλβο. Είναι ποιητής που γνωρίζει και προσφέρει σίγουρα. Το έργο του σημειώνει σταθμό στη φιλολογία μας. Πολλοί το Σικελιανό τ ν έχουν ως ένα ένθουσιασμένο ποιητή, ποιή φιλολογία τουλάχιστε γκεική τέχνης, ή σιφινή ηρώση του, τοό ληστέσει πολύ την άξία του. Μά ότι βλέπω, ότι γυρνω, δεν ε'νε μια καλή κρίση και τέχνη μόνο, ένα όρχιτεκτονικό τίποτα, άλλα έλληνικό ποιητική συνείδηση, που θα μας συγκεντρώσει και θα μας δώσει δύναμη για τη μελλοντική μας δημιουργία.

(Το τέλος στο έρχόμενο φιλλάδιο)

ΑΙΜ. ΑΛ.